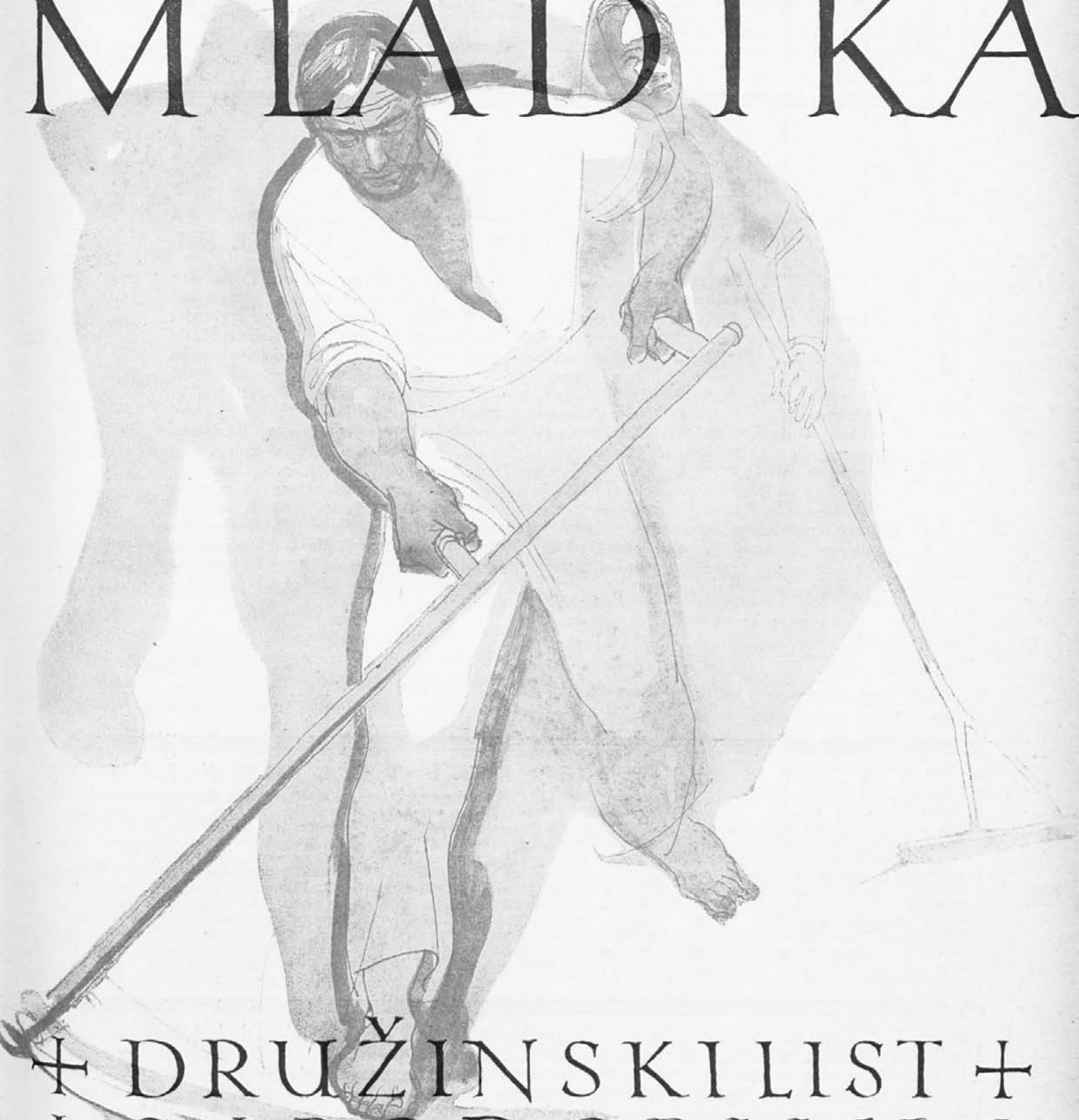

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

MLADIKA

† DRUŽINSKI LIST †
† S † PODOBAMI †

XIV · LETO · 1933 · ŠTEVILKA 6 †

MLADIKA izhaja v Celju prvega dne vsakega meseca. Naročnina za Mladiko je letno Din 84,—, s krojno prilogo vred Din 100,—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42,—) in četrletno (Din 21,—).

V inozemstvu stane Din 100,—, s krojno prilogo Din 116,—; v Ameriki dol. 2,—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: **Uprava Mladike v Celju.** — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: **F. S. Finžgar**, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolesijska 1, ali: **Mladika**, Ljubljana, poštni predal 337, telefon 3191.

Ugankarsko gradivo sprejema višji šolski nadzornik Josip Novak v Št. Vidu nad Ljubljano. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

V S E B I N A J U N I J S K E Š T E V I L K E

LEPOSLOVNI SPISI: Čez steno, X—XI (Ivan Bučer) // Hlapec Matevž (Venceslav Winkler) // Osemnajsta pomlad (A. G.) // Dnevnik brezposelnega (Jan Plestenjak) Ljubezen in dolžnost (Paul Acker - J. Kotnik) * PESMI: Sklep; Večno srečanje; Večer (Vinko Žitnik) // Poletna; V resju (Draga Krajnc) // Moj Bog (Rainer Maria Rilke) * POLJUDNI SPISI: Velika razvalina (Bogdan Kazak) // Kje smo s cerkvenim slikarstvom (France Stelè) // Iz anatomije: Raznotera dejava tujkov (dr. Janez Plečnik) Slovanske prestolnice: Budišin (J. Šedivý) * PISANO POLJE: Stična v zgodovini in književnosti (Ivan Zorec) / Bog v slovenskih pregovorih in prilikah (I. Šašelj) / Nove knjige / Naše slike * DRUŽINA: Zdravstvena vprašanja za družino in dom (dr. Malka Šimec) / En dan v tednu ob sirovi hrani (Š. H.) / O novodobnem vrtnem orodju (H. Kuharica (M. R.)) * ZA KRATEK ČAS: Čarodejev kotiček in zabavne igre / Smešnice Uganke * SLIKE: Karl Spitzweg: Alkimist; Potni listi; Na prednji straži // Cerkevna slikarska dela: Križanje v galeriji v Schleißheimu; Kristus na križu; Križani na isenheimskem oltarju; Alegorična slika Križanega z Vrat na Koroškem // K članku Slovanske prestolnice: Serbski dom v Budišinu; Mihael Hórnik; Arnošt Muka // Fotografije: (Fr. Krašovec): V nedeljo po nauku; Sveta si zemlja, in blagor mu, komur plodiš...; Po dežju; Za procesijo pripravljeni // Slike novodobnega vrtnega orodja // Dve vinjeti

V O C E N O S M O P R E J E L I T E L E K N J I G E

Koroški tihotapei. Igra v štirih dejanjih iz časa bojev za Koroško. France Brenk. Ljudske igre, 4. zvezek. Izdala in založila Misijonska tiskarna Domžale-Groblje, 1955.

Predmestje. Roman. Miško Kranjec. Izdala Delavska založba v Ljubljani, 1955.

Obisk v karcerju. Ernst Eckstein. Ivan Trinko-Zamejski. Dr. J. Lovrenčič. Mentorjeva knjižnica. Založila uprava Mentorja v Ljubljani, 1955. Tiskala Slovenija v Ljubljani.

Portugiški soneti. Elizabeta Barrett-Browning. Iz angleščine prevedel Alojz Gradnik. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1955. Opremil ing. arch. D. Serajnik. Tiskala Delniška tiskarna v Ljubljani.

Nikola Tesla in razvoj elektrotehnike. Dr. Lavo Čermelj. Založila Mladinska Matica v Ljubljani, 1955.

Dušica. Ernest Tiran. Risbe izvršil Srečko Pečar. Založil Franc Leskovšek v Celju, 1955.

Umetnica veselja. Zaročenka tovarniška delavka Marjeta Sinclair. Življenjepis. Priredil dr. Jakob Žagar, C. M. Tisk in založba Misijonske tiskarne Domžale-Groblje, 1955.

Doneski k zgodovini kmetijstva v Dravski banovini v XVII. stoletju. Josip Mravljak. Ponatis iz časopisa za zgodovino in narodopisje, XXVII. letnik, 1952. Po zapiskih vuzeiškega nadžupniškega arhiva iz dobe od 1635 do 1695 sestavljena razprava. Vsebuje mnogo podatkov.

Naročniki! Prosimo vas, pokažite Mladiko tudi prijateljskim družinam. Če sodite, da bi katere naročile Mladiko, blagovolite sporočiti naslove na dopisnici: **Upravi Mladike, Celje.** — Od prejšnjih letnikov Mladike se še dobijo letniki 1924, 1925 in 1926 broširani po 90 Din, vezani po 130 Din, letniki 1927, 1928, 1929, 1930, 1931 in 1932 broširani po 110 Din, vezani po 150 Din; z odpravnino stane letnik 10 Din več. Vezava Mladike stane z izvirnimi platnicami v platnu 40 Din, napol v platnu 30 Din; lahko pa se naročajo izvirne platnice tudi same ter stanejo v platnu 30 Din, napol v platnu 20 Din.

Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje). — Izdaja Družba sv. Mohorja v Celju (Jožef Zeichen, Celje). Za uredništvo: Fran Milavec, Celje.

Č E Z S T E N O

Ivan Bučer

X.

Že proti večeru se je zjasnilo in za drugi dan se je napovedovalo najkrasnejše vreme.

V koči je gorela luč in od peči se je širila prijetna toplota. Vsem je bilo ugodno, pozabljene so bile popoldanske skrbi in med navzočnimi se je razvila živahna zabava.

Bila je tu Janezova družba, ki je sedela za ogrom velike mize pri vratih in kvartala; potem ona družba, s katero je hodil Lipovec in ki je zdaj ob nasprotnem oglu igrala zabavno igro, pridružil se jim je tudi Hanzo; pri sosedni mizi sta se pa po svoje zabavala fant in dekle. Vsi drugi so odšli v Kranjsko goro, nekaj se jih je odpravilo v Erjavčevo kočo, da bi bili bliže Mojstrovki in Slemenu, čez katerega so jutri nameravali.

Mandićeva, ki je igrala z Janezom, je vrgla svojo poslednjo karto. Igra je bila zapletena, da niso niti slutili zadnjih kart, zato je Mandićeva samozavestno pogledala, češ, kdo mi prevzame. Dana se je pa nasmehnila in zaklicala: »Igra je moja, srčna dama in srce je adut.«

»Bog ve,« je odkimal Janez ter je pogledal: »Moj srčni kralj je močnejši!«

»In na srčnega asa ste pozabili?« je zmago-slavno vzkliknil Pavle in končal igro v svoj prid.

Mandićevo je jezilo, da je izgubila igro, pa se je namrdnila: »Seveda, če skrivate srca do zadnjega in šele na koncu pridete z njimi na dan.«

»Meni se ne ljubi več,« je rekla Dana in odrinila karte po mizi. »Janez, kako bo jutri? Ali bomo počivali, ali pojdemo dalje?«

»Ne vem. Kaj mislite drugi?« je odvrnil.

»Hm!« je dejala Mandićeva, ki je že pozabila na popoldanski strah. »Menim, da bi jutri lahko nadaljevali. Seveda, če ni morda Dana utrujena.«

»Prav nič.«

»Potem bi torej jutri odšli čez Križko steno v Aljažev dom.«

»Tam bo pa pač treba en dan počivati,« je rekel Pavle.

»Prav. Medtem ko boste počivali, se bom pa jaz spraval nad severno triglavsko steno. Moram poskusiti, če se je roka že popolnoma pozdravila.«

»Ali ne moreš vsaj en dan mirovati?« ga je vprašala Dana.

Nasmehnil se je, a ni odgovoril. Je bil pač tak. Če je bil v planinah, se mu je zdelo greh lenariti.

Tedaj so obrnili pozornost na Hanzo, ki je pravkar razkazoval neko čarovništvo. Vsi so tiščali okoli njega in tudi ti štirje so se pridružili. Njegovo šegavo pripovedovanje je vzbudilo obilo smeha. Končno se je pokazal ves uspeh čarovanja: eno izmed gospodičen so speljali na led, kar je rodilo precej prisrčnega smeha. Seveda ni nihče zameril nedolžni šali.

To je bilo še celó povod, da se je vsakdo česa spomnil. Dvigovali so stole na vse načine, igrali z žlico in počenjali pač to, kar delajo turisti takole zvečer v toplih, domačih kočah, da si preženejo dolg čas in ustvarijo prijeten večer. Zdrav humor, ki zbliža ljudi in jih veže, to je značaj takih večerov v planinskih kočah. Preprosti otroci hočejo prirodne zabave, ne izmaličenih plesov, opolzkih opazk in prisiljenega vedenja.

Tako se je razvilo prijetno veselje med temi ljudmi, ki so se otresli nenaravnih spon, s katerimi veže družba, in so se zabavali kot stari znanci. Nihče ni pomislil, da se bodo jutri ločili in se ne bodo morda nikdar več videli. Vsi so nosili v srcu ljubezen do čistega gorskega sveta, ki tako zbližuje in druži.

Tako nihče ni opazil, da je Dana odšla in kmalu za njo tudi Janez.

Naslonila se je zunaj na prédrujo ob ograjo in strmela v zvezdnato nebo. Zjasnilo se je popolnoma in ni bilo videti obláčka. Dolina je bila v temi, le vrhove je oblival mesec. Prisojnikove stene so bile v senci, edino krona na najvišjem stolpu se je bleščala v nadzemski luči. Danina duša je hitela tja gor, pod tisto veliko previsno steno, ki je ne pozabi nikdar več. Vzbudil se je v njej podoben vihar, kakor je besnel popoldne okoli nje. Janezova sila, ki jo je omamljala, je vzvalovala vso njeno dušo. Hotela se je spomniti podrobnosti, a se ni mogla. Saj je bila kot opojena, čutila je, da gorí v njej mogočen plamen, ki se je strnil z žarečim kresom Janezove duše. Preko nje je vrelo nekaj strašnega, groznega in ji je trgalo notranjost z rezko, a omamno, sladko bolečino. Ni vedela, ali je bilo neurje v njej ali zunaj nje. Jasno ji je bilo samo eno: poleg nje je bila priroda, vse tiste temne razpoke, blazno vrtoglave višine, sila viharja, strele in plazovi — vse to je bilo poleg nje kakor posebljeno, utelesilo se je bilo v človeka, vstopilo je vanj, ki jo je vzel vso in ji dal vse. Ob spominu nanj se je zgrozila, opojilo jo je, da se je morala nasloniti na podboj in zapreti oči. Tedaj je začutila, da so se ovile okoli nje roke, njenih usten se je nekdo rahlo doteknil in se vžgal vanje, da jo je zapeklo in ji je zatrepetaló telo.

Ali je to sen ali resnica? Počasi je odprla oči, da se ne bi izgubil privid. Nad njo se je sklanjal Janez, njegove oči so še v temi žarele. Čutila je bíti njegovo srce.

Izvila se mu je. »Ne, Janez, ne!« Bala se ga je, presilen je bil zanjo. Zdelo se ji je, da jima bližnji Prisojnik grozi.

»Dana, zakaj si odšla?«

»Ne vem. Dušilo me je.«

»Tudi mene, ker te ni bilo več notri.«

Pred kočó je pod smreko samevala miza. Vedel jo je tja in sedla sta tesno drug poleg drugega. Ovil ji je roko okoli pasú.

Molčala sta. Kadar govorijo duše, beseda obnemore.

Gorska tišina je kraljevala naokrog. Iz kočé ni bilo glasú. Visoko góri so trepetale zvezde na plašču noči, ki je ogrinjala dve srci, ki sta se srečali na potu svojega življenja. Zvezde, nagajive oči, so bile radovedne, ali bosta krenila skupaj dalje, ali pa bosta šla spet vsak svojo pot, le za bolečino in trpkost bogatejša.

Spet je žehnelo iz njega tisto čudno, ki jo je upijanjaló in ji jemalo voljo in razum. Čutila je, če ne bo govorila, če ne bo pretrgala te opojne tišine, bo omagala.

»Janez!«

Čisto k njej se je sklonil, da je slonelo njegovo lice na njenih laseh.

»Danica!«

Morala je govoriti. Karkoli. Drugače bi jo zadušilo.

»Povej, ali me imaš res rad?«

»Dana, ti vprašuješ?«

»Povej! Sanjala sem nekoč o nekom. Vprašujem se, ali si bil to ti. Vidiš, ko te še nisem poznala, je prišel k meni, bil je mehek kot noč, ki visi nocoj nad nama. Prijel me je za roko in me vodil po livadah. Po bregu reke je hodil z menoj, skupaj sva poslušala pesem valov. Ponoči sva šla v gaje in tam sanjala o jasnih poletnih dneh. Zjutraj me je zvalil k morju in pela sva pesem večera. Zvečer sva stopila na grič in medlela za jutrnjo zarjo. Pozimi sva hrepenela za poletjem, ob jesenskih plodovih sva hotela pomladnega cvetja. Tak je bil tisti, ki me je ljubil in ki sem ga pričakovala. Mehek in dober, ki bi me vodil skozi življenje v večni pesmi po cesti, posuti s pravljicami...«

Utihnila je in čakala. Ničesar ni rekel, le tesneje se je privil in jo hotel poljubiti. Ubrnila se je.

»Takega sem čakala, vidiš. Toda prišel je drugi in drugačen. Ni bil mehek; bil je kot dan, jasen in vroč, poln sile in ognja. Ni me peljal na livade, vodil me je v breg in dol. Prosila sem ga, da bi me peljal v kraljestvo, v katerem je bil kralj. Šla sem z njim in zvodil me je v divje čeri, med stene in prepade. Ko je bobnel grom, ko so se valili plazovi in je bila divja prirodna sila najbolj razgibana, tedaj je užival, tedaj je zapel pesem stvarstvu, pel je pesem svoje duše, ki je bila enaka neurju. Nisem ga dosegala, a vendar sem hrepenela za njim, da bi čutila isto kot on. In vzel me je na svoje peroti, da je mogla moja misel do tega, kar je čutil on...«

»Da, Dana! On ne mara mehkih livad, ker tam se pomehkužiš; hoče strmih čeri, med katerimi postaneš močna, kot so one. Noče mehkih valov, ki tožijo jokavo pesem; hoče divjo skladbo viharja, ki proslavlja stvarstvo. Ne hodi na grič, da bi medlel za nedosegljivo jutrnjo zarjo, ampak se dviga v nepristopne višine, kjer miri valove svoje duše, nad katerimi vzhaja sonce možate volje. Tak je tisti, ki te je vzel na peroti. In mora te ljubiti, tebe, ki si hotela v višine, ki še hočeš z njim na pot, samo ne upaš si. Tisto, kar si sanjala, je bila le laž. Moja Dana ne bo sanjava nezadovoljnica, temveč se bo v poletu svojega duhá dvigala še više, vedno više, da bosta nekoč

Karl Spitzweg: Alkimist.

z njim uresničila pravljico; pa ne tisto o vilah in neresnih dušah, ki bi ti jo polagal mehki človek na pot, temveč ono pravljico o velikanih in silnih čarovnih močeh...«

Nežna roka mu je zastrla usta sredi besede. Dani je udarjala kri v sencih in prsi so ji burno plale. »Da, Janez, da, šla bom s teboj. Tvoja misel bo moja misel. Saj jaz sem ti in ti si jaz.« Poljubila ga je na ustnice, ki so tako lepo govorile.

Nevidni žar, ki je plal iz Janeza, pa jo je palil v dno duše.

XI.

Narava se je prebudila, bila je kot sveže, mlado dekle, ki vstane zjutraj spočito z novimi nadami.

V hladnem jutrnjem zraku so se dvigali po sesutini. Na desni je strmela silna Razorjeva stena. Gladke plošče, zajede, previsi in stolpi so sestavljali velikansko stavbo. Pred njimi se je zaključevala Krnica v na videz neprestopnih stenah, ki so v loku zapirale mračni kotel. Na levi so se stene nadaljevale v Rogljici in zobati Škrlatici.

Prišli so do velikih skal, ki so ležale razmetane po grušču. Pred njimi se je odprl kotel: krasno gledališče, ki ga je zgradila narava za divje prirodne igre, je stalo pred njimi. Malo na levi se je belilo strmo snežišče, nad katerim se je dvigala Križka stena.

Bili so že utrujeni. Davi navsezgodaj jih je Janez zbezal iz postelj in pognal v hladno jutro. Skraja so godrnjali, ko so se spuščali proti Krnici,

a ko je sonce pozlatilo vrhove in so se pred njimi razgrnile lepote pravljичno lepe gorske doline, je vsa slaba volja hitro splahnela. Kakor molitev se jim je izvila pesem, ki je zaplula do silnih vrhov.

Zdaj so se že dodobra nahodili in zato je Mandičeva odločno zahtevala, da počijejo. Sedla je na skalo, izvlekla iz nahrbtnika pelerino in se ogrnila. Dana je storila prav tako. Kaj sta torej hotela brata drugega!

Počitek jim je prijal in postali so vsi židane volje. Dana je odvezovala nahrbtnik:

»Kot bodoča gospodinja moram skrbeti tudi za notranje zadeve.« Narezovala je meso in kruh ter delila.

»Misliš, da te bo kdo hotel za gospodinjo?« je vprašala Mandičeva.

»Se bo že našel kdo, ki me bo pobral. Ali bi me vidva marala?« Nagajivo je pogledala oba brata.

»Bomo videli, kako se boš izkazala,« je rekel Janez.

»Jaz pa takoj,« je ušlo Pavletu. Janez ga je ostro pogledal in Pavle je bil v zadregi. Lepo se je izdal! Ozrl se je vstran. Da bi zakril nerodnost, je vprašal vzgojiteljico: »Kako vam je pa snočnji večer ugajal?«

Janez in Dana sta se spogledala. Njo je zalila temna rdečica, on je pa hitel gristi svoj kruh. Onadva nista opazila, da je tema dvema sitno.

»Imenitno. Nisem mislila, da znate biti Slovenci tako zabavni.«

»Dolgo se že nisem toliko nasmehal kot snoči.«

»Posebno, ko sta gospod Lipovec in ona črnolasa gospodična vlekla ploh.« Nasmehnila se je ob spominu na prijetne šale, ki so jih uganjali. »Kako se je pa tebi zdelo, Dana?«

»Da...« Zaletelo se ji je, ko je hitela odgovarjati. »Da, lepo...« Ni vedela, kaj bi rekla. Odklašjevala se je.

To je spravilo druge v smeh. »Saj ti vendar privoščimo, nikar ne hiti, da se nam ne zadušiš. Žalostna bi bila taka smrt v planinah.«

Spet sta se spogledala z Janezom. Oba sta bila istih misli. Torej niso opazili, da nista bila snoči prisotna. Pavle je dobil vprav tedaj, ko sta se vrnila v jedilnico, mrzel poliv, kar je zbudilo splošen smeh in tako ni nihče opazil, da sta dva več. In tudi nihče ne slutiti, kako je z njima. Nasmehnila sta se in srce jima je hitreje vzvalovalo ob spominu na snočnji večer.

Dvignili so se in krenili proti strmemu snežišču pod steno. Sneg je bil poledenel in Janez je imel precej opravka, da je vsekaj stopnice. Krepko je delal stopo za stopo. Dana je bila vedno tik za

njim. Opazovala ga je, s kako vnemo je zama-hoval s cepinom v privihanih rokavih.

Prešli so snežišče in stopili v steno. Plezanje je bilo prijetno in lahko. Mandičevo je sicer motila vrtoglavica, pa je že prestajala. Vidno so se dvigali.

Nasproti Križke stene se je šopiril Razor, siv in razbrázdán, vreden svojega imena in časti; njegov сосед Prisojnik je bil čist in brez oblačka, da se je zdelo, kot bi jih danes izzival s svojo jasnostjo. Tam nekje je bil kraj, kjer sta dve duši zagoreli s plamenom, ki je zdaj temno plapolal.

Bili so že visoko v steni, ko je predrl do njih slaboten vrisk. Ustavili so se na polici in se ozrli navzdol. Globoko spodaj so videli ozko stezo, ki je tekla po gruščnatem pobočju. Po njej se je pomikalo pet komaj vidnih točk.

»Lipovčeva družba!« jih je spoznal Janez. »Presneto so kesni.«

»Ne smeš jim zamériti,« je rekel Pavle. »Saj so tri dekleta z njimi.«

»Ali z nami niso? Pa še kakšna dekleta! Eno je več vredno kot vse tri tam doli.« Misлил je pač res samo eno, a Mandičeva je drugače razumela in se je zadovoljno nasmehnila:

»Morda pa pretiravate.«

»Nič ne pretiram.«

Spet so zaslišali vrisk in Janez se je odzval. Spotoma ga je Dana vprašala:

»Ali nas bodo dohiteli?«

»Ne verjamem,« je odvrnil. »Kvečjemu, če bi se mi dolgo pomudili.«

»Gori na podih lahko posedimo dlje časa. Saj se nam nikamor ne mudi,« je rekel Pavle.

Sonce se je že visoko dvignilo in se razlivalo na vse strani. Rob Križke stene jim je bil vedno bližji, zmagovali so sklad za skladom. Postalo jim je vroče, da so se čela potila in telesa oznojila.

Dosegli so vrh stene. Pred njimi so se odprli široki podi in popolnoma nov svet. Na desni, skoraj poleg njih, se je dvigal za pogled strašni Stenar, ki je padal v dolino Vrat. Na levi je kipela Rogljica in zadaj za njo nažagana škratica. Onkraj Vrat se je bočil Cmir s svojo kopo in kraj njega je kraljeval veličastni očak Triglav z ledenikom v naročju.

Dano in Mandičevo je prevzel razgled tako, da sta obstali in le vzklikali. Teh primorskih deklet se je čarobna slika, ki se je razprostrela pred njimi, silno dojmila.

»Te strmine, čeri, prepadi in z gruščem posuta pobočja, vse to stvarstvo vpliva, da bi pokleknil in molil,« je govoril Janez. »Kadar gledam veličastno soglasje divjine, tedaj doživljam stvarjenje

sveta, dojemam strašno božjo silo, ki je ustvarila za nas težko doumljiva čuda. Tu človek mora postati veren. Toda ne licemerski, ozko-gruden in klečeplazen. Ljudje mrmramo tjavendan in ne znamo moliti. Tu pa moja duša moli, časti Njega, ki se mi v gorah razodeva v vsej veličini. Tu Ga dojamem, tu Ga vsaj malo, kolikor je človeški duši možno, razumem.«

Ostali so isto slutili. Janez je nadaljeval:

»Gora se mi zdi kot odtis Njegove roke, ki je prijela še mehki svet in

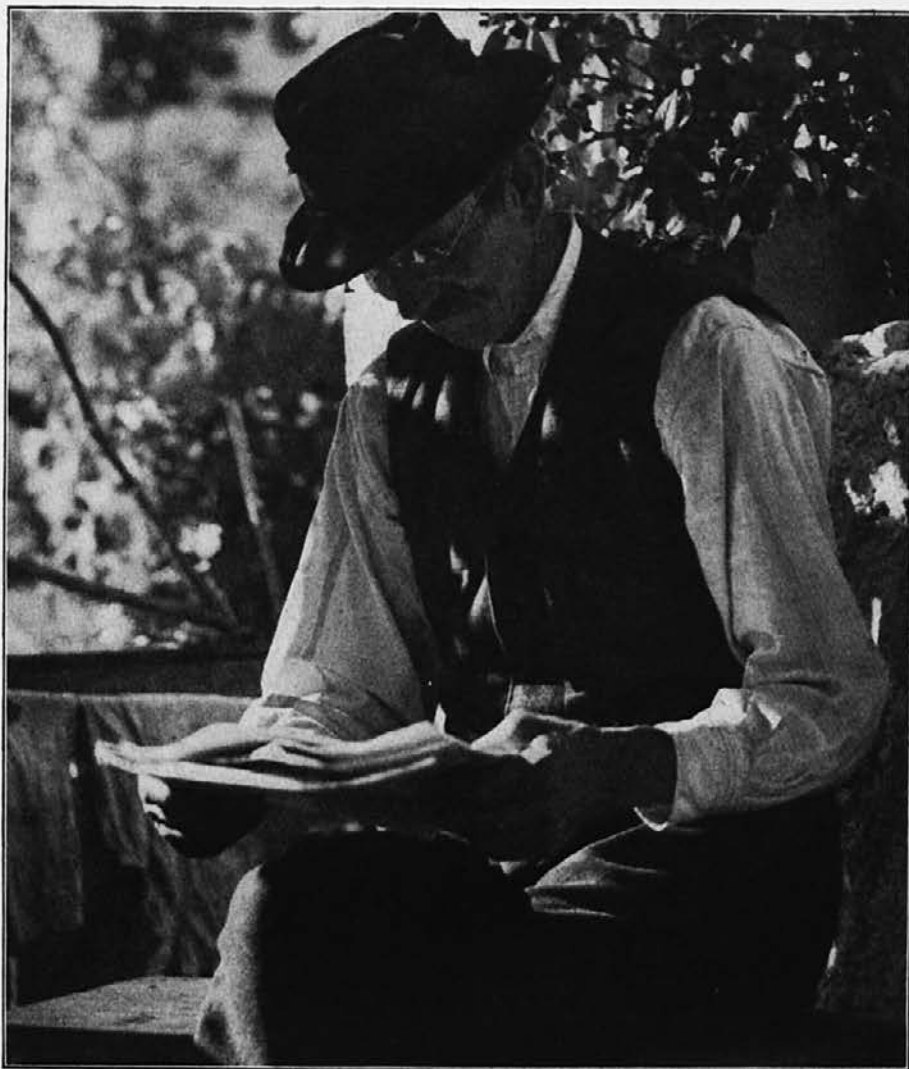
ga vrgla v vsemir. In če je že odtis tako lep, kakšna mora biti šele roka sama!«

V nižini je prav tedaj zvonilo poldne. Kmet na polju se je odkril, družina za mizo je sklenila roke, človek se je spomnil Nanj, ki vodi vse naše utripe. Med molitev ljudi v dolini se je mešala tiha hvalnica teh, ki so stali v soncu in svobodi, v veličastnem gorskem svetu...

Časa so imeli dovolj, zato so sedli malo niže v zavetje in se pripravili za dobri dve uri trajajoče ugodno lenarjenje. Sedeli so na soncu, se greli in uživali bogastvo gorske lepote.

Janez je vstal, vzel fotografski aparat in odšel z Dano čez pode k robu Križke stene. Spustila sta se na levo in se izgubila Mandičevi in Pavletu izpred oči.

Pripravil je aparat in ga nameril proti Razorju. Siv in veličasten je kraljeval nad vso dolino, Križki steni nasproti. Njegov usločeni greben se je krasno vzpel do najvišjega vrha, pod katerim so pravilni skladi sestavljali steno, ki je imela ob

V nedeljo po nauku. (Fot. Fr. Krašovec.)

vznožju obširne, tu in tam s snežišči posejane melí.

»Daj, bom jaz slikala,« je prosila Dana. »Ti pa stopi na rob, da boš na sliki.«

Ugodil ji je. Nato sta sedla za veliko skalo.

»Naj bosta onadva sama. Saj ju ni strah.«

»Če zasumita?«

»No — pa naj sumita! Če sva se našla, ali ne sme izvedeti tega ves svet?«

»Ne, nočem! Ti ne veš, Janez, ni mi jasno... toliko dvomov mi še vstaja v srcu...«

Trgalo se ji je. Rada bi povedala, da ga ne dosega, da

ga ne ume. Prej, ko je govoril, je bil tako drugačen, skoraj mehek je bil. V resnici pa ga preveva sila, ki v hipni strasti vse ruši.

»Kaj te vendar muči, Danica?«

»Ne, saj me ne muči. Le izhoda ne najdem. Odkrita bom. Janez, morda bo bolelo, toda med nama mora biti jasno, kot je dan, ki naju obdaja.«

Zrla mu je v oči, z obraza se ji je čitalo, da se boji, kako bodo vplivale njene besede. Ničesar ni odgovoril, le gladil jo je po mehkih kodrih.

»Izhoda iščem. Dolgo ga že iščem. Davno je, kar je zakipelo v meni. Ali pa verjameš, da nisem vedela, koga ljubim. Dva sta bila, oba sta stala nerazdruženo pred menoj. Poznaš ju, brata sta. Janez in Pavle. Čakala sem, da mi usoda pokaže izhod. Dva sta bila, ki sta mi kalila mir, dva sta bila, o katerih sem sanjala. Prišel si ti in ločil obe sliki, razbil si ju narazen in si me vzela zase, odrinil si drugega, da mi je obledel. In v trenutkih opoja si samo ti, samo ti, Janez...«

Naslonila se mu je na prsi. On je pa še vedno brez besede božal njene lase.

»Toda potem vstane spet vse znova, spet se lovim in vprašujem, če sem storila prav. Janez, jaz ljubim, a še zdaj ne vem, koga...«

Skoraj pomoči je prosila pri zadnjih besedah. Tesno ga je objela in iskala v njegovih očeh odgovora in tolažbe za razdvojeno srce.

Janez je pričel slutiti, da se je prenaglil. Ne smel bi je navezati nase. Moral bi se obvladati. Janez, slabič si! Kaj ti pomagajo vsi napor, ki si jih prenašal s silno voljo, ko si pa padel pod strastjo! Dani bi moral prepustiti, da odloči. Toda zdaj pojdi svojo pot naprej.

Počasi, mehko, skoraj šepetaje ji je odgovarjal: »Morda je res, da te ne bi smel vzeti v tistem času zase. Toda ali nisem uklonil usode in jo nagnil na svojo stran? Ali nisem razmeknil gošče in ti pokazal poti? In to je moja pot, Dana! Ali čutiš, saj moraš čutiti, da ljubiš samo mene, samo mene, in druga slika blede, gineva, izginja...«

Prepričevalne so bile besede, ki jih je komaj slišno izgovarjal nad njenim obrazom. Dana je drhtela v njegovih rokah ter pridušeno zatrjevala: »Da... da, Janez... da!«

»In z menoj moraš, prosta vseh dvomov in svobodna! Gore naju čakajo, silna in močna bova hodila za najinimi cilji in iskala sebe v nevarnostih. Dvignila se bova v višine, z naporom jih bova dosegla. Vrh je še daleč in midva morava čez steno. Ne veva, kaj naju čaka, le to čutiva: ali zmagava ali padeva. Ti pojdeš voljno za menoj, melodija tvoje duše se bo zlila z mojo v en spev.«

»Da, Janez! Mislim si takole: ustvariva si miren dom, ko se poročiva...«

Prenehala je, kajti njegove roke so omahnile. Zavalovalo je v njem. Na to ni nikdar mislil, tega si ni nikdar predstavljal. Mahoma je spoznal, da ju loči prepad, ona ga ne bo razumela nikdar. Kako ga bo razumela, saj še sam težko dojame, kaj hoče. Opazil je, da je Dana opazila njegovo presenečenje. Hotel je popraviti, a vendar je kot odsoten ponovil: »Da... ko se poročiva... da... miren dom...« Glas je bil suh, besede so bile lesene in pogled uprt v tla.

In Dana se je zavedela. Planila je kvišku in iztegnila roke: »Janez!«

Mahoma sta si bila tuja, tako tuja kot nikdar v življenju. Nenadoma je prišlo vanjo iz neznanega, kot grozen udarec na vse tisto, kar sta na pol dogradila.

»Janez! Kaj si mi storil!« Zgrudila se je in bruhrnila v jok.

Odkod je prišlo to? Saj vendar vse skupaj nima nikjer vzroka! Kot bi v obe duši hipoma segla nevidna roka in jima odprla oči. Kaj sta doslej tavalala v temi?

Pokleknil je poleg nje in jo tolažil. Dvignil ji je obraz in ji brisal solze.

»Dana! Kaj ti je vendar? Tako nenadoma!«

Čutil je, da njegove besede niso pristrčne, kot da je okoval srce v leden oklep.

»Saj me ne razumeš. Jaz sem hotela tako lepo...« Jok je dušil besede.

Ne razume je? Ne, ona njega ne razume. Zanj vendar ni važen miren dom s tremi, štirimi otroki. Zanj ni važna poroka. To so postranske reči. Ubožica, ki si ga je predstavljala, kako sedi zvečer v naslanjaču s copatami na nogah in pripoveduje, kaj se mu je čez dan zgodilo v pisarni. Ona pa sedi poleg in plete; joj, ob taki misli se je zgrozil. Tako ne bo umeval nikdar zbližanja dveh src.

Komaj jo je pomiril. Le semtertja je še zahtela in povsila pogled. Trudil se je, da bi izbrisal neljubi trenotek, a zastonj. Molčala je. Naposled je dvignila svoje lepe, vlažne oči, zazrla se vanj z dolgim, mehkim pogledom in odkimala:

»Ne, Janez! Zablodila sem...«

Vstala je in počasi odšla. On je obstal na mestu, izprožil roke za njo, hotel je nekaj reči, poklicati jo, prositi. A ona je odhajala, počasi se je gibala njena vitka postava čez bele plošče in klade. Sonce se je igralo v njenih laseh, njen korak je bil neodločen. Če bi se ozrla, bi ji padel pred noge. Če bi jo poklical, bi počakala.

Tako je pa odhajala in Janez je strmел za njo.

Pomeknil se je prav na rob stene, tako da je tik pred njim zijala črna, pošastna globina. Globoko spodaj ga je vabilo, naj stopi doli, tam ga čaka pozabljenje. Razor mu je kimal, naj stori; Prisojnik se mu je škodoželjno smejal: »Plesal si, ko sem jaz igral... zdaj plačaj!«

Tedaj se je stresel, pogledal proti soncu in se umeknil od prepada.

Na desni je zaropotalo, začuli so se glasovi in udarci cepinov ob kamenje. Prihajala je Lipovčeva družba in stopil je k njim.

Živahno so ga pozdravili.

»Ali ste sami?« so ga vprašali. »Kje so pa drugi?«

»Tamle spodaj lenarijo.«

Skupaj so odšli k njim. Pavle in Mandičeva sta ostro pogledala Janeza. Ali jim je Dana kaj rekla? Sedela je tam in strmela proti Cmirju. Na Lipovčev pozdrav se je nasmehnila in molčé odzdravila.

»Ali dovolite, da se vam pridružimo?« je rekel Lipovec in že je odlagal nahrbtnik. Prav tako so storili drugi.

»O, prosim, prosim!« je pokimal Pavle. »Nas bo vsaj več.«

Lipovec jim je predstavil svojo družbo: sestro Agno, njeni nekdanji sošolki Melito in Stano ter Staninega brata Poldeta.

Vsi so bili kaj živahni in kmalu sta bila vzgojiteljica in Pavle v veselem pomenku z njimi. Le Dana in Janez sta bila zatopljena v svoje misli. Dana je še vedno sedela na istem mestu. Ko niso drugi pazili nanjo, se ji je Janez približal.

»Kaj je vendar bilo, Dana?«

Molče ga je pogledala s toplimi, a zbeganimi očmi. Peklo in bolelo jo je. Kako na lepem je prišlo vse to! Saj ne razume, le to ve, da se je motila, da Janez ni tisti, ki ga je iskala.

»Dana, napačno si me umela. Povej, kaj sem ti storil?«

Napačno ga je razumela? O, jasno ji je bilo tisto njegovo oklevanje. In vprav one besede so ji razkrile vse. Ljubi ga, a njena ljubezen je napačna. Ta ljubezen temelji na hipni strasti. To je ljubezen, ki ne nadkrili same sebe, temveč zaplami in izgori v mesenosti. Težko in kruto je spoznanje, toda po tej poti, ki vodi v prepad, ne more dalje. Bolelo bo, ko bo trgala iz sebe, kar se je zdaj že ukoreninilo. Zvodile so jo njegove plamteče besede, zapeljala jo je sila, ki polje v njem. Ni se mogla dotipati do njegove duše in on je bil predaleč od njene. Loči ju prepad, tega se je zavedala; toda kakšen je ta prepad, tega ni vedela. On ga je siloma premostil, a vez je bila preslaba, da bi ju mogla družiti vse življenje. Zato mora proč, izogniti se mu mora.

Stal je pred njo in čakal odgovora. Prvič je opazila, da je njegov pogled vdan in proseč. A ni si mogla pomagati, morala ga je zavriniti:

»Pusti me, Janez, pusti!«

»Dana!«

»Pozneje ti povem vse. Prosim te, pojdi proč!«

Brez besede je odšel. Legel je na grušč zadaj za njo. Ni ga videla, a čutila je njegov pogled.

Lipovec se je medtem spravil h kuhi. Pripravil je samovar in grel vodo za čaj. To je vzbudilo precej zabave, posebno črnolasa Melita je bila glasna in se je sukala, kot bi hotela vzbuditi pozornost nekoga; tako da se je prijateljici Stani zdelo kar sumljivo. Morda je pa prej le prav imela, ko jo je podražila, da ji je menda Janez všeč.

»Kako pa, da je vaš gospod brat tako sam zase?« je vprašala Melita Pavleta.

»Ne vem, kaj mu je.«

»Ali je vedno tak?« je bila radovedna Agna.

»O, ne! Le bojte se ga, če se razživi. Potem ga bo dovolj za vse.«

»Zakaj?«

»Rad zbada, če se pripravi.«

Ko je bil čaj kuhan, jih je Lipovec povabil bliže. Razen Janeza so se vsi odzvali vabilu. Melita je nalila čaja v dva kozarca ter ju nesla k Janezu. Ponudila mu je:

»Gospod Košak, ali vam smem postreči?«

Zapeljivo so ga gledale njene črne oči. Kakor odsoten se je nasmehnil:

»Preveč ste prijazni, gospodična!«

Vzel ji je kozarec iz roke. Melita je prisedla.

»Bova pa skupaj pila, ali ne?«

Ni mu dala miru. Obsula ga je s točo besedi in s prijaznostmi. Njena živahnost mu je razpršila vse moreče misli, tako da se je kmalu šalil.

In ko so šli čez Grunte v Vrata, je bil živahni, prijetni Janez središče, okoli katerega se je vse vrtelo. Tudi Dana je pozabila mučni dogodek, ker je v Agni našla prijetno tovarišico. Le sempatja je oba zbolelo, kadar sta se srečala s pogledi.

Melita se je držala Janeza, da stá si Stana in Agna pomenljivo namežikovali. Rekla pa ni nobena nič.

(Dalje prihodnjič.)

S K L E P

V omamah bridkih mi srce medli:
od teže rož naročje me boli,
a da bi mu jih dal — nikogar ni!

Roké mi vse bolj trudno klonejo ...
Zaman mi slutnje v dalji tonejo,

kedaj me bo odrešil tih korak,
vzpel k rožam belih rok se gib sladak.

O vse grenkeje hladni, beli soj
samote mi prepaja rož opoj! —

Pa pojdem s tem obiljem rož odtod
na mladih deklic belo, ozko pot,

ki bele snè v rdeč svit omákajo,
zaman pa rož razkošnih čakajo.

Njim vsem v naročje belo rož naspem,
prelesti sládko slutene odstrem,
a sebe tihih, rdečih muk otmem ...

Vinko Žitnik.

Karl Spitzweg: Potni listi?

HLAPEC MATEVŽ

Venceslav Winkler

»Jutri zjutraj ob pol petih!« je naročil gospod Bečaj. »Na Rakek pojdeva!«

Hlapec je suho prikimal in se obrnil proti skednju. Spotoma se je ustavil in pomislil:

»Kaj ni jutri nedelja? Ob petih od doma, ob sedmih na Rakeku. Bog ve, kdaj se bova vrnila. Nedelja, nedelja!«

Jezno je odgnal Sultana, ki se mu je zapletal med noge. Nikoli ni miru. Vsako nedeljo gresta z gospodom zdoma. Ob petih odhajata, popoldne se vračata. Gospa se jezi, da hodita daleč k maši. Ob delavnikih je mir.

Pri hlevu se je naslonil na zid. Voz je pripravljen, samo vpreči je treba. Zdaj je šele mrak. Večerje še ne bo. Dekle so počasne. Gospa je gospa in se ji ne mudi. Nazadnje ni nič posebnega, če zgodaj vstane, navajen je že. Ampak jutrišnja nedelja ni taka, kot so druge. Komaj je spravil skupaj denar. Za jutri zjutraj je oznanjena maša. Za koga? Za vse. Za očeta, za mater, za brata, ki so ga v vojski ubili, za sestro, ki se je izgubila nekje v svetu, za vse, še za Tinco, ki ga ni marala in je šla z gruntarjem, pa je že pri prvem otroku umrla. Pa Bečaj ne ve za mašo. Kar spomnil se je: Jutri zjutraj ob pol petih! Če bi mu rekel, da bi malo pozneje odšla, ob sedmih na primer, ko maša mine.

Saj dosti ne bi zamudila. Gospoda so res svoje-glavni, toda če bi si navaden človek zaželel majhen košček praznika, ga vendar tudi sme doživeti. Tako malo praznikov je na svetu. Sveti večer, vstajenje, žegnanjska maša in tista maša, ki jo plača za svojo.

Žalostno je zastrmel v večer. Od županščka so rasle megle. Tiho so se vlekly čez dolino. Dim iz prikritih dimnikov se je topil z njimi v težko sivino, ki je skoraj zagrnila zvezde. Nekje daleč, menda na Hudem vrhu, je umiral zadnji odmev večernega zvona.

»Če bi vendarle stopil h gospodu,« se je vzdramil Matevž. Tiho upanje se je prikradlo odnekod. Pomencal si je oči in stopil v gostilno.

Sredi pivcev je stal gospod Bečaj z gladko počesanimi lasmi. Mahal je z obema rokama in pripovedoval nekaj veselega. Poslušali so ga s sklonjenimi glavami, kakor župnika v nedeljo. Matevž je obstal pri vratih. Tobakov dim mu je napolnil oči, da so se mu zasolzile. Rahlo je zakašljaj,

»Tako je, tako je, možje!« je pravil Bečaj. Potem je zagledal Matevža.

»Kaj pa iščeš tukaj?«

Hlapec je nemirno zaprl vrata za seboj.

»Za jutri zjutraj bi prosil...«

»No, no!« je malomarno zamahnil gospodar.

Matevž je počasi razložil, da je jutri nedelja, posebna nedelja. Za mašo je dal, za očeta, za mater, sploh za vse, ki jih je imel včasih rad. Z muko je razložil, da bi bil rad pri maši, a ne more, ko gresta tako zgodaj na Rakek. Če bi šla malo pozneje...

»Če ne moreš, ne moreš,« je skomignil Bečaj. »To bi lahko že poprej vedel. Saj te nisem najel, da mi boš letal v cerkev. In zaradi ene maše ne bom obračal nedelje.«

»Pa bi vendar,« je zajeceljal Matevž.

Pivci so se smehljali. Eden je že odprl usta, da bi nekaj rekel, a se je premislil.

Matevž ni več upal. Pogledal je ljudi. Slišali so, kako je prosil. Nihče se ni oglasil. Pogledal je po stenah. V kotu sveti križ, na levi in desni svete podobe. Jutri zjutraj ob petih se odpeljeta z gospodom na Rakek. Ob šestih je maša. Če ni to greh... Morda pa ni. Gospod Bečaj ne gre nikoli v cerkev in se mu dobro godi.

»No, le pojdi!«

Matevž je nekaj zamrmral, ni vedel, ali lahko noč ali bridko kletvico. Nekam trdo je zaprl vrata za seboj. Počasi je stopal skozi vežo. Na pragu se je ustavil. Za hip ga je obšla prešerna misel, da bi se razkoračil kot gospodar, uprl roke v bok

in bahavo pogledal po vasi. Pa saj je noč. Če bi bil dan, bi se mu vsi smejali. Včasih bi se lahko takole postavljaj. Če bi ne bil večer hlapec, bi imel lahko vsaj bajto. Tako pa niti do maše nima pravice. Dobro uro vsak teden, še to zjutraj, zgodaj zjutraj. Včasih so bile vsaj nedelje vesele. Oče je drvaril, mati je dninarila. Dokler se niso razšli. Po vsem svetu so se razgubili. Brat je bil mlad in slaboten. Pri zadnjih je šel v vojsko. Nikoli več niso slišali o njem. Bog ve, kje leži, morda v gozdu, morda na polju. Samo spomin je ostal, majhen košček spomina. Tudi sestra je šla v svet. Ženske so šibke. To je še zvedel, da je zašla, potem nikoli ničesar več. Pa on sam? Romar, romar, večni romar. Najprej hlapec pri hribovskem kmetu. Dve leti. Takrat so bili še lepi časi. Potem je šel k vojakom. Tri leta, menda še nekaj več. Ljubljana, Celovec. Še nemška mesta je videl. Domov se po tistem ni več vrnil. Vse je prebredel. Delal je v tovarni. Tako delo je grenko, do konca izpije človeka. Bil je hlapec, sluga, vsa imena je že imel. Nazadnje se mu je spet zahotelo po hribovih. Komaj se je privlekel do Bečaja. Bečaj je dober gospodar, samo hlapci ga ne hvalijo. Vsak beži od njega. Tudi takrat ni imel nikogar, ko je prišel Matevž in se ponudil. Dobro leto je že. Človek mora včasih zatisniti oči in imeti gluha ušesa, potem je lahko zadovoljen. Bečaj kriči. Ves svet gleda po svoje. Če pa človek ve, da je blizu doma in groba, rad potrpi. Naj bo nekaj za pokoro. Samo jutrišnja nedelja ne. Do te nedelje ima vendar pravico.

Zamišljen je šel v hlev. Omahnil je na ležišče in se zagledal v blede petrolejko.

»Večerja!« je klical nekdo pred hišo.

»Kar dajte!« je zahropel polglasno.

Potem je pomislil, če bi vendarle šel k maši. Že ob štirih je maša. Gospod Jože mašuje. Če bi se zbudil... Toliko ne bo vredno, kot če bi bil pri šesti.

Pa vendar!...

V gostilni so se zategnjeno oglasili pivci. Nekaj časa je poslušal, potem je potegnil s stene rožni venec...

*

Prestrašen je skočil pokonci in poslušal.

Ena, dve, tri, štiri, pet.

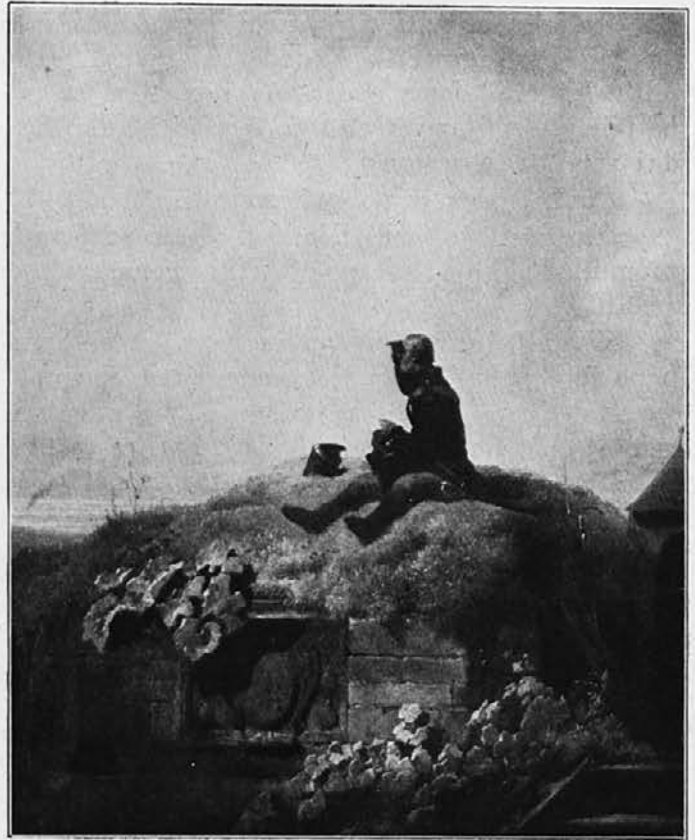
Pet! Moj Bog!

Hipoma je bil napravljen. Z dremavico v očeh je vlek el voz iz kolarnice.

»Matevž!« je klical nekdo zaspano v veži.

»Precej!« je drgetal hlapec.

Na nebu so ugašale poslednje zvezde. Nekje v vasi so se oglasili petelini. Pri fari je zvonilo

Karl Spitzweg: Na prednji straži.

z velikim. Težko in vendar vedro je bilo v prazno tišino.

»Hi!« je pognal Matevž.

Gospod Bečaj je bil še dremav. Naslonil se je nazaj in zehal. Matevž je molčal. Ves čas je mislil na mašo. Pri svetem Mihaelu je vabilo, vabilo. Zvon je omahoval, se vzpenjal in padal, kakor bi hotel zmeraj bliže, kot bi hotel z dolgimi rokami objeti Matevža in ga pritisniti nase. Matevž je potegnil klobuk na ušesa, da ne bi slišal vabljivega zvonjenja. Voz je drdral, da je odmevalo od gozdov.

Bloška polica. Grahovo.

Matevž je čutil, kot da ga je nekaj obsedlo. Besno je tolkel po konjih. Ko je v Grahovem videl ljudi, ki so šli k šesti maši, je zamižal, zaklel in še huje pognal.

»Norec!« se je zbudil Bečaj.

Pogledal ga je po strani in zaškripal z zobmi. Malo je popustil vajeti in globoko zasopel.

»Vrag si!« je dejal Bečaj in znova skušal zaspati.

*

Dopoldansko sonce se je uprlo v bregove.

V Cerknici je zvonilo devet, ko sta se vračala.

»Devet,« je računal Matevž. »Do desetih!«

Udaril je po konjih.

»Kaj jih biješ?« je zakričal gospod Bečaj, ki ga je jezilo, da sta šla zastonj na Rakek. Prijatelj je ni bilo doma. V soboto zvečer so se odpeljali v Ljubljano in se niso še vrnili. Tako zgodaj vstajati in zastonj!

»Ne bij jih!« je ponovil malo tiše.

»Zastonj!« je mislil Matevž, »mašo sem pa le zamudil. Lahko bi me pustil. Niti očenaša nisem zmolil. Hi!«

Slivnica je vsa zelena in za njo vsi hribi. Lepo je v dolini, posebno v nedeljskem soncu.

Matevž je spustil vajeti, konji so odnehali, zmeraj počasneje so šli.

»Poženi, vraga!« je zakričal Bečaj.

Voz je zdrdral hitreje. Matevž ni več pogledal po hribih, mislil je na deseto mašo, ki jo mora še dobiti.

Ovinki in klanci.

Pod Bloško polico se mu je zazdelo, da pojó nekje zvonovi, nekje daleč.

»Tri četrti!« je omahnil.

Še huje je pognal.

Na desni hrib s svežim zelenjem, na levi grič. Prvo pomladansko cvetje je poganjalo. Velik ovinek.

Na vrhu je udaril z bičem.

»Kam dreviš!« je malomarno vprašal gospod.

»Deseta maša,« je zajeceljal Matevž.

»Saj je že deset,« je izvlekel gospod uro.

Hlapcu je omahnila roka, konji so stopili počasneje. Tri maše. Vse tri je zamudil. Trudno je pogledal po cesti. Tam daleč se je podil za pozneli kolesar proti fari.

»Zastonj!«

Sonce se je smejalo veselo, skoraj vriskalo je.

*

Nedelja je bila težka in soparna. Matevžu se je ves dan zdelo, da ga nekaj boli, da ga hoče zadaviti. Izogibal se je ljudi. Vse popoldne je sedel za hlevom in se igral s Sultanom. Zvečer je izmučen pokleknil na ležišče in hotel moliti. Toda v Zdrave Marije se je ves čas mešala misel na jutrnjo mašo.

»Ali ima pravico ali je nima? Trije prazniki v vsem letu. Vse mi vzame. Zdrava, Marija...«

Pivci v gostilni so se smejali in peli. Fantje so vriskali nekje za vasjo. Gospod Bečaj je metal karte v mali sobi. Nobeden se ni spomnil na jutrnjo mašo.

Matevž je krčevito sklepal roke. Debele jagode so mu polzele med prsti. Med sopenje ležeče živine se je mešal trepetajoč glas:

»Zdrava, Marija...«

VEČERNO SREČANJE

Večerna zarja kakor zlat metulj
je svetla krila nad vasjo razpela,
z vrtov je mlada trava zadehtela,
deviško sveže kakor deklic dih.
Vijolični somrak izpod zvezdá
v globeli senčne se je tiho vsul.
Po travnikih tišina trepeta...

Pod sladko sinjim nebom skozi dver
dremotnega dvorišča grem v večer,
kot zatopljen v molitev nem in tih.
Ob potih koč mirno vame zro,
drevesa ko v molitev veje pno —
kot da je pravkar Bog šel mimo njih...

S stvarmi vred me poplavlja spev zvonov,
svetló, svetló kot božji blagoslov. —
Tam za vasjo pri križu i midva
z Gospodom sva nocoj se srečala...

Vinko Žitnik.

VEČER

Kadar večerna zarja
razpne rožne peroti nad našo vasjo —
o, kako so takrat vse stvari dobre in tihe!
Drevesa ob poti
(kakor da nekam daleč gredó)
se s plašči somraka ogrinjajo
in kakor v svetišču v noči izginjajo.
Bela lica koč za trhlimi ploti
ko deklice nežno zardevajo,
njih okenca kakor v ljubezni žaré.
Polja se v rožne koprene odevajo;
s travnikov čuti je tihe šepete cvetja in trav
in blažene vzdihne ljubezni sluti srce,
sladke, opojne trepete pomladnih vonjav.

Tiho, neslišno pastircev bose noge
za čredo se s hriba v dolino pomikajo.
Zvezde nad njimi — ko zlata rosa
na sinjih nebeških poljanah —
se vedno sladkeje svetlikajo.

V mehko brezčasje pogreza se čas,
breme teles je palo raz nas,
duh se v vsemirje smehljaje razpreza,
s slutnjami božje obličje doseza...

Tamkaj za cerkvico konec vasi
zarja z rubinastim bleskom gori
— kakor ognjene peroti kérubov sinjih —,
v njenih odsevih je čudna sladkost,
kakor da nas je zatela božjih poljubov svetost.

Vinko Žitnik.

Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur plodiš... (Fot. Fr. Krašovec.)

OSEMNAJSTA POMLAD

A. G.

Zunaj mesta so stanovali. Majhen je bil njihov dom, a poln ljubezni in Boga. Takrat, ko se jim je rodila Tinca, so zasadili jablano pred hišo. Ko je jablana osemnajstič brstela, je bila Tinca dekle in je prvič z vso dušo zajela pomlad.

V jutru pred sv. Jurijem je stopila Tinca na prag. Nekaj neznanega je bilo v zraku. Ozki, rdeči oblaki so se čekali po nebu kakor čudni, nepojmljivi hieroglifi. Jablana je stala pred hišo vsa tiha v svojem svetem spočetju in še debele, čiste kaplje nočnega dežja niso kanile raz veje. Z okna je visel nagelj. V popkih je tiščal svojo lepoto in ni podrhtel.

Sveta, presveta tišina.

Hipoma pa, kakor bi ves svet rekel: Zdaj! Nekje je zapel petelin. Dvoje ptičev je sfrfotalo nekam visoko. Jablana se je zgenila in težko so padle kaplje na tla. In v nageljnovih popkih — kakor da je počilo in zavrelo iz njih življenje.

Tinco je prešinilo. Kaj? Sama ni vedela. Samo sladek nemir ji je ostal v duši.

Študentke so uglaševale svoje violine, drgnile loke s kolofonijo, iskale lekcije po notnih zvezkih

in čakale profesorja Mejavca. Hilda je glasno pripovedovala, kaj ji je včeraj na sestanku pravil fant in kaj mu je ona povedala. Druge so se smejale. Tinca je molčala. Čudno, tudi ona je imela osemnajst let in tople, prijazne oči, pa ni ničesar vedela o fantih.

Fant, moj fant! Kako bi se to iz duše poklicalo! Joj! Tinca bi hotela velikega, stasitega fanta s pšeničnimi lasmi in sinjimi očmi — zrelo njivo. Hotela bi fanta, ki bi bil drzen na pogled in nežen v resnici. Kako zelo bi ga ljubila!

Vstopil je profesor, mladi, plavalasi Mejavec.

»Novo kravato ima«, je potihom oznanila Hilda in pomežiknila z bledimi, brezizraznimi očmi. Druga za drugo so stopale študentke h klavirju, odigrale lekcijo, dobile drugo in se vračale v klopi.

»Martina Hribar!«

Tinci se je tresla roka. Lok je smešno poskakoval po strunah in namesto energičnega trozvoka je zastokal zmeden in umazan ton.

Profesor je zamižal in tako prebolel napako. Še enkrat je poskusila, pa ni šlo.

Mejavec je nemo vprašal z dobrimi, modrimi očmi preko umetniško zavezane kravate:

»Kaj vam je?«

»Kaj vam je«, je ponovil glasno.

Vzel ji je violino iz rok. Ko je jemal lok, se je nalahko doteknil njene roke. In potem je Tinca še videla, kako elegantno je vozila roka lok po strunah in kako se je tresla nova kravata — potem pa nič več. Vse megleno ji je bilo pred očmi. Ni vedela, kako je prišla v klop, kako so se dekleta razšle. Ničesar.

Sama je obsedela v razredu. Izgubljeno so ji gledale oči. Njena misel je iskala. Vstala je in stopila k oknu. Sredi šolskega vrta je cvetela magnolija. Že nekaj dni sèm je dražila oči s svojo labodjo lepoto. Nobena študentka pa si ni upala stegniti roke in utrgati en sam voščeni cvet. Tinca bi ga pa. Prav danes bi ga.

»Bom ga!«

Tekla je po stopnicah, da so ji vihrali temni lasje. Že je bila pri vratih in sredi vrta. Utrgala je priprti cvet in ga mehko pritisnila k licu.

Kakor lotos roža je, si je mislila.

»Kaj boste z njim?« je vprašalo tiho za hrbtom. Tinca je močno stisnila ustnici, ko je zagledala Mejavca. Ni vedela, kaj bi.

Vsa drobna in majhna je stala pred njim, da ni mogel drugega kot nasmehniti se ji:

»Kaj, gospodična, v magnolijah so bajke za deklice?«

»V tvojih očeh so«, si je rekla na tihem, a uporno molčala,

Gledal jo je in v njegovih kolobarčkih krog zenic se je prelivala sinjina iz modre v zeleno. Dvignil je roko do lepega magnolijevega cveta, ki je bil razmahnil bele liste, da je pokazal soncu svoje rumeno srce.

»Tale je lepši. Nate ga!«

Tinca se je od sreče stresla.

»Hvala lepa!« so govorile oči in usta.

»Greste sedaj domov?«

»Grem.«

»Kje stanujete, gospodična?«

»V Zaborštu, pol urice od šole.«

»Bi mi hoteli pokazati pot do Zaboršta?«

»Zakaj ne.«

Stekla je v razred po knjige in sta šla.

Hodil je ob njeni levi in ji pravil o tovariših s konservatorija, o turnejah po Dalmaciji, o palmah v dubrovniških parkih, o Begovi džamiji, o Alahu in njegovih vernikih, o slivah in kačakih. Povedal je tudi, da bolj ljubi planine kot morje in da je v gumbnici za nageljnom najlepša ivanjščica, ki ima rumeno oko in bele trepalnice.

Tinca je malo govorila. Vso pot je gledalo vanjo vprašanje: Zakaj je šel z menoj?

Tik pred Zaborštom za ovinkom sta zagledala oba hkrati visokega fanta, ki je poljubljal deklo.

Tinca je zardela. V srce ji je blisnilo — kakor razodetje je bilo. Nekje globoko ji je reklo: Pomlad!

Takrat se je Mejavec vrnil.

»Lepo pot imate«, ji je rekel. »Če mi boste dovolili, pojdem še z vami.« Odkril se je in Tinca ni zmogla ničesar drugega kot: »Lahko noč!«

Tisto noč je bil mesec tenek kot srp — ne, kot odpadla trepalnica in komaj se mu je poznalo, da je zlat ali srebrn. Ko je žel po nebu, se je Tinci zdelo, da je v jutrnjih deželah. Ni mogla spati. Premočno so dišale magnolije.

Jablana je zibala svoje bele in rožnate cvetove. Vonj po španskem bezgu je opajal večere. Mejavec je s svojimi povestmi snubil Tinco na poti do Zaboršta.

Ali nekoč, ko so padali z jablane rjavo križasti, oveli cvetni venci, je prišlo spoznanje — naglo, kakor takrat za ovinkom. Mejavec je bil vroč mož. Tinca pa zanj prečisto bitje.

»Pavle,« mu je obljubila, »prihranim se ti prav vsa, samo tebi. Pripognila se je tvoja duša in moja je stopila na prste, samo da sta si pogledali druga drugi do dna in še z najčistejšim poljubom. Preko teles in preko sveta sta rasli. Pusti, naj bo tako še leto, dve.

Motno je gledal Mejavec.

»Biti ali ne biti,« je povedal skozi stisnjene zobe. Sinjina mu je divje pela iz oči: »Zdaj, zdaj in vedno bi te hotel in hotel!«

Položila je dlan v njegovo.

»Torej ne? Potem z Bogom, Pavle!«

Šla je in ni pogledala za njim.

Tisto noč Tinca ni jokala. Trpko je lepela zgornja ustnica na spodnji. Na vasi so peli fantje dolgo v noč:

»Je pa davi slan'ca pala — — —«

Ko so travo kosili in so pod koso umirale ivanjščice, ko so iz žita gledale plavice kakor modre oči in ko je dišalo po zreli detelji, je Tinca prebolela.

Čudili so se ji, zakaj se to leto več kot prejšnje čase mudi v cerkvi pred velikim kipom Matere božje v stranskem oltarju — dobrotno zró njene oči in žarki ji lijó iz rok.

Tinca to leto dela, poje in se smeje. Pravijo, da je srečna. Na mizi ima Cankarjeve Podobe iz sanj in tisti odstavek o bolesi, ki se vrh plotu prevrne v humor, je nerodno podčrtan.

DNEVNIK BREZPOSELNEGA

Jan Plestenjak

Sredi meseca julija.

Ker koledarja ne premorem, vem samo, da je sredi meseca julija. Sicer pa so si dnevi tako enaki, da mi koledarska številka dneva ni prav nič mar, saj mi tudi nič ne obeta. In zato koledarja prav nič ne pogrešam. Na koledar se ozirajo ljudje, ki jim dnevi kaj prinašajo. Jaz pa se jih bojim in bi jih rad prespal. Čas je preveč gluha za moj razboleli klic. Zato sem danes tuj celó svojemu lastnemu srcu, in čeprav je cest v izobilju, vendar ne vem, na katero bi krenil. Legel bom v travo in skušal zadremati; pa kaj, ko mi bodo spanje okužile grenke sanje, ki se jih tako bojim; kajti kličejo mi v dušo mladost, pa je priklicati le ne morejo.

Dež. Na cesti brez dežnika.

V duši mi je mraz, kot bi bilo sredi februarja. Ves sem še zavrt v sanje, vendar je vse tako resnično.

Mati, ki si me rodila, ti si me tudi naučila, kaj je človek. Ti si bila res človek, saj si verovala v Boga in v srečo, v dobroto in v usmiljenje. Zato sem mislil, da je še mnogo takih ljudi na svetu; kajti premočno sem veroval v tebe. In ker sem preveč veroval, da najdem tudi v svetu take ljudi, me je pognalo v svet in sem iskal, iskal... Pa že v ljudski šoli se mi je zdelo, da učitelj ni človek, vsaj tak ne kot je mati; kajti ljubezni ni imel, ki bi z bleskom svojega bogastva dajala besedam vsebine. In tudi pozneje se mi je zdelo — v gimnaziji, da se je vseh nauk držal papir in da nikjer ni zaplapolal plamenček ljubezni. In vendar sem bil tako žejen ljubezni!

In še kesneje... spoznanje je bilo vedno močnejše: tudi na univerzi so bili nauki papirnati in ne ustvarjajo ljudi, ampak stroje. Zdelo se mi je, da sem bil v vsaki službi tudi jaz stroj, čeprav sem veroval v človeka in v ljubezen ter jo ne-utrudno iskal.

In sem se postaral, ne da bi kedaj srečal mladost, ne da bi kedaj okusil njen pravi opoj. In sedaj sem starec sredi ceste... nič.

Vroč dan.

Upehan, neobrit, lase mi je prilepila vročina prav do oči, sem se včeraj vračal domov k ženi in otrokom. Srečaval sem zadovoljne obraze našejmljenih deklet. Po vijugah so hitele v hrib k svojim fantom. Srečaval sem delavce. Težki čevlji

so jim hrustali pesek in telesa so bila sključena, roke so jim bile mrtve kot roke obešencev. Srečaval sem otroke. Skakljali so v mesto. Telesa so jim bila izsušena, oči so jim bile motne kot oči starcev, ki jih je izmučilo spoznanje.

Težko sem dihal v hrib, vse je bilo prazno in gladno v meni. Obstal sem in se naslonil na ograjo. Mesto se je kopalo v vročini, drevje se je stiskalo v svojo lastno senco in v prahu so se leno premikali ljudje kot bele vreče. Iz umazane reke je puhtel razgreti smrad prav do mene. V rebri je sonce požgalo travo in skozi razpoke pogledalo prav do korenin.

Obotavljal sem se do večera. Nisem mogel domov. Sram me je bilo in ne bi mogel pogledati v oči otrokom, ki sem jim oče, pa jim ne morem dati, česar bi radi.

Kot tat sem se splazil v sobo.

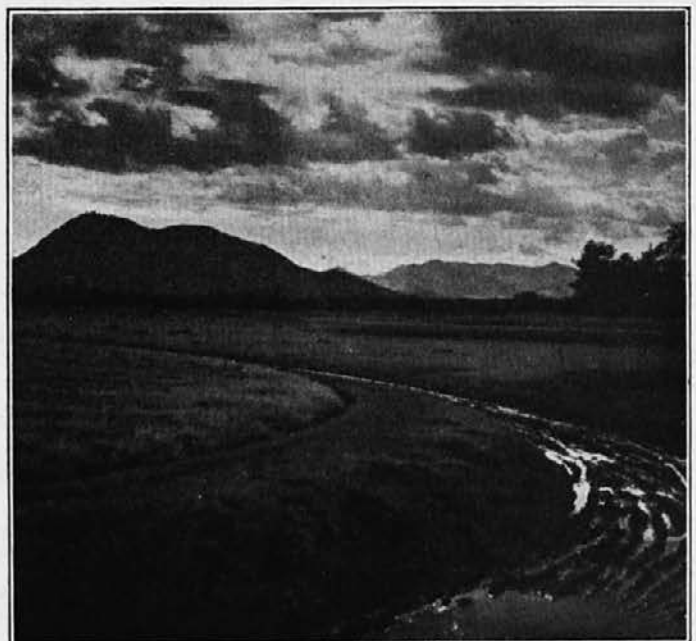
»Ali si prinesel denar za mlekarico?« je bilo prvo vprašanje, ki mi je udarilo v dušo.

»Nisem,« sem zajeljal.

»Lepo začenjamo. Že tako ni ničesar več pri hiši, sedaj nam odrečejo še mleko. Ali se ti otroci prav nič ne smilijo? Prekletost tako življenje, kot ga živimo mi! Primi vendar za kako delo, ali nas pa pobij!« je bruhala žena. Vedel sem, da tega ne govori duša, ampak gnev.

Otroci so se stisnili v kot in molčali. V njihovih očeh sem pa videl prošnjo: »Mamica, nikar ne zmerjaj tatka! Hudo mu bo!«

Žena mi je pripravila večerjo in jo razdelila tudi otrokom. Posrebal so jo v trenutku. Dobro

Po dežju. (Motiv iz Šmarne gore. Fot. Fr. Krašovec.)

sem vedel, da so bili še gladni, vendar niso prosili z besedo, le v očeh se je iskrila prošnja.

Bil sem še tešč. Odmeknil sem jed, vendar se je otroci niso doteknili. Šele na besedo so se zgnetli okrog krožnika in brez običajnega prerekanja postrgali posodo do zadnjega ostanka.

»Vsaj jedel bi. Dovolj hudo je že, nazadnje nam pa zbôli, kaj bomo počeli?« je mehko, pa v stisnjenem joku spregovorila žena.

»Potrpimo, morda dobim prav kmalu službo,« sem jo tolažil, pa se mi je zdelo, da je zvok mojih besed prazen in ne obeta ničesar.

Noč je bila temna. Iz mesta so kričali avtomobili, tulil in cvilil je tramvaj in pometiški vozovi so ropotali po granitnem tlaku. Črne sence so se kotalile po cestah in izginjale skozi ozka vrata, osamljeni pari so se stiskali v temo in pri-tajeno jecljali ljubezenske tajne. Na Rožniku se je skozi drevje kradla svetloba. Morda so tam za drevjem sanjali srečo drugačni ljudje kot sem jaz, morda pod temi mestnimi svetilkami drugače utriplje življenje, kot utriplje meni, ki sem tako sam v samotni temi.

Žena je spala in otroci so spali. Težko dihanje se je zaganjalo iz kota v kot in ozračje v sobi je bilo težko, kot je bila težka misel v duši. Zdelo se mi je, da me otrok kliče in prosi, zdelo se mi je, da steza roke in prosi kruha, zdelo se mi je, da odpira oči in da z očmi išče, česar mu moje roke ne morejo dati.

Knjige v predalih so ponižno čepele in čakale, da jih ljubezniva roka otiplje in odpre. Nekatero skrivajo še skrivnosti, ki se jih nisem doteknil, in druge hranijo vonj zdravja, ki je nam bolnim ljudem tako sladek.

Pred hišo se je ustavil popotnik. Zleknil se je na klopi pod mojim oknom in se zagledal v zvezdo, ki se je svetlikala daleč za Šmarno goro. Razločno sem čul, kako so njegove oči iskale in klicale, razločno sem videl, kako so se njegove ustnice premikale, ko so hotele poljubiti srečo, ki se je dramila za gorami, ni pa hotela pogledati s svojimi drobnimi očmi izza gorá.

Dimniki so prižgali svoje dolge pipe in dim se je sprehajal po vlažnih ulicah in silil v nos zapoznelim popotnikom; med ulicami se je ukra-del v nizka in temna stanovanja in budil zaspane, od tesnobe omotljene prebivalce.

Pređen pa se je vnela zarja na vzhodu, sem zaspal in zdi se mi, da je z zarjo zagorelo v meni tudi čisto novo življenje.

Mesto se je svetlikalo v čudnih lučih in nad mestom so se razpletale megle, ki jih je sproti topilo sonce in jih odlagalo v umazano reko.

Otroci so spali, žena je še spala, čeprav se je skozi okno bahavo vsipala svetloba.

Branjevke so se zbirale na trgu, vozniki so pretepali svoje stare in onemogle konje, na mostovih so posedali berači in na nebotičniku so se prikazovale drobne sence.

Vse planine so bile deviško čiste in so vabile, kot vabi neoskrunjena lepota.

Obstal sem pri oknu in se zagledal v to čudo.

»Kaj bomo jedli?« me je presunilo grenko vprašanje. Planine so zatemnele, zarja je skopnela in v srcu je zvođenela sladka misel, da je sonce nad nami.

Z a m e g l e n , d o l g o č a s e n d a n .

Korak mi je ubit in še okovani čevlji ne dajejo zvoka, kot bi ga morali. Ne vem, ali mi je telo tako lahko, da se noge komaj dotikajo tal, ali pa je bojazen tako močna v meni, da ne upam udariti ob tla in ukresati iskre. Grem in grem in koder srečavam ljudi, se mi zdi, da me začudeno ogledujejo in da ne verujejo, da sem tisti človek, o katerem so nekdaj govorili, da je zdrav in da hoče zvezdam naproti.

Srečal sem dekleta. Zdravje je je in ljubezen in smeh. Povesil sem oči, ker sem se ustrašil zdravja in se zbal smeha. In ko mi je pogledala v oči, glej čudo, tudi v njenih očeh je ugasnil ogenj in v njenem koraku je obnemela prožnost. Kaj sem kužen?

Srečal sem prijatelja — ves je bil v smehu okopan. Mlado ženo je dobil in hišo je priženil in dobro službo in mi je rekel: »Prijatelj, povsod je treba gospodarske aritmetike. Idealizem človeka lahko ubije, lahko ga pa tudi dvigne. Dvigne pa le, če je zgrajen na aritmetičnih postopih narodnega gospodarstva.«

Ker se ne razumem na aritmetične postopice narodnega gospodarstva, sem seveda molčal; in ker nisem nič odgovoril, se je prijatelj nakremžil in šel svojo pot. In videl sem, da se je tudi njemu čelo nagrbančilo. Sram ga je bilo, da me je sploh ogovoril, in bridko mu je bilo, da so njegove aritmetične postopice iz narodnega gospodarstva tako malo zanimale zakrknjenega idealista.

Srečal sem mlado ženo. Ne vem, kje sem se seznanil z njenim možem, vem le, da je bil siromak in da je plakal vselej, kadar mu je žena pisala. Znala je pisati silno drobne črke, komaj vidne celó zdravim očem. Vsaka črka zase je bila čudežno zavita in če bi človek samo črke poznal, bi mislil, da jih je pisala najlepša in najboljša ženska. Vendar so se črke včasih zgnetle v grenke očitke, ob katerih se je moj znanec zjokal in ni mogel do besede.

Ponosno je korakala po tlaku, in kot bi bila lastnica vseh stisnjenih hiš v ulici, se ni zmenila niti za znanke niti za prijatelje. Šla je, kot gre vihar. Poleg nje pa je verno šel pes volčjega plemena. Celó ta pes se je navzel njenega dostojanstva. Zatajil je svoje pokolénje in ni odzdravil niti svojemu sorodniku in ni zarenčal niti nad svojim sovražnikom. Tako znajo psi, ki so pozabili na svoje pokolénje in zatajili svoj rod.

Moral sem se ogniti mladi ženi in moral sem se ogniti tudi psu. Še ozrl se ni name; še z repom ni zmajal, kot imajo navado vsi psi. Žena ga je pobožala tako nežno, da me je stisnilo pri srcu. Zahotelo se mi je nežne roke in zahotelo se mi je prijazne besede, ki je že tako dolgo nisem čul. In sem si zaželel, da bi bil pes; kajti človeka me ne poznajo in me ne poboža niti ena mehka roka in se moram ogibati vsem dostojnim ljudem.

Deževen, vihar en dan.

Sklenil sem, da se ubijem. Pravijo, da ni prostora na svetu za moje telo, in tudi sam sem spoznal, da sem odveč na tej zemlji.

Gledam skozi okno. Na okno nabija dež, vihar kriví drevesa, lomi vrhove in jih meče na pota. Reka narašča, kanali ne morejo sproti požirati nalivov in bele stene novih hiš so sive od dežja. Vse moje misli so sive in moji otroci so zbegani in ne upajo predme.

Med gostim drevjem se skrivajo barake. Prazne so in dolg čas jim je. Samo dvakrat v letu se zgnete v teh prostorih razkošno življenje in takrat je v njih toliko bahavosti, da je oči navadnega zemljana ne prenesejo.

V vihar se je zablislilo in že počilo. Stresla so se okna, zmajal se je svod nad menoj in iz barak se je dvignil proti nebu gost dim. Drevesa okrog barak so plahutala, kot bi hotela zbežati, vse hrepenenje pa jim je ubil plamen, sikajoč s tisoč in tisoč jeziki.

Otroci so zaplakali in žena se je zgrozila.

»Za božjo voljo, gori!« je vzklikala.

Znova je zagrmelo in so zašklepetala okna.

»Kaj, če v našo hišo trešči!« je glasno pomislila žena.

Otroci so se je oklenili in se tresli, jaz pa sem gledal skozi okno gorišče in nisem ničesar našel, da bi pogasil svoje misli, ki so me palile.

Ustrašil sem se teh svojih misli in hotel sem jih obleči v povsem drugačno obleko. Že spomin na smrt me je zgrozil in ko sem videl, kako je padalo v žerjavico križasto tramovje, sem zastrl okno in se vrgel na posteljo.

»Kaj bomo večerjali?« me je presunilo vprašanje in pozabil sem na požar in na svoje žgoče misli. V strop sem zapičil oči in nisem mogel do odgovora. V čelo so me pa zbadale oči žene in otrok. Terjale so in izpraševale in jaz sem molčal.

In sem pozabil, da sem se sklenil ubiti.

»Kaj bomo večerjali?« je važnejše...

In sedaj premišljuje, kaj bomo večerjali.

Jutri bom premišljeval, kaj bomo zajtrkovali, južinali, večerjali — tako bom premišljeval pojutrišnjem in morda tudi drugi mesec.

Sončen, kipeč dan.

In sem sklenil, da grem k materi. Morda najdem pri materi, kar tako pogrešam.

Kaj bomo večerjali, kaj bomo zajtrkovali, vsa ta vprašanja tako kruto režejo v srce, da se zdrznem od groze, kadar stopim v svojo sobo. Ubit sem od teh vprašanj in dom mi je tuj, tuja mi je žena in še otroci so mi skoraj tuji, čeprav trepetam zanje. Toda v oči jim ne upam pogledati in sem že pozabil, kakšne so, in skoraj že ne vem, kakšni so njihovi obrazi.

In sem romal k materi.

Vse polje je bilo zlato, med zlato so se vpletali zeleni venci in med zlatom in zelenjem so se srebrile ceste. Cerkvice na gričih so trepetale v vročini in ob reki so se sončila zarjavela telesa fantov in deklet.

Vlak je drdral in nabijal v kipeči dan in potniki so zdehali v razpaljenih vozovih.

Mater sem našel na vrtu med rožami. Zdelo se mi je, da se je med njimi pomladila in pozabila na vse grenkosti in bridkosti, ki jih je popila za nas otroke.

Nasmehnila se mi je in mi segla v roko. Njena je bila topla, pa izsušena, raskava, moja pa mrzla, čeprav gladka in bela. Materine oči so vztrepetale in govorile: »Sinko moj, kaj pa je s teboj?«

Vsi spomini iz mladosti so se postavili predme in vsi so bili blagoslovljeni v materini besedi. Tedaj sem vzljubil julijsko sonce in rože in polje in griče in tedaj se mi je zahotelo življenja.

»Nič ne maraj, potrpi in v Boga zaupaj! Bog nam daje nadloge in jih tudi jemlje,« mi je govorila mati, ko sem se poslavljal.

V noč je sopihal vlak in meni je bilo tesno. Prepočasi je požiral stroj temo in predaleč je bil dom in žena in otroci.

Z materinim blagoslovom sem romal v hrib k ženi in otrokom. Korak mi je bil sproščen in v očeh je bilo upanje in je bila vera in ljubezen.

In sedaj upam in verujem in ljubim.

VELIKA RAZVALINA

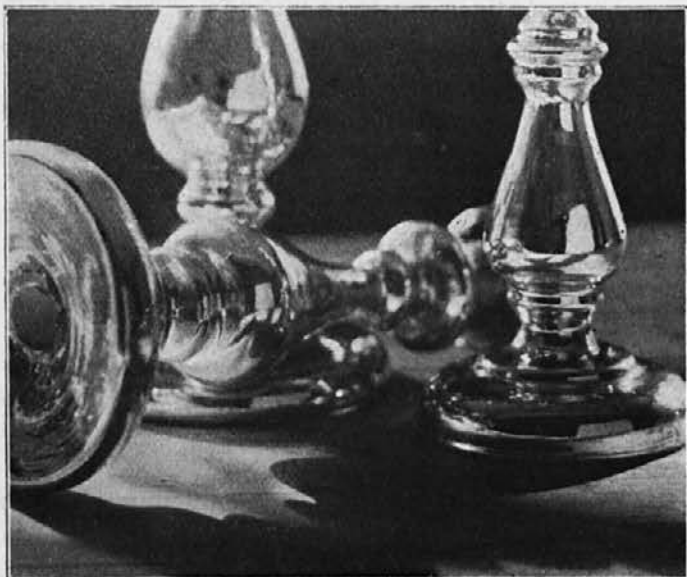
Priobčil Bogdan Kazak

Proti večeru je že bilo, ko so me klicali v bolnico. Odložil sem druge posle in šel tisti dan že v tretje tja, ne prav dobre volje.

V najlepši razredni sobi je ležal velikan na postelji, ki je bila navadne velikosti, a zanj očitno prekratka in skoraj da preozka. Za nizkim zgglavjem je bila postavljena še miza, na njej in čez zgglavje so bile nakopičene blazine za bolnikovo glavo. Odeja, ki je pokrivala truplo, je visela kar čez posteljni stranici.

Ko me je uzrl, je stegnil orjaško desnico proti meni in se predstavil s hropečim glasom: »Glejte, doktor, veliko razvalino!«

Sedel sem ob postelji in prosil službujočega zdravnika za poročilo. Med poročilom sem si ogledoval novega gosta, tudi on se je časih zvedavo ozrl proti meni. Nehote sem se spomnil Michelangelovega Mozesa. Velika se mi je zdela podobnost tistega slavnega kipa s pričujočim bolnikom ne samo glede prekomerne velikosti, marveč tudi glede veličastne glave in posebno izrazitega obraza. Imel je dolge, valovite temne lase, ki so bili le na sencih nekoliko pobeljeni, visoko čelo je kazalo globoke brazde, pod košatimi obrvmi sta veliki in živahni očesi izžarevali nekak poseben ogenj; malo kazil ga je mozoljčasti in pomodreli nos, žmulasti ustnici sta bili večinoma pokriti s kocinastimi brki, blede, zabuhlo lice je bilo majhno v primeri s košato, nekoliko osivelo brado, ki je okrožala obraz in segala čez pol prsi. Povedana starost šestih križev se je ujemala z videzom. Resno bolnikovo stanje se je razodevalo v težkem dihanju in splošni zabuhlosti.

Za procesijo pripravljeni. (Fot. Fr. Krašovec.)

Ko je moj mlajši tovariš končal svoje poročilo, sem vstal in rekel: »Popolnoma v redu, naročilo glede hrane in zdravila naj se izvrši, jutri se pogovorimo dalje.«

V slovo sem ponudil bolniku roko. Ta pa je z očitnim naporom poskusil, da bi sedel, srdito me pogledal in zahropel: »Ali me ne boste pregledali tudi vi, doktor?«

»Ne nocoj, spoštovani vitez, ker bi bila ponovna preiskava stvarno odveč in vam kvarna. Za prvo noč vam jaz ne morem dati nič boljšega, kakor je že naročil moj tovariš. Nocoj se lepo odpočijte od napornega prevoza, jutri zjutraj preiščemo še pred obiskom seč in drugo!«

»To je žaljivo omalovaževanje!« je bruhnil besno.

»Nikakor! To je glede na vas obzirno ravnanje, da vas ne mučimo brez potrebe. Ako hočemo veliko razvalino temeljito popraviti, se moramo držati predpisanega načrta, sicer šušmarimo! Lahko noč!«

Nič ni odgovoril, jezno se je obrnil proti steni.

Tovariš se mi je zahvaljeval, ko me je spremljal proti izhodu, da sem varoval njegov ugled, še bolj ga je veselilo, da jo je izkupil stari objestnež že ob prihodu v bolnico. Na moje vprašanje, odkod pozna novega bolnika, mi je tovariš pojasnil, da je naš novi prirastek splošno znana in celó razvpita osebnost po vsej dolnji nižini. Kot potomec plemenite družine je podedoval precejšnje veleposestvo, tudi priženil je ne vem koliko kolonov (kmetijskih posestev z najemniki), a vse premoženje je zapravil z razuzdanim življenjem. Prirejal je velike love in razkošne pojedine svojim pajdašem iz okolice in bližnjih mest; vozaril se je v daljne obiske z dirkalnimi konji, ki jih je kupoval za neverjetne zneske; poleti je obiskoval morská in druga kopališča; pozimi je hodil v mesta, kjer so se nudile posebne zabave. Poštenim ženam vseh družabnih slojev je bil strahota; v zadnjih letih so se ga otresali tudi njegovi vrstniki in tovariši, veselo družbo so mu delali le ljudje dvomljive vrednosti. Soproga mu je umrla že pred leti od žalosti, letos so mu prodali zadnji ostanek premoženja, rodni gradič, nakar se je preselil k hčerki edinki že ves betežen. Danes ga je dal njegov zet prepeljati v bolnico in plačal zanj trimesečno preskrbnino. Zares, velika razvalina!

»Kako ste prebili prvo noč pri nas, cenjeni vitez?« sem ga drugo jutro vprašal po običajnem pozdravu.

»Razmeram primerno!« je zarenčal in mrko zrl name in na moje spremstvo.

Preiskava je bila zamudna, bolnik je nudil nenavadno veliko zbirko raznih bolezenskih sprememb na sreču, jetrih in obistih, splošna vodenica je bila zunanji znak notranje izprijenosti drobja. Čmerni bolnik se ni dosti zanimal za narekovanje ugotovitev, pozoren je postal, ko sem naročal način in množino prehrane.

»Smešno!« je vzrožil vmes. »To je piča za otroke ali ženske, ne za može mojega kova.«

Narekoval sem mirno dalje, kakor da sem prelišal njegov ugovor in določil tudi količino slatinske pijače, ki naj se vsak dan skrči za desetino.

»Meni pritiče tri litre dobrega vina na dan!« je pristavil oblastno.

Vsi so se ozrli name, jaz pa sem mirno naročil tovarišu pomočniku, naj se pripravi za izpraznitev bolnikovega trebuha, kjer se mu je nabrala velikanska množina tekočine.

Posadili so ga v velik naslanjač, ki je zajechal pod izredno težo. Kmalu je prispel pomočnik s pripravami, bolničar je prinesel iz lekarne čašo konjaka. Vidno presenečen in kakor v zadregi je bolnik segel po ponujeni čaši, a roka se mu je tako tresla, da je razlil več ko pol pijače. Poslal sem po drugo merico opojnine v večji čaši. Medtem je pomočnik že »nastavil« bolnikov trebuh, po debeli cevi je pritekala v čebrič zelenkasta tekočina z veliko silo. Ko je bolnik popil vse krepilo kar v enem požirku, se mu je napeti izraz nekoliko razlezel. Glavo je majal, da so mu gosti kuštri kar plapolali. Ko se je polnil že tretji čebrič, je bolnik globoko vzdihnil, rekoč:

»Grd je ta svet, kajne, doktor?«

»Ne umem vas, kam merite,« sem odgovoril radovedno.

»Glejte, koliko dobrega in najboljšega vinca sem natakal v ta sod, zdaj pa teče iz njega ta gnusna mlakužnica! Ali ni žalostno, da se vse na svetu tako spridi?«

»Hvala Bogu! Humorja* ne pogrešate še v nobeni obliki!«

*

Nekaj tednov so se še vrstili burni spopadi med bolnikom in menoj; razmerje je bilo včasih skrajno napeto. Ker vitez ni dobival od bolnice nobene opojnine, si jo je dal skrivaj prinašati od zunaj, dokler mu nisem resno zagrozil, da bo brez prizanašanja odpuščen iz bolnice. Tudi zavoljo hrane je bilo izprva dovolj prepira in trenja med nama, naposled se je »divjak« vdal, napetost se je poglela, postal je znosen. To pa tem laže, ker je postalo tudi njegovo stanje znosnejše, da je mogel

* Humor prvotno pomeni vlago, mokroto, preneseno pa šegavost ali dovtipnost.

ponoči počivati brez mamil in je začel že siliti iz postelje. To pa še ni šlo, ker so mu noge brž zabrekale, če je le kaj časa sedel na naslanjaču z visečima nogama. Prijemala se ga je dobra volja, začel je upati na ozdravljenje. Čezdalje bolj sem se bal prihajati v njegovo sobo, ker me je vedno zadrževal, da mi je postajalo kesneje tesno s časom. Spravljaj me je vsakikrat tudi v dvojno zadregó, z menoj je govoril samo visoki književni jezik, da sem se mogel le z največjim naporom kolikor toliko primerno izražati v tujem jeziku, ne da bi se s tem smešil. Druga zadrega je bila sitnejša; vsak dan je hotel vedeti te in one podrobnosti svojih bolezni, najbolj pa možnosti ozdravljenja. Izogibal sem se določnim odgovorom, ker je potek takih bolezni zavoljo izprijenja ali zastrupljenja vobče negotov in izboljšanje v ugodnih razmerah mogoče. Praznih upov mu nisem maral dajati, plašiti ga tudi nisem smel že zaradi škodljive potrnosti. Tako sem se moral izvijati.

Nekoč me je hotel speljati: »Ali niste veseli svojega bolnika, ki se mu vračajo moči?«

»Ne preveč!« sem ga krotil. »Tudi hrastu, ki ga je izkoreninil zimski vihar, poženejo prvo pomlad še katere mladike!«

Drugič: »Lepo popravljate staro razvalino, da je ne bo moč spoznati!«

»Kaj pomaga zunanja krparija, če so temelji razmajani!«

Tretjič: »Kdaj, sodite, mi ne bo treba več vaše ne druge zdravniške pomoči za navadno, skromno življenje?«

»Bog ve! Za zdaj hvalite Boga, da se polega pogubonosni naval.«

Četrtič: »Pa je še možno tako izboljšanje pri meni, da se izplača živeti še katero leto?«

»Bog je velik! Kómu je dragocen vsak dan življenja, drugi zavrže desetletja.«

Tako in podobno sem se ga otepal. Nekoč me je po končanem obisku prosil, naj se vrnem sam k njemu. Z vso zgovornostjo se je opravičeval, da me toliko zadržuje, in me srčno prosil, naj mu, kadar najlaže utegnem, dovolim poluren razgovor v zapupni zadevi.

»Danes ne, a še ta teden pridem k vam za eno uro in več!«

Nisem mogel ugeniti, kaj tišči možaka. Silno se je razveselil mojega prihoda izven običajnega obiskovalnega časa. Navzlic gostobesednosti se mu je poznala zadrega, kako naj izrazi svojo željo. Trdil je, da sem mu nerazrešna uganka, ker da sem drugačen, kakor so znani mu možje moje starosti in moje izobrazbe. Nisem ga brž umel in mu dokazoval, da sem prav tak kakor vsi drugi.

»Večkrat govorite o Bogu, kakor da bi bilo tisto res kaj in ne navadna puhlica, prazen izraz starih predsodkov.« Glas mu je drhtel, oči so žarele.

»Ne vem prav, dragi, kaj hočete od mene.«

»Vprašam vas kakor mož moža, ali je tisto, kar imenujete vi Bog, res kaj ali nič?«

»Tisto je vse!«

»Torej vi kot izobražen mož verujete v Boga?«

»Premalo globoko in premalo trdno!«

Nizko se mu je sklonila glava in začela zibati. »Neverjetno, edinstveno!« je momljal sam zase. Dvignil je glavo napol in nekoliko hudomušno pogledal name: »V cerkev pa le ne hodite?«

»Premalo! Ob nedeljah in praznikih pa že kar redno.«

»Jaz sem bil zadnjič v cerkvi na poročni dan,« je rekel tožno in se globoko zamislil.

Nisem ga hotel motiti. Nekaj kesneje sem mu podal roko, ki mi jo je krepko stresel. Molčé sva se razšla.

Kmalu za tem so mi pravili, da obiskuje našega bolnika sloveči spovednik. Vitez mi je pri obisku sramežljivo - ponosno pokazal svoje berilo: Novo zavezo.

*

Lepega vremena je hitro konec.

»Divji vitez« je bil vzoren bolnik, skromen, pohleven, z vsem zadovoljen. Tudi njegovo zdravje se je toliko popravilo, da bi mu ne trebalo več zdravljenja in negovanja v bolnici, zadoščala bi mu domača oskrba in priložnostno zdravniško nadziranje. Bil je v zadregi, svojega doma ni več imel, zet ga je odpravil iz hiše. Pisaril je prijateljem in znancem, ki so kaj imeli, da bi ga mogli sprejeti, a odmeva ni bilo čutiti pravega. Potekala je tudi doba, ko je bila oskrbnina zanj plačana; uprava bolnišnice mu je naznanila, da bo po izčrpanem roku moral ali iz bolnice ali pa na splošni razred, ako ne bo oskrbnina poravnana za pol meseca naprej.

Bil je čisto osamljen in zapuščen. Hči in zet ga nista obiskala ves čas niti enkrat, imovitih znancev ni bilo na spregled, izostali so v zadnjih tednih tudi lahkoživci, ko so uvideli, da je njihova žrtev oglodana do kosti.

Hudo ga je trla zavest popolne zapuščenosti, zinil ni nikdar nič o tem, še manj pa tožil; ponosno je nosil svojo bol. A vpliv njegove potrnosti se je kmalu odražal, komaj in za prvo silo popravljeno srce je omlahnilo.

Napočil je usodni dan. S težkim srcem sem stopil v vitezovo sobo. Ugotovil sem ponovno poslabšanje zavoljo noči, prečute izven postelje, naročil krepkejša zdravila in merico vina k obedu in večerji, česar še ni dobil v bolnici.

Pred odhodom mi je segel v roko, globoko pogledal v oči in me polslišno vprašal: »Ali mi ne morete prizanesti osramočenja?«

»To je upravna zadeva, izven mojega področja, kamor ne smem posegati. Nespremenjeno ostane najino razmerje kot bolnika do zdravnika, ali človeka do človeka, ležite v tej sobi ali pa v drugi.«

Pri popoldanjem obisku v bolnici so mi sporočili, da je vitez dobil običajno razredno kosilo v svojo razredno sobo, a ni se taknil ne jedi ne pijače. Po kosilu so ga prenesli na splošni razred; ko so ga spravili na posteljo, se je sedeč ozrl po dvorani in zgrudil. Službujoči zdravnik je ugotovil smrt zavoljo srčne kapi.

Drugi dan so se oglasili pri meni v bolnici trije plemenitniki znanih imen, ki so se svečano pritoževali zavoljo poniževalnega ravnanja s plemenitašem. Gospode sem naslovil na upravo.

Tretji dan je bil slovesen pogreb, kakršnih ni bilo videti vsako sedmo leto. Nastopile so plemenitaške družine iz mesta in z dežele v vsem svojem »žalnem« sijaju, nepregledna je bila vrsta zlikanih kočij, ki se je vila za mrliškim vozom, odetim z vencem in grbi na trakovih, proti rodnemu kraju zadnjega moškega potomca nekdanje sloveče rodbine.

O, siva starka smrt, velika si tudi v svojih norčijah!

POLETNA

Poljublajo vroči žarki zemljó:

škrjančki v sinji višavi pojó,
da rože dehté in klasje zori,

da mak na polju v škrlatu žari,
da sleherna pot srebrn je trak

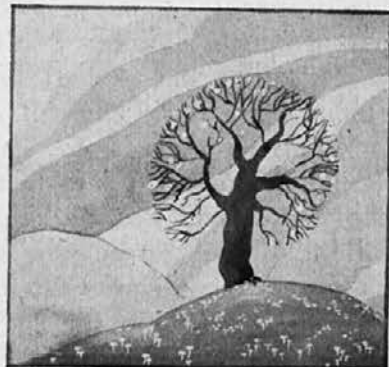
in pesem o soncu smehlaj je vsak.
Po zlatih poljih poletje gre.

Zapoj še ti sladko, srce!

A v srcu so gluhe zimske noči ...

Poletja v srcu že davno več ni.

Draga Krajnc.

KJE SMO S CERKVENIM SLIKARSTVOM

France Stelè

Iz dosedanjih razmišljanj smo spoznali, kako je poučno cerkveno slikarstvo vezano v simboličnem organizmu cerkvene stavbe in kako idealno sta v tem sestavu lahko združeni v enoto arhitektura in dekoracija. So pa še druge vezanosti, ki smo se jih deloma že doteknili, ko smo govorili o srednjeveških cikličnih zasnovah, po katerih je ena vrsta predstav ali podob po načelu skladnosti zahtevala vzporeden izbor druge. Tu pa ne mislimo samo na sestave, zasnovane po skladnosti med dogodki iz starega in novega testameta, tudi ne samo na zasnove tipoloških ciklov, katerih pomen za sodobno religiozno miselnost se je že davno več ali manj preživel, čeprav smo prepričani, da bo v učnem sistemu Cerkve vedno obdržal vsaj prav hvaležen pomen vzgojnega ali učnega pomagala. Iz spekulativno bogoslovnih ali učno metodičnih potreb pa se bodo vedno porajali novi cikli predstav, s katerimi se bo človeški um skušal približati globlji, večno aktivni vsebini versko zgodovinskih dogajanj starega in novega testameta. Z njimi bo skušal človek v vidnih podobah zajeti vsebino verskih in moralnih nauk, delovanje milosti in umsko ali čuvstveno (mistično) izraženo hrepenenje po resnici, česar ni nikdar mogoče popolnoma izraziti v realnih oblikah. Tako bo vezanost predstav v slikarskih, miselno zaokroženih ciklih nedvomno obdržala v cerkvenem slikarstvu vselej svoj pomen.

Poleg simbolične in ciklične vezanosti pripovednih vrst cerkvenih slik pa je posebno važna ikonografska vezanost, ki jo bomo skušali nekoliko orisati. Kajti tudi preko te vezanosti cerkveni slikar ne more, kakor je že večkrat dokazala zgodovina cerkvene umetnosti. Ikonografija (nauk o likovnih upodobitvah verskih dogodkov in pojmov) končno ni nič drugega kakor zbirka likovnih formul, ki so se pri razvoju cerkvene umetnosti uveljavile. Ona je največja zakladnica tradicije verske miselnosti in čuvstvanja. Če je cerkvena umetnost res dekla teologije, kakor smo že omenjali, je ikonografija cerkvene umetnosti nauk o likovnih predstavah, ki izvirajo iz teologije. Seve velja to samo za versko poučno stran cerkvenega slikarstva, v tem ko je zgodovinsko slikarstvo bolj samostojno pri zasnovi svojih oblikovanj, čeprav se tudi ono ne more izogniti besedilu, ki naj ga uprizori. Čim kanoničneje, to je, čim nedvomljiveje je oblikovan tekst

Slika 20. Bavarski mojster sr. XV. stoletja: Križanje v galeriji v Schleifheimu. Primer historičnega, živahno pripovednega gledanja na snov. Historična in krajevna resničnost ni dosežena, pač pa resničnost zgodbe kot take.

ali verska predstava, ki jo umetnost likovno izraža, tem bolj bo tudi umetnik vezan na likovno formulacijo, pri kateri lahko vsaka sprememba izpodnese jasnost vsebinske zgradbe. Čim ohlapnejši je tekst ali čim nedoločnejša je predstava, ki jo umetnik oblikuje, kar velja za vse zgodovinske tekste in za vse mistične, to je, za vse, iz čuvstvenega razmerja do verskih resnic ali dejstev izvirajoče predstave, tem bolj je umetnik prost pri oblikovanju svojih del. Tu je tudi razpotje, kjer se ločita pripovedna stroka cerkvenega slikarstva in izpodbudna ali molilna, o kateri bomo razpravljali v sledečem poglavju.

Značaj teksta ali predstave, na katere se oslanja umetnina, je torej osnovno važen za ikonografski značaj cerkvene umetnine. Viri, iz katerih zajema likovna domišljija cerkvene umetnosti, obsegajo sicer vse neizčrpno kraljestvo verske literature in miselnosti, vendar pa črpajo ikonografske predstave krščanske umetnosti v glavnem le iz nekega ožjega kroga, ki ima pred drugim z umetnostne strani to prednost, da je

likovno izpodbuden ali v predstavnem svetu cerkvene občine splošno znan. Med pripovedne vire spada v prvi vrsti sv. pismo starega in novega testamenta; pa tudi tu je izbor osredotočen na to, kar je za vernika pred vsem drugim važno in s čimer ga versko življenje in čuvstvovanje stalno veže; to so namreč zgodbe o Kristusu, njegovem življenju in odrešilnem trpljenju. V tem pa ko se oslanja umetnost na te dogodke, izbira iz biblije še druge zgodbe in tako se krog vedno širi radi nabožne spekulacije, po kateri domišljija odkriva vedno nove zveze in dopolnila. Sledi zgodba o grehu prvih staršev in vse, kar je z njo v zvezi. Sledijo dalje fantastične predstave, ki so v zvezi z napovedanim koncem sveta. Skrivnost nepojmljivega dogajanja v človeški zgodovini je vedno mikala domišljijo vernih, v prvi vrsti apokalipsa — skrivno razodetje sv. Janeza Evangelista. Važen vir je dalje verski nauk sam, posebno kakor je vsem sporočen v katekizmu. Važne so cerkvene pesmi, pridige, legende, verska videnja, zgodovina Cerkev in življenje svetnikov. Likovno domišljijo, katere zaklade hrani ikonografija, pa so močno pospeševale v ljudski miselnosti globoko zasidrane predstave iz antične mitologije in zgodovine, iz pravljič in pripovedk, iz ljudskih izročil, iz tako zvanega fiziologa in bestiarijev, iz barbarske mitologije in podobnega. Naravnost na razvoj likovnih predstav pa so pogosto vplivale uprizoritve trpljenja Gospodovega, raznih misterijev in zabavnih iger. Pa še enega vira ikonografske domišljije ne smemo pozabiti: liturgije, ki je vsakdanja oblika, po kateri vernik občuje s svojim Bogom. Že iz te njene osrednje naloge izvira, da je liturgija v vseh časih bistveno vplivala na značaj cerkvene umetnosti in da jo novejša doba po mnogih neuspešnih poskusih, da bi ustvarila sodobno cerkveno umetnost, vedno bolj smotrno proglašala za temelj in izhodišče cerkvene umetnosti.

Tekst ali predstava sta izhodišče za ikonografsko obliko cerkvene umetnine. Pri čitanju teksta nastane v umetnikovi duši tipična predstava o njegovi vsebini. Od nje je še dolga pot duhovnega in čuvstvenega snovanja do tja, ko se uresniči v svetu kot vidno dejstvo v umetnini. Ko pa je izražena v materialni podobi, je s tem že postala ikonografsko dejstvo. In to dejstvo odslej sodeluje posredno ali neposredno v umetniški fantaziji pri novih oblikovanjih take vsebine. Pogosto se zdi, kakor da zaživi tako ostvarjeno ikonografsko dejstvo svoje lastno življenje, ki se logično razvija naprej, se razcvete, ko razvije največje

svoje latentne (skrite) možnosti, potem pa se začne starati in morebiti sploh odmrje. Zgodi se pa tudi, da se pod vplivom spremenjenih časovnih razmer zopet razživi in doživi nov razcvet. Tako je n. pr. cela vrsta ikonografskih predstav, ki so bile v srednjem veku vsakomur razumljive in skrajno poljudne, danes popolnoma nerazumljiva in ne samo miselno, ampak pogosto tudi estetsko nam le težko dostopna.

Napačno pa bi bilo, če bi mislili, da ima iz teksta ali verske predstave izvirajoči osnovni ikonografski shema (zasnutek) dane cerkvene umetnine samo eno življenje. Prav nasprotno, vsak ima naravnost neizčrpno število možnosti, kako se razživi. Vsak tak tekst ali predstava ima namreč več obrazov, ki vsi lahko oživé v domišljiji cerkvenega umetnika. Vzemimo n. pr. zgodovinske prizore iz Kristusovega življenja, in sicer kar najbolj razširjenega, križanje. Evangeliji pripovedujejo to zgodovinsko dejstvo v več momentih, iz katerih si umetnik izbere tistega, ki se mu zdi za dani namen najbolj primeren. Največkrat je to pač smrt Kristusova na križu. Umetnik v svoji predstavi lahko gleda ta prizor čisto zgodovinsko in ga tako tudi uprizori. V tem primeru bo skušal čim točneje posneti smisel besedila in čim resničnejše upodobiti dogodek, pri čemer bo stremel celó za tem, da bi bil tako po kraju dogajanja kakor po noši in značajih ljudi kar najbolj približan času in kraju. Samo po sebi je jasno, da bo taka zgodovinsko, to je, pripovedno pojmovana slika vsebovala vse polno podrobnosti o dogodku križanja. Tako so razni poznogotski in renesanski slikarji, posebno tudi na germanskem severu, kar tekmovali v tem, kako bi zbrali v postranskih prizorih čimveč podrobnosti (detajlov) o dogajanjih v zvezi s križanjem. Tako je uprizoril bavarski mojster sredi 15. stoletja na znani sliki križanja v galeriji v Schleißheimu obširno pokrajino z gorami in gradovi v ozadju, v ospredju pa v zadnji plasti Kristusa na križu, ob njem pa križa z razbojnikoma (slika 20). Kristus je že nagnil glavo, konjenik pod njim pravkar dviga sulico, da mu prebode desno stran. Desni razbojnik je očitno tudi že izdihnil, levi pa se še vedno besno bori s tistimi, ki ga privezujejo na križ. Vrsta jezdecev prisostvuje tem prizorom. V ospredju slike pa vidimo na levi onesveščeno Marijo in Veroniko, ki drži prt s Kristusovo podobo, skupine oboroženih ljudi se razgovarjajo, na desni pa se pretepajo med seboj tisti, ki so vadljali za Jezusovo obleko. Iz tega ikonografskega tipa se je razvilo

nešteto in različic (variant), katerih nekatere so ugotovljene tudi v spomeniški posesti Slovenije. Sem spada n. pr. z zgodovinske razstave znano križanje iz župnišča v Šmarju na Dolenjskem in ono iz gradú Blagovna pri Celju, ki je sedaj last Narodne galerije. V vseh teh in podobnih slikah je resničnost dogajanja samo navidezna, ker niti pokrajina ne ustreza tisti pokrajini, kjer se je dogodek zgodovinsko vršil, niti obleke niti značaji ljudi. A vendar je bila doba, ki jih je ustvarila, globoko prepričana, da je dosegla veliko stopnjo resničnosti.

Ta resničnost je pa tudi lahko samo notranja, ne toliko zunanja kakor v teh slikah. Kot primer navajam n. pr. križanje, ki ga je leta 1503 naslikal Luka Cranach starejši in ki se tudi nahaja v galeriji v Schleißheimu (slika 21). V pokrajini, ki nudi v sredi pogled daleč v ozadje, se nahaja na desni od strani gledani križ s Križanim, ki v svojem perspektivnem razmerju do obdajajoče ga pokrajine vzbuja velik, prav monumentalni vtis. Na levi ob skupini dreves sta prav ob robu slike drug za drugim križa z razbojnikoma, pod njima pa stojita Marija in Janez. Marija žalostno gleda Križanega, Janez, tudi žalosten, pa tolažeče gleda Marijo. Vsi detajli z one vrste slik so tu opuščeni, vtis dogodka pa, ki je osamljen, in preračunjeno postavljen v nalašč primerno izbrano pokrajino, je izredno učinkovit. Notranja resničnost te slike je gotovo mnogo večja kakor one, ki je za svojo povest izrabila vse podrobnosti.

V ozki zvezi s to koncepcijo, ki jo odlikuje stopnjevana, manj zunanja ko notranja resničnost doživetja po sv. pismu sporočenega dogodka, pa je ona, ki opušča od zgodovinskega dogodka vse postransko, tudi pokrajino, in osamljeno podaja samo Križanega, kvečjemu še z Marijo in Janezom pod križem, pogosto pa tudi samo Križanega. Tako podajanje zgodovinskega dogodka je reprezentativno in ima namen, predočiti gledavcu večno bistvo kakega za versko doživljanje važnega dogodka. Iz slučajnega dogajanja izberemo in podamo samo tisto, kar je tako rekoč jedro in bistvo dogodka in v tem omejenem okviru izrazimo največjo možno učinkovitost dogodka. Sem spadajo vsi krucifiksi in druge podobe te vrste, ki so namenjene pobožnemu opazovanju in češčenju in po svojem bistvu spadajo že v nabožno skupino cerkvenega slikarstva.

V reprezentativno vrsto predstav s Križanim spada n. pr. tudi znani Meštrovíčov Križani, ki je nastal v svetovni vojski. Njegova grozna resničnost je le notranja resničnost, katera se odkriva

Slika 21. Luka Cranach starejši: Kristus na križu (1503). Opuščena je vsaka misel na krajevno, historično ali podrobno pripovedno resničnost in nadomeščena s težnjo po kar največji in najbolj učinkoviti »notranji« resničnosti dogodka. Slika se približuje reprezentativnemu upodabljanju snovi. Pogled je osredotočen na večno veljavno globlje bistvo prizora.

samo umetniku vidcu, ki se mu realno prevrača pred doživetjem groze sodobnosti v simbol, ki pove več, kot bi mogli povedati vsi, še tako resnično historično označeni liki. V isto vrsto spada tudi znani Križani Matije Grünewalda na isenheimskem oltarju v muzeju v Kolmarju (slika 22). Tudi ta Kristus visi tu le kot simbol svojega resničnega odrešilnega trpljenja in je podobno kot pri Meštrovíču to nadčloveško trpljenje izraženo v oblikah, ki vzbujajo globoko grozo. Toda ta groza, ki ni drugo kot le izraz globoke resničnosti in pomembnosti tega velikega dogodka, nikakor ni sama sebi namen. Meštrovíč jo je uprizoril osamljeno in je zato pri njegovem Križanem v svoji edinstveni veličini še bolj učinkovita. Grünewald pa je čutil potrebo, da je tudi določno pokazal na njen simbolični pomen: Križanega je uprizoril v obsežni mračni pokrajini, ki ni individualno

označena in v svoji mračni veličini še bolj podčrtava učinkovitost te smrti. V sredi spredaj je Križani na križu, mrtev, toda na telesu, posebno v krčevito zvitih prbitih nogah in prstih rok ter v izrazu obraza, ki se je povetil globoko na prsi, se vidi izraz težke bolečine, ki je povzročila smrt. Na levi od križa kleči Magdalena in v obupu vije roke, zraven pa prav tako strta v boli, a pri tem monumentalno velika Marija, ki jo podpira žalujoči Janez. Ob izrazu te bolečine bi morali onemeti, če bi desna stran slike ne govorila jasno, da gre za posebno smrt, ki bo v zveličanje mnogim: Janez Krstnik stoji tam z odprto knjigo in kaže z desnico na Križanega; kaj govori, pa je povedano z jagnjičem ob njegovih nogah, ki pohlevno opazuje Križanega, in s kelihom ob njem.

Vsi dosedanji načini podajanja snovi so še resnični, neposredno čutno dostopni in razumljivi in torej res neposreden odsev resničnega dogajanja, ki je podlaga pripovednemu tekstu vira, na katerega se je umetnik snovno naslonil. Je pa mogoč še drug pogled na to realno stvarino, pogled, ki skuša iz nje izluščiti njeno duhovno resničnost, zajeti v podobi križanje Gospodovo kot največji vir milosti za vernike. To je simbolični in alegorični način podajanja dogodkov. Zelo razširjena je n. pr. predstava o križu kot drevesu življenja, kar se izraža pogosto na ta način, da je križ nadomeščen z resničnim drevesom. V zvezi z raznimi mističnimi razlagami in kazanji na milostne sadove križanja srečujemo razne alegorične kombinacije, ki naj likovno izražajo ta smisel. Tako je Hans Schüfelein leta 1508 naslikal Križanega v pokrajini z goro v ozadju. V ospredju v sredi stoji križ s Križanim, ki nekam nadčloveško vdano gleda predse z odprtimi očmi. Pod križem na desni kleči David s harfo in z brenkanjem nanjo spremlja pesem svojih psalmov. V ozadju na gori kleči Mozes in sprejema table zapovedi iz božjih rok in simbolizira staro zavezo, ki jo je zaključila Kristusova smrt na križu. Na levi od križa stoji sv. Janez Krstnik, ki ima pri nogah jagnje in s prstom kaže na Križanega, češ, On je Jagnje božje, ki odjemlje grehe sveta. Za križ je spodaj privezано sidro, ki ga označuje kot vir upanja.

Simbol, predpodoba Križanega iz stare zaveze je bronasta kača, ki jo je Mozes postavil Izraelcem v ozdravljenje telesne bolezn. Zato jo krščanska ikonografija pogosto postavlja ob Križanega, katerega duševno zveličavno delo je ta kača v starem veku napovedovala. Dober primer za te vrste alegoričnih slik križanja je slika Wolfa Huberja v dunajski Narodni galeriji.

Izreden spomenik alegorično simboličnega uprizarjanja Križanega imamo tudi na slovenskem etnografskem ozemlju v freskah v župni cerkvi v Vratih na Koroškem iz druge polovice 15. stoletja, kjer je sredi prizorov iz trpljenja Gospodovega naslikan Križani, obdan od množice figur in skupin, ki jih bogato pojasnjujejo napis (slika 23). Nad križem je v več koncentričnih vrstah stiliziranih oblakov, na katerih so kori angelov, na vrhu pa v mavričnem krogu Bog Oče s Sv. Duhom, naslikano nebo, čigar vrata so prav nad križem. Pod križem na desni spodaj je peklo z vrati v bližini križa. V višji vrsti na desni od križa je z zavezanimi očmi Sinagoga, za njo pa Eva; na levi je Cerkev, za njo pa Marija zaščitnica s plaščem. Kraki križa se končujejo na vseh koncih z rokami, katerih ena odpira s ključem vrata nebes, druga s kladivom razbija vrata peklà, tretja polaga krono na glavo Cerkvi, četrta pa prebada z mečem Sinagogo, predstavnico poganstva in krivoverstva. Takih in sorodnih alegoričnih, spekulativno pogosto zelo kompliciranih slik križanja je bilo naslikanih nešteto. Obstajajo pa poleg teh tudi čisto simbolični načini, ki samo z znaki nadomeščajo ves realni dogodek, kakor posebno križ z orodji mučenja ali že imenovana bronasta kača, iz alegoričnih uprizoritev pa je najbolj znano Jagnje božje z majhnim križem.

Tako smo v krščanski umetnosti na enem, največkrat uprizorjenem dogodku videli, kako ima ta, na zgodovinskem dejstvu osnovani dogodek, o katerem nam je sporočenih nešteto podrobnosti, v fantaziji cerkvenih umetnikov naravnost nepregledno vrsto obrazov, izmed katerih smo navedli samo glavne. Kar čas ali umetnika na prizoru zanima, to izbere. Velevažno pa je za izber tako osnovno razpoloženje časa kakor tudi temperament umetnika kot človeka. Srednjeveška mistika je rodila nešteto pogledov na predmete cerkvene umetnosti, ki so nam danes naravnost nerazumljivi. Zanja je bil glavno globlji smisel dogodka, ne njegov historični obraz. Čutno razpoložena doba pa bo iskala ravno nasprotnega in bo poleg povesti o dogodku posvetila pažnjo posebno tudi telesnemu videzu upodobljenih oseb. Verski nauk, pesem in pridiga pa bodo vedno segali po alegorijah in vzporejanju, samo da sta tudi simbolizem in alegorija vsake dobe drugačna; drugačna v dobi racionalizma kakor v dobi mističizma, drugačna v dobi srednjeveškega ekspresionizma kakor v sodobnem ekspresionizmu, drugačna pri Grünwaldu kakor pri Meštroviciu.

(Dalje prihodnjič.)

I Z A N A T O M I J E

Dr. Janez Plečnik

O vsiljeni prebavi.

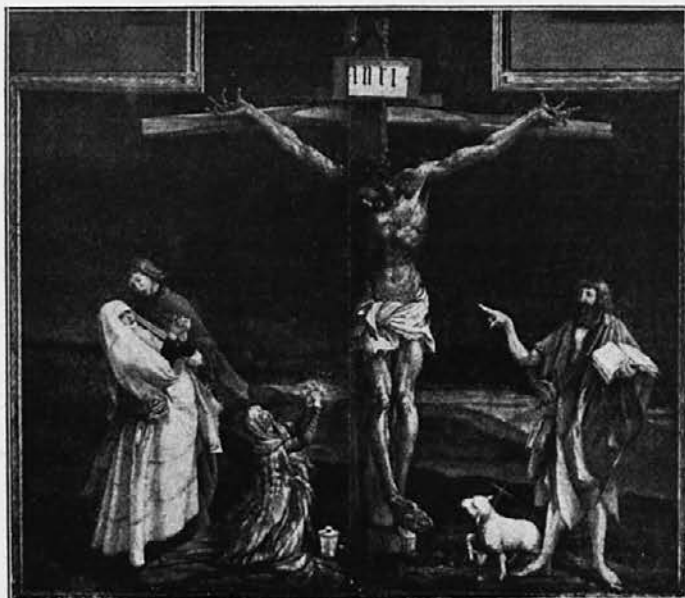
Raznotera dejava tujkov.

»Kaj praviš, dragi Eutyphron, kaj je Sveto in kaj Pravično in kaj Dobro? Je li Sveto sveto, ker ga bogovi ljubijo, ali so bogovi sveti, ker ljubijo Sveto? S o k r a t je s takimi in podobnimi vprašanji begal meščane na trgu v Aténah in je predvsem trebil s takimi vprašanji iz glav mladih, drzkih državnikov pezo njih domišljavega, puhlega znanja in jim je v zobe očital njih zmedene, nejasne in prekopicave misli.

Usoda nadležnega vpraševavca je znana. Tako zvana boljša družba na izprehajališčih se mu je umikala in zgolj le nevedneži so ga spremljali. Pri kraju je izpil strupeno kupo, ki jo tudi danes marsikateremu očitarju Sokratove baže — vsaj privoščiijo. Kdor se peča z znanostjo, spoznava, kako gugavi in megleni so pojmi, ki jih prinese iz vsakdanjega življenja, pa kako pri podrobnejšem razmišljanju zginjajo razlike med stvarmi in nove razlike se javljajo.« (E. M a c h.)

Povsod — v dnevnikih, v govorih, v pogovorih, v gostilni, v kavarni, v šoli, v knjigah, domá — slišiš neprestojno o zdravniških stvareh. Pravijo, da se je splošno zdravstveno stanje močno dvignilo. Ne bomo danes razpravljali o tem. Trdimo le, da se umevanje zdravniških zadev ni posplošilo in poglobilo, da vladajo vraže tako kot le kdaj. Vraža in praznoverje pove površno časih kar lahkomišelno sklepanje. Bravec naj torej ne postaja nejevoljen, ko se bližamo z veliko — bravcu neumljivo — počasnostjo cilju in ko razpravljamo o zadevah, bravcu »povsem jasnih«. Bravec naj potrpeva — pa bo videl, kako neke »jasne« stvari meglené in kako izgubljajo obrise pa kako se ta in ona ločnica pri bližjem premišljanju zaliže in kako mehki prehodi nastajajo med pojavi — na prvo roko — povsem različnimi.

Da bravca potrdimo v priznanju meglenosti našega vsakdanjega spoznanja, bomo opozorili na nek obče znan opazek iz splošno prirodarskega (fizikalnega) znanja. Samo opisali bomo opazek in ga ne razkladali. Prav pa bo, ako bo bravec sam razmišljal; potrebovali namreč bomo razklado o dobrem času. Opazek je tale. Vzamemo kovinasto žico, damo kapljico voska na sredino naše žice in razgrevamo e n konec žice — pa bo kapljica voska lezla o d razgretoga konca žice proti hladnemu koncu. Kapljica bo tudi tačas lezla proti hladnemu koncu, ko bo morala k v i š k u, ko bo razgreti konec nižji in hladni višji. Vse to je »samo ob

Slika 22. Matija Grünewald: Križani na isenheimskem oltarju v muzeju v Kolmarju (pred 1511). »Notranja« resničnost je po ustrezni izbiri pozorišča stopnjevana do vtisa groze. Odtod je samo korak do razumevanja Meštovičevega Križanega, ki je iz okvira čutno dostopne resničnosti, v kateri se nahaja Grünewaldov, premaknjen v okvir vizionarne, samo duševnim očem dostopne resničnosti. Slika nam je obenem primer alegoričnega pojmovanja dogodka (Jagnje božje!).

sebi« umevno. Neumevno pa postane koj, ko premislimo, da tekočine tekó navzdol (proti zemlji) in ne navzgor (od zemlje). Že čutimo, da je nekaj meglenega v našem znanju.

Bravec bi seveda rajši bral o tem, kako ostanemo večno mladi, kako ohranimo polt vedno lepo, kako ohranimo zobe zdrave, kako močne lase... Bravec naj stopi torej k tistim, ki znajo vse to, ki vedó za nepogrešljiva pomagiva pa se naj ne ustraši. Prišel bo med brezzobe starikave plešče zgubanih lic. Vsi ti bi bili najprej pomagali sebi, ako bi mogli. Pa je v vseh stanovih tako. Močno se časih čudiš vneti besedi vzgojnikov in pravnikov. Čudiš se njih globokim mislim in jih časih kar občuduješ. »Pa zakaj ste dovolili možu v gostilno — pa zakaj ste se tako branili — pa zakaj ste tako vzgajali otroke — — saj je vendar znano, da se tako ne sme, da je tako prav — da, da, sedaj pa trpite, po pravici trpite.« Pogledaš v hiše teh vzgojniških in pravniških receptarjev pa vidiš domačije kot drugod: več bede kot dobrote. Ozreš se po otrocih receptarjev pa je tako kot drugod: nekaj jih je »pridnih«, nekaj je »potepuhov«, nekaj jih je »pametnih«, nekaj njih je »bebcev«. Kmet govori: tri rodove gor, tri rodove dol. Ne uidemo temu. — Bravec naj torej tupatam razmišlja o prirodi, pa magari da ni pripisanih »receptov, kako ostaneš večno mlad«.

*

Ugotovili smo, da (skoraj) vsi tujki, ki zaidejo v naše telo (v ostenje telesa), storjajo bolezen, in smo ugotovili, da je taka bolezen le vsiljena prebava tujkov. Segamo v podrobnosti te vsiljene prebave. Navajali bomo vseskozi le vsakdanje, obče poznane primerke.

Šivanka se nam zadere v podkožje in uide v podkožje — vsa šivanka je pod kožo. (Ne razburjaj se, ko se to pripeti. Pripeti se to otroku, ker je »neumen«; pripeti se to tudi nam starim. Nam seveda le »po nesreči«.) Tujek je prišel s tem v naše telo in že smo bolni. Silnost naše bolezni — bolečine — je sprva prav raznolika: šivanke, zadržte v obstransko plat stegna ali v kožo hrbta (skoraj) ne boš čutil — šivanka v konici jezika ali buhnini palca te bo močno motila —, šivanka pa, ki zaide v votlavo kateregakoli sklepa, bo kar neznosna. Danes se ne bomo brigali za te bolečine, za to prvo bolezen, ki jo šivanka dela. Danes nam gre za potek te bolezni. Postavimo: pustimo šivanko tako, kot je zadržta pod kožo. Vstopna ranica v koži se bo scelila in šivanka se bo vrasla v kožje, v vezivo kožja. Nekaj dni bo preteklo, pa bomo pozabili na šivanko in nesli jo bomo s seboj v grob. — Morda bo tako. Morda bo pa takole: Ranica se bo scelila. Šivanka pa nas bo od dne do dne bolj motila. Okolje krog šivanke se bo razbolelo in ključalo bo v njem. Gnoj se bo zbral krog šivanke; gnoj bo prejedel kožje. Grda rana (eiternd, gnoječ se) bo nastala v kožju. Šivanka bo odšla skozi rano. Grda rana bo nato postala lepa, rdeča in se bo scelila. — Vsekakor je čudno, da (enak) tujek časih »zgine«, ta pot pa napravi prav nerodno bolezen. Zdi se torej, da »enaki« tujek ni en in isti tujek.

Napravimo še tele skušnje. (Nekaj tednov) po ozdravitvi naše gnojitve si vnovič zaderemo iglo, pa se bo vse (nekam) tako godilo kot prvič — zgnojilo se bo krog šivanke. Ponovimo poskušnjo stokrat, pa se bo bolezen stokrat ponovila. Še huje se nam bo morda godilo. Po neprestojnih poskusih in gnojitvah bomo opešali in pri novem poskusu se bo (morda) tako močno ognjilo krog šivanke, da se nam bo kri »zastropila«, da bomo oboleli na smrt, da bomo umrli. Pravijo, da se na vse privadimo. Vidimo pa, da se vendarle ne privadimo na igle pod kožo in na gnojitve ob zapičenih iglah. Na urno le še vprašamo, kje pa je bil gnoj v našem telesu, preden smo zadržli iglo? Kaj praviš, dragi Eutýphron, kaj je bolezen in kaj gnoj? Je li bolezen, ki dela gnoj — ali pa je gnoj, ki dela bolezen?

Govorili smo o zapičeni igli — tujku. Sedaj se spomnimo še enkrat na škorpijona. — Največji

(afriški) škorpijoni (scorpio afer) so do 16 cm (!) dolgi, naši strupijani merijo do 8 cm (!). Škorpijon je torej majhna žival. Škorpijon piči z repom. Rep strupijana je členjen. Zadnji — šesti — člen škorpijonovega repa je izbuknjen na glavinski strani (kopfwärts), na zadenjsko je pa ostro zašiljen. Strupnina škorpijona je zbrana v tem, zadnjem členu repa. Le za kapljico seveda je zbrane strupnine. Postavimo, da tehta kapljica 1 gram, torej $\frac{1}{1000}$ kg (kapljica je pa v resnici dosti manjša), in postavimo, da tehta človek 60 kg, torej 60.000 gramov, pa vidimo, da 1 gram škorpijonove strupnine zastrupi 60.000 gramov človeškega telesa. Vse to močno spominja na dejavo kvasnikov, saj: »neskončno« malo (1) kvasnika (strupnine) presnovi »neskončno« veliko (2) gmoto vsega človeka in to v nekaj urah — torej v kratkem času (3).

Zapikovanje igle (tujka) nas storja znova in znova bolnega — pa ponovni škorpijonovi piki, torej ponovno bzikanje škorpijonove strupnine v kožje, kaj je s tem? B r e h m piše: »Omembe vredno je, da se človeški organizem s časom privadi na škorpijonovo strupnino. Drugi pik škorpijonov se ne vdejava več tako silno in dolgotrajno kot prvi; posledice tretjega pika so še lažje od posledic drugega. Pripovedujejo, kako je nekdo preskušal pravotnost tega mnenja sam na sebi in kako je v kratkem uspel in kako je pri pikih škorpijona občutil kar zgolj pik in je bilo vse opravljeno z bolečino pika.« Znova smo zašli v kar grdo temačno goščavo: kako pač to, da so (neki) tujki (škorpijonova strupnina) za nas nevarni le prvi pot, ko zaidejo v naše telo, da pa nato zgubljajo svojo pogibelnost?

Stopimo nekaj korakov na desno, nekaj korakov na levo pa si oglejmo okolje kolobocije, ki smo v njej. Vprašajmo takole: Kako je sploh to, da se neke bolezni tako rade ponavljajo, neke pa le enkrat prebolimo, nakar jih več ne dobimo. Saj resničnost te trditve je bravcu znana. — Obče znana bolezen je tur (furúnculus; carbúnculus; tvor; čir; uljé), ki se tako rad naredi na vratu, zapestju, trebuhu, hrbtu, zadnjici. Tur se ti naredi pa imaš čez teden dni že mladiča ali celó cel zarod mladičev krog sebe, tako da »kar ven ne prideš« iz turov. In: srečno se znebiš turov, pa se čez nekaj mesecev vrnejo. — Nahod (katar, zebreka vstopa v sopila; pošast; kihavica) se ponavlja in ponavlja. Jesen pride in z jesenjo nahod pride. — Kdor dobi enkrat pljučnico (pneumonia; pljučno vnetico; pljučni prisad, Janežič), ta kar ve, da je njegovo pljučje »nagnjeno« k pljučnici. Brez dobre pažnje bo še in še boleval za pljučnico. — Neki nahodi prehajajo v škrlatico (scarlátina;

rdeča vročica, ruske). Vemo, da le enkrat v življenju obolimo za škrlatico. — Vemo, da (navadno še otroki) le enkrat v življenju (resno) obolimo za davico (diphtheria; gólte, Caf; gólti, Zarnik). — Vemo, da se nas legar (týphus; vročinska bolezen; ognjenica) prime le enkrat v življenju. — Oboliš na osepnicah (variola; koze) le enkrat v življenju.

Prav na urno smo pogledali na neke bolezni. Nismo še trdili, da nastanejo te bolezni po tujkih, po »prisadu« tujkov. Opozorili smo le na neko podobnost, ki je med le-kar naštetimi boleznimi in boleznimi, ki po tujkih nastanejo: **e n k r a t** preboliš osepnice in **e n k r a t** preboliš škorpionov pik, pa (skoraj) ne dobiš več osepnic — in posledice škorpionovega, drugega, tretjega... pika so tako neznatne, da (skoraj) ne moremo govoriti o boleznih.

Še premišljajmo in primerjajmo škorpionov pik in osepnice. — Osepnice (koze) se pokažejo na koži. Sprva so precej čvrst, prosenast izpuščaj in rdeč kolobarček je ob vsakem zrnu. Ta zrna, ti popnji (Knospe; Caf), ti skipki (vzkipki; kleiner Knauf; Caf) preidejo v nekaj (2—3) dneh v svetle mehurčke, nato pa v (gnojne, bele) spuhline in spuhlinice (pústula; mozolj, Caf). (Pripomniti je, da Caf označa Geschwulst kot spuh, Janežič kot vzbuh. Primerjaj Levstikovo »vzbunčiti« = treiben von Blech. Neubildung je torej spuh, vzbuh, bunka, časih — če votla — tudi bula, morda tudi »stvorek«. »Novotvorba« pa menda le ne bo. Novi tvorki, ki rastejo po našem telesu, so **n o v i n e**, ki so ali nevarne ali nenevarne.) Prerežimo gnojni mozolj, gnojno spuhlinico, iztrebimo gnoj, ognusimo iglo s tem gnojem, pičimo z ognušeno iglo v kožje zdravega — pa bomo opoganili ranjenca z osepnicami, ranjenec bo dobil osepnice. Vcepili smo torej tujek v zdravega človeka in človek je obolel. Tudi ta dejava je dejavi kvasnika nalik: prav malce je kvasnika pa nam prekvasi vse naše telo — mi obolimo. Velika je torej podobnost med nastankom bolezni po škorpionovem piku in postankom bolezni po — **s p i k o m** — »prisajenih« osepnic. Prav vidna razlika je pa v **p o t e k a n j u** obeh bolezni. Pri škorpionovem (ali kačjem) piku pričnemo bolehati koj po piku, pri opoganjenju s strupnino osepnic se bolezen pokaže šele po 1, 2, 3 tednih.

Poudarimo še neke razlike. Strupnina škorpiona (ali kače), spravljena v vinskem cvetu, ohrani strupnoto še leta in leta, strupnina osepnic, shranjena v vinskem cvetu, izgubi strupnoto v nekaj urah. Strupnina škorpiona (kače) prenese vrel vodo, ne da bi izgubila svoje moči. Strupnina osepnic izgubi svojo moč v vreli vodi. Vemo, da

Slika 25. Vrata (Thörl) na Koroškem, alegorična slika Križanega. Slika ima namen, z likovnimi sredstvi predstaviti Kristusovo smrt na križu kot vir milosti; razbita so vrata pekla in odprta vrata nebes, namesto starega testameta, ki ga predstavlja Sinagoga, stopa Cerkev, posledice Evinega greha so premagane, Marija nastopa kot pribežališče vernih v stiskah. Tu ne gre več ne za notranjo ne za zunanjo resničnost dogodka, marveč je pogled osredotočen na likovno izrazitev njegovega globljega pomena. Primer danes nam že težko razumljive ikonografske formulacije.

alkohol (vinski cvet; spíritus) in vročina zamorita živine, pa vse kaže torej na to, da je strupnina osepnic nekaj živega, da strupnina strupijanov in kač ni »živa«.

Kot nam uspe s strupnino osepnic »prisaditi« zdravemu osepnice, nam uspe »prisaditi« zdravemu tudi ošpice, škrlatinko, vranični prisad (anthrax), jetiko... Skušnje pa kažejo, da nekim (človekom pa tudi živalim) kar ne moremo »prisaditi« nekih bolezni. Pa je s škorpionovo (kačjo) strupnino prav tisto. Breh m pripoveduje: »Zaprli so miš in tri škorpijone v eno posodo. Škorpioni so pikali miš, miš je cvilila, ob kraju je pa zgrabila škorpijone z zobmi, jih je umorila in — ni poginila.«

Posnamemo naša spoznanja takole: Neke bolezni nastanejo takrat, ko se tujki »prisadé« v naše telo. Neki tujki so živi (malarija, osepnice), neki so mrtvine (škorpionova strupnina). Pri legi nam je zamoriti žive tujke: skuhamo jih, vržemo jih v

vinski cvet... Neki tujki se vdejajajo fermentom (kvasnikom) nalik. Neki tujki nas storjajo ponovno bolne — služni (dienlich; disponiert) smo jim torej. Ta služnost (Disposition; Dienlichkeit, Caf) našega telesa nam je vedno nevarnost. Neki tujki nas storé le enkrat bolne, nakar jim postanemo neslužni in nastane privadba (immunitas) na te tujke. — Kosmali smo zadevo, pa met nam pa pravi, da je še nismo razkosmali.

(Dalje prihodnjič.)

SLOVANSKE PRESTOLNICE

J. šedivý

5. Budišín kot središče srbske prosvete.

Največji del srbskega prosvetnega in narodnostnega dela je osredotočen v Serbskem domu. Zato sem krenil proti njemu, in sicer po ovinku skozi Lawsko ulico. Na njenem koncu stoji starinska palača Hartmanec. Ko so oblegali Budišín, so prenočevali v njej leta 1745 pruski kralj Friderik Veliki, leta 1807 francoski cesar Napoleon, leta 1813 pa ruski car Aleksander.

Sredi mesta, na najživahnejšem križišču, blizu Lawske véže, sem obstal pred veliko, moderno zgradbo s srbskim napisom »Serbski dom«. Ta mogočna stavba, ki je središče vsega srbskega narodnega življenja, je obenem spomenik velikemu sinu lužičkosrbskega naroda, Janu Arnoštu Smolešu (1816—1884), čigar petdesetletnico smrti bomo obhajali prihodnje leto. O Smolešu lahko rečemo, da je sredi minulega stoletja nanovo oživil lužičkosrbski narod.

Serbski dom v Budišínu.

Že pred štirimi stoletji so obupavali nad lužičkosrbskim narodom. Ko je Luter v začetku šestnajstega stoletja predlagal svojim sodelavcem, da bi v smislu načela, naj se širi nova vera v materinem jeziku, prevedli sv. pismo v lužičkosrbski jezik, so mu to delo odsvetovali, češ, da je nepotrebno, ker bo čez sto let lužičkosrbski narod že izginil. V začetku preteklega stoletja se je lotil obup nad usodo svojega naroda že vseh Lužičkih Srbov. Samo en mož je še trdno veroval v bodočnost, preprosti budišinski tesarski mojster Jan Dejka, ki je začel leta 1809 na lastne stroške izdajati lužičkosrbski časopis »Serbski powědař i kurjeř« (Srbski pripovednik in časnik). Ostro je napadal v svojih pesmih in člankih narodno brezbriznost svojih rojakov in ponemčevalni duh lužičkih šol. Spodbujal je k narodni zavesti Srbe, ki imajo kljub majhnemu številu mogočne slovanske brate, ki jih ne bodo zapustili. Po treh letih mu je vlada list ustavila. Morda bi pa ostal Jan Dejka glas vpijočega v puščavi, če ne bi njegove dediščine prevzel Jan Arnošt Smoleš.

Smoleš je za svojih gimnazijskih studij v Budišínu vzljubil svoj materni jezik in poučeval v njem tudi svoje součence. Na univerzi v Bratislavi je prišel v družbo poljskih dijakov in se naučil poljščine. Tam se je tudi seznanil s slavnim češkim učenjakom Purkyněm, ki je odločilno vplival na mladega Srba. Kmalu nato je obiskal Smoleš v družbi J. Purkyně Prago. Napisal je celo vrsto dragocenih knjig, ki so mu pridobile slavo v vsem slovanskem svetu. V začetku štiridesetih let minulega stoletja je izdal Smoleš monumentalno zbirko lužičkosrbskih narodnih pesmi z napevi, ki je bilo tedaj največje tako delo v vsem slovanstvu. Znamenite slovanske univerze so mu nudile službo vseučiliškega profesorja, ali vse te ponudbe je odklonil. Ker je spoznal, da njegovo ljudstvo potrebuje predvsem knjig in sposobnega človeka, da bi jih širil, je ta svetovno znani učenjak postal rajši budišinski knjigarnar. Smoleš je bil tudi eden izmed glavnih ustanoviteljev »Matičice Serbske« (Lužičkosrbske Maticice), ki ima za lužičkosrbsko književnost neprecenljive zasluge. Smolešu so poverili tudi uredništvo matičinega glasila »Časopis«, ki ima že nad sto zvezkov.

Vse svoje življenje se je Smoleš trudil, da bi priskrbel Matici lastno streho. Uresničenja tega svojega sna pa ni dočakal. Matica je dobila svoje prostore šele ob otvoritvi Serbskega doma dvajset let po njegovi smrti.

Smoleševi telesni ostanki počivajo na luteranskem pokopališču za reko Sprevo, odkoder je lep pogled na ponosno stavbo Serbskega doma.

Vprav na nasprotni strani mesta pa počiva Smoleřev zvesti prijatelj in sodelavec, katoliški župnik in kanonik Michal Hórnik (1833—1894). Postlali so mu v senci razvalin nekdanje cerkve sv. Miklavža na katoliškem budišinskem pokopališču. Nista daleč narazen. Loči ju samo reka

Spreva, ki pa ne more razdvajati njunih duš, kakor jih ni v življenju različna vera.

Hórnik je prinesel iz lužiškega seminarja v Pragi poleg narodne zavesti tudi češko žilavost. Nekatero njegove pesmi so pravi biseri lužičkosrbskega pesništva. Na lastne stroške je izdal dolnjelužičkosrbske narodne pesmi, ustanovil in pa

Michal Hórnik

urejeval je književni časopis »Lužičan«, ki se je združil s »Serbsko Lipo« in spremenil ime v »Lužico«, ki gre v izdaji Maćice Serbske sedaj že v sedem in štirideseto leto. Ko so katoličani ustanovili zgoraj omenjeno »Towařstwo (društvo) sw.Cyrilla a Methoda«, je postal Hórnik prvi urednik njegovega mesečnika »Katolski Posol«. Kot prilogo »Poslu« pa je izdajal list »Serbski Hospodař«, ki je bil posvečen gospodarskim vprašanjem. Od Smoleřa je sprejel uredništvo matičinega »Časopisa«, ki ga je dvignil na zavidno višino in ga zalagal s svojimi znanstvenimi razpravami. Šele Hórnik je priboril zmago novemu pravopisu, med katoličani pa tudi latinici. Čeprav je z izredno natančnostjo izvrševal dušnopastirsko službo in predsedel cele ure v spovednici, je ujel še dovolj časa, da je polnil češke, poljske, ruske in nemške časopise z znanstvenimi zakladi svojega bogatega duha, pri tem pa še napisal in izdal Zgodovino lužičkosrbskega naroda, bil glavni steber podpornega društva lužičkosrbskih dijakov in urejeval celó Pratiko za evangeljske Dolnjelužičane.

Težko je reči, ali je Hórnik večji kot duhovnik ali kot narodni buditelj, kot znanstvenik ali pa kot pesnik in pisatelj. Neizpodbitno dejstvo pa je, da ima za razvoj lužičkosrbskega klasičnega jezika največje zasluženje. V svojih delih, zlasti v izvrstnem prevodu novega zakona sv. pisma je ustvaril vzor pravilnega in čistega jezika, kakor so o njem mogli sanjati samo najdrznejši jezikoslovci.

Hórnikovi predhodniki so se lotili obupno težkega dela narodnega prebujenja, ali šele duho-

viti Hórnik je s svojim vsestranskim trudom to delo dovršil.

Ljubezen do naroda in do Krista je družila Hórnika z luteranskim župnikom Handrijem Zejleřem, ki se je navdušil za svoj narod na budišinski gimnaziji. Handrij Zejleř (1804—1872) je oče lužičkosrbske himne, ki je nastala pod vplivom poljske »Jeszcze Polska nie zginela«. Leta 1845 so prvič zapeli v Budišinu znamenito »Hišće Serbstwo njezhubjene, swój škit we nas ma...« (Srbstvo še ni uničeno, svoj ščit [oporo] ima v nas...). Zejleř je prvi veliki lužičkosrbski pesnik. Štirje zvezki njegovih pesmi so postali narodna lastnina, ogrevajo dušo lužičkosrbskega naroda in utrjujejo v njem vero v zmago narodne misli.

Arnošt Muka.

S Smoleřem, Zejleřem in Hórnikom se družil v tisto četvorko, ki je iz pozabljenih in neznanih Lužičkih Srbov ustvarila kulturni narod, četrta kmetska korenina, prof. dr. Arnošt Muka, junak dela in mož občudovanja vredne volje. Večino svojega življenja je prebil kot gimnazijski profesor, ki je začel svojo službo v Budišinu, kamor je prišel tudi »uživat« svoj pokoj. Bil je enako velik jezikoslovec kakor narodopisec. V obeh strokah je njegovih del skoraj cela knjižnica. Po večletnem delu je izdal prvo znanstveno statistiko Lužičkih Srbov. Skoraj štirideset let je urejeval matičin Časopis, prav do svoje smrti. Med monumentalnimi deli omenjam samo primerjalno in zgodovinsko slovnico dolnjelužičkosrbskega jezika in dolnjelužičkosrbski slovar. Pri svojem velikanškem in napornem delu pa je skoraj stradal, da je prištedil za studijska potovanja po slovanskem svetu in kril izgubo za izdaje svojih knjig, ki jih je večinoma sam zalagal.

Muka, največji sin svojega naroda v zadnjih desetletjih, ki je lansko leto v 78. letu starosti zaprl svoje vedno žive oči, je največji lužički učenjak, čigar slava ne bo nikdar obledela. Zato ni čudno, če so ga skoraj vse slovanske akademije imenovala za svojega člana. Kjerkoli je nastala potreba, je bil zraven, pa naj je bila na videz še tako neznatna zadeva, kakor je n. pr. iskanje primerne učenca za srbsko knjigarno. Šele Muki se je posrečilo uresničiti sanje Smoleřa in Hórnik: zgraditi Serbski dom. V ta namen je zbral

420.000 mark. Ob matičinem zlatem jubileju so Serbskemu domu položili temeljni kamen, čez sedem let pa so ga otvorili. Mukov najsmelejši načrt je bil, da postavi z banko svojemu ljudstvu trdno gospodarsko podlago; tudi ob tem delu mu ni izpodletelo. Poleg centrale v Serbskem domu ima »Serbska ludova (ljudska) banka« sedaj dve podružnici.

Serbski dom pa ni dal strehe samo »Maćici Serbski« in banki, ampak tudi največji lužičkosrbski knjigarni, ki nosi ime po Smolešu. Pod to gostoljubno streho posluje matičina tiskarna s 25 delovnimi močmi. V njej se tiska dnevnik »Serbske Nowiny«. ¹ V Serbskem domu imata svoje prostore velika matičina knjižnica in srbski muzej z lepim številom dragocenih zanimivosti. Prijetno boža oči slika našega Trstenjaka, ki predstavlja, kako se Srbi klanjajo svojim narodnim buditeljem in velikim možem. V isti zgradbi ima skladišča tudi »Serbski Hospodař«, ki posreduje nakup in prodajo vseh potrebščin od kave, sukanca in premoga do umetnih gnojil, semen, pšenice in poljedelskih strojev.

V Serbski dom se stekajo tudi pritožbe zoper nemška nasilja, da po možnosti zoper nje kaj ukrene Lužičkosrbski narodni odbor (Serbska Ludowa Rada), ki mu predseduje katoliški župnik M. Cyž. ² Ko sem se mudil v Budišinu, je bilo več novih kričečih primerov nemške nestrpnosti. V tej protisrbski gonji se posebno odlikujejo nemški učitelji. Tako je n. pr. učitelj v Boršču (Förstgau) hodil zvečer pri vratih in oknih srbskih hiš prisluškovat, če govoré srbsko, da jih naznani davčni oblasti, ki naj bi se maščevala pri odmeri davka. Učitelj Dubond je jemal otrokom za kazen kruh, ki so ga prinesli s seboj, če so spregovorili le eno srbsko besedico. Učitelj v Wukrančicah (Weigersdorf) je spodil domov vse šolarje, ki niso znali nemško, sprejel jih je šele tedaj, ko so se naučili nemščine; starše pa je naznanil, da ne pošiljajo otrok v šolo.

Kakor v vseh drugih zadevah tvori Serbski dom tudi v družabnem življenju pravo domače ognjišče vseh Lužičkih Srbov. Vsak zaveden narodnjak se oglasi v kavarni Serbskega doma, kadar pride v Budišin, da stopi v stik z voditelji in kaj zve o politiki. Tu sem se seznanil tudi z višjegimnazijci, ki so bili člani katoliškega lužičkosrbskega društva »Wada«. Sedeli so pri čaši malinovca in kovali načrte, kako bodo budili narodno zavest med svojimi luteranskimi rojaki v Dolnji Lužici, ko sem prisedel k njim. Z veseljem so mi pripo-

vedovali, kako se množé njihove vrste in da je vseh organiziranih lužičkosrbskih dijakov, starih nad šestnajst let, že čez sto. Dolgo smo še govorili o njihovi in moji domovini ter o razmerah v slovanskem svetu.

V globino duše me je dirnilo, ko so zapeli v lužičkosrbskem prevodu znano slovensko narodno pesem: »Slišala sem ptičko pet'...« Po Serbskem domu je zadonelo:

»Slyšala sym ptačka pčë we hajku za luku.
Tón spëwaše tam pospochi džeň cyly: kuku.
Mi wutroba je pukała, hdyž kukula je kukała
Kuku, kuku, kuku, kuku je spochi kukała.«

Ko sem se od njih poslovil, sem se bal, da bi se ti dijaki odzvali mojemu povabilu v naše kraje, ker jim naši dijaki ne bi mogli napraviti veselja z lužičkosrbsko pesmijo.

Narod, ki ima tako velike može in kljub velikanski nemški premoči ne obupa v boju za narodni obstoj, zasluži mesto na božjem soncu. Budišin me je prepričal, da še dolgo »Hišće Serbstwo njezhubjene«.

LJUBEZEN IN DOLŽNOST

Paul Acker / Iz francoščine prevel J. Kotnik

VIII.

Spomladi je delovno enoličnost Družine prekinila slavnost, ki si jo je zamislila gospodična Fani, da predvsem proslavi uspešen razvoj svoje dobrodelne ustanove, nadalje pa, da priredi malčkom nekaj zabave. Želela je, da bi bila ta slavnost povsem preprosta, prizrčna, prava družinska slavnost. Nasprotno pa je trdil doktor Florent, da je treba povabiti mnogo ljudi, v prvi vrsti ustanovne in podporne člane, a razen njih tudi tujce. Ko bi videli vse to, kar je gospodična Fani izvršila v tako tesnih prostorih in s tako neznatnimi sredstvi, bi bili pripravljeni žrtvovati še mnogo več, v pričakovanju, da bi z izdatnejšimi sredstvi udejstvila še pomembnejše uspehe.

Že dlje časa se je doktor Florent vdajal velikopoteznemu načrtu; čudno se mu je namreč zdelo, da tam, kjer je globoka volja gnala žene in mlada dekleta v to novo obliko dobrodelnosti in socialne pomoči, ni bilo mnogo ali prav za prav nobenih voditeljev, ki bi temu gibanju dajali smer. Zamišljaj si je šolo, ki naj bi pripravljala učiteljice za podobne ustanove, kakršna je bila ta. Učni načrt te šole naj bi obsegal dve leti; prvo bi bilo posvečeno vzgoji otrok, v drugem bi razpravljale o gospodinjskem pouku z vsemi predmeti in vajami, ki se tičejo gospodinjstva. Bila pa je samo ena ženska tukaj, ki bi mogla osnovati

¹ Ob koncu aprila 1935 so hitlerovci ta dnevnik ustavili.

² Hitlerovci so ga v aprilu 1935 aretirali.

in voditi tako šolo: to je bila gospodična Fani. Imela je za to vse lastnosti, ki so nedostajale drugim: razumnost, požrtvovalnost, izkušnjo, in kar se ne dá pridobiti, pravo apostolsko vero. Zato je bilo seveda potrebno mnogo denarja, za kate-rega pa je nameravala prositi vse, ki so trdili, da ljubijo preprosto ljudstvo.

Gospodična Fani se je spočetka prestrašila tega, kar ji je predlagal in kar je od nje pričakoval. Zdelo se ji je, da ta naloga presega njene moči. Da osnuje šolo in deluje iz daljave v trajnem izžarevanju: kakšno podjetje! Sama pač ne bi mogla prevzeti odgovornosti in truda z vsem poukom. Doktor Florent pa se ni zmenil za te ugovore. Bala se je nadalje, da ne bi na dan slavnosti prišle žene iz nižjih slojev skupaj z ženami iz višje družbe.

»In vi hočete,« je vzkliknil zdravnik, »zblížati različne sloje! Kadar pa se vam nudi taka prilika, se obotavljate, se bojite in odklanjate!«

Končno sta se sporazumela. Znal je govoriti tako prepričevalno, da se mu že nekaj časa ni mogla več upirati. Končno je bila vedno istega mnenja kakor zdravnik, posebno jo je veselilo, da je mogla popolnoma soglašati s tako bistroumnim, delovnim in vnetim človekom. Njegov osorni obraz in malo zastarele šege so ji celó ugajale. Saj je imela kot mlada deklica priložnost videti iz bližine toliko mladih ljudi iz imenitnih krogov, ki pa so bili lahkomiselní, malenkostni, željni ljubkanja, smešni in včasih podobni modnim punčkam. Dogovorila sta se, da ne bosta vabila tujcev, marveč le vse ustanovne in podporne člane.

Slavnost se je vršila na velikonočni ponedeljek.

Okrog dveh popoldne so začeli prihajati povabljeni. Matere so privedle svoje otroke, oblečene v najboljše obleke. Gospod in gospa Riverain sta prišla prva s svojima hčerkama. Gospodična Fani se je nekoliko bala, da si mati in sestri ne bi nadele prebogatih oblek, toda prejkone na nasvet gospoda Riveraina so se oblekle zelo preprosto. Tudi drugi gostje so prišli kmalu za njimi. Ogledovali so si razne prostore, katere jim je razkazoval doktor Florent v krogu mladih gospá, ki so ga neutrudljivo izpraševale, on pa jim je razlagal svoj veliki načrt.

Ko so se po končani prireditvi gostje razšli, se je gospodična Fani čudila, da ni videla nikjer gospe Lancelin. Po kratkem iskanju jo je našla jokajočo v kotičku delavnice.

»Zakaj jokate?« jo je vprašala gospodična Fani. »Zakaj se žalostite? Sem vam li jaz prizadela kako bridkost?«

»Oh ne, ne vi, gospodična,« je odgovorila gospa Lancelin.

»Morda otroci?« je še nadalje izpraševala. »Ali katera njihovih mater? Morebiti katera izmed gospá, ki so bile tukaj?«

»Ne, ne!«

Nato je rekla gospodična Fani, obotavlja se in misleč, da je pogodila resnico:

»Žalostite se radi zdravnika?«

Gospa Lancelin je zajokala še bridkeje.

»Drag vam je, kajne?« je dejala gospodična Fani še bolj boječe.

Ni si upala rabiti drugega izraza. Gospa Lancelin je povesila glavo, gospodična Fani pa je zbrala ves svoj pogum in dejala:

»Torej ga ljubite?«

Gospa Lancelin je živahno dvignila glavo, nato pa v novem navalu slabosti priznala:

»Res je, ljubim ga! Spočetka sem menila, da ne čutim zanj drugega nego hvaležnost... Toliko dobrot mi je izkazal! Kadar sem hitela ob njegovi strani, kadar sem se trudila, da bi z dobrim ravnanjem zaslužila njegovo pohvalo, kadar sem skušala prehiteti njegove želje, celó kadar sem ga poslušala, ali pa se vznemirjala radi njegove odsotnosti, se mi je vse to zdelo naravno — nisem hotela biti nehvaležna.«

»Toda, kdaj ste opazili, da ga zares ljubite?«

»Danes, gospodična!«

Nato je nadaljevala:

»Bil je sredi teh žensk; ni govoril z menoj, ni me pogledal. Tedaj sem hkrati občutila, da sem postala žrtev velike brezumnosti, kajti preprosta ženska sem, iz nižjih slojev, on pa je previsoko nad menoj!«

Nervozno je vila roke: »Sedaj veste, zakaj jokam.«

Gospodična Fani je molčala. Zнала je govoriti tem, ki jih je težilo ubožstvo, bolezen, glad in beda; ni pa znala govoriti gospé Lancelin, katero je mučila bol, katere sama niti čutiti ni mogla. Srce pa ji je bilo z naglim utripom, ne da bi mogla zato ugeniti pravi vzrok; še vedno pa jo je mučila radovednost, da bi zvedela kaj več.

»Toda, zakaj ga ljubite?«

Pokorno in z jecljajočim glasom je pojasnjevala gospa Lancelin: »Bil je tako dober, tako preprost in blag, prav nič ni bil podoben drugim.«

Nekajkrat je gospodična Fani pristavila: »Da, res je!«

Nenadoma pa jo je gospa Lancelin prosila:

»Kajne, da me boste obdržali, da me ne boste odslovili?... Obljubljam vam, prisegam vam, da

ne bo ničesar opazil... Prisegam vam... Ni to moja krivda. Porodilo se je v meni, ne da bi bila kaj slutila; pozdravim se... samo obdržite me pri sebi... odpustite mi!»

Gospodična Fani ji je obljubila, da jo obdrži; odlikovala jo je izredna rahločutnost, da ni nikdar obsojala drugih. Zvečerilo se je; večerjali sta skupaj v tišini. Ko se je gospa Lancelin vrnila v svoje stanovanje, jo je gospodična Fani spremila do vrat, nato je odšla v svojo sobo.

Zaman se je trudila, da bi zaspala; pustila je okno odprto in sveži nočni zrak je prihajal v sobo. Tisoč misli ji je rojilo po glavi. Spominjala se je podrobnosti s slavnosti, a takoj je zopet zagledala zasolženi obraz gospe Lancelin ter slišala nekatere izmed njenih stavkov, vendar pa ni mogla spraviti vsega tega v medsebojno zvezo. Čez nekaj časa je prevladovala le še ena sama misel: misel na doktorja Florenta. Njen zvesti spomin ji je predočil posamezne stopnje njunih odnošajev. Spomnila se je tudi bridkega poudarka, s katerim ji je nedavno rekel: »Ali me sploh more kdo ljubiti; pogledajte me, ali nisem grd?»

Spomnila se je tudi svojega odgovora: »Nikakor ne, vi niste grdi!»

Kot bi nenadna svetloba omamila njeno srce, je hipoma zašepetala: »Toda, ali ga morebiti tudi jaz ljubim?»

Obšla jo je zona, da je vzdrhtela; nato je vstala, zaprla okno; a spanec, ki si ga je tako želela, ni hotel priti; vso noč se je tresla od mraza in strahu.

(Dalje prihodnjič.)

V R E S J U

V rdečem resju ležim,
šopek encijana držim
in gledam v nebo:
oblaki gredó
v sinjo daljavo.
Ptički pojó,
hitijo v višavo.

Metuljčki krog las se igrajo,
rože jim v brk šepetajo.
Ko v sanjah poslušam raznežene zvoke,
po zemlji dehteči razklenem roke
in sem sama modri encijan:
brez misli, brez želje
zrem v zlati dan.

Draga Krajnc.

M O J B O G

Ti si ubožec, ti brez vsake si stvari,
ti kamen si, ki nima mesta,
si gobavec zavrženi,
ki z zvončkom tava mimo mesta.

Ti nimaš nič, ko veter imaš malo
in sloves tvoj te krije komaj še;
otroka revnega hodnično odevalo
je dražje in odličnejše.

Ti si ubog, ko dež pomladni, ki drhté
na strehe v mestih pada vdano,
ko želja, ki ujetniki gojé
v zaporih jo samotnih neprestano.
In ko bolniki, ki jih prelože
in srečni so; ko rože na potéh —
tako bolešno ubog v viharju blodnem po doleh
in ko dlani, v katere jokamo, tako ubog...

In proti tebi — kaj so ptice, kadar mraz jih trese,
in kaj je pes, ki dolge dneve strada,
in kaj živali, ki gubé se
v tihoto, trudno žalost, in bojé se,
ko vklepa jih, od vseh pozabljene, ograda?

In reveži po zavetišč temini,
kako se tebi, tvoji stiski naj primerjajo?
Saj so le žrmlje drobne, ne pa mlini,
in vendar nekaj si drobtin primeljejo.

Ti pa z najhujšo bedo si odet,
berač z obrazom, ki ga ni nikdo dognal.
Ti revščine sijajni cvet,
prelivanja ti večni red
zlata si v sončni svit svetlal.

Ti tihi si brezdomec za ta svet,
prevelik, pretežak za nas ljudi;
in záte vánj nič več vrnitve ni.
V viharju tuliš. Harfa si,
ki vsak igravec nánjo — onemi.

Rainer Maria Rilke.

Iz »Knjige ur« prevel Jože Kastelic.

STIČNA V ZGODOVINI IN KNJIŽEVNOSTI

Ivan Zorec

Turki! Turki!

Kakor vsem našim deželam, posebno pa Dolenjski strani, so Turki bili velika velika nadloga Stični in njeni gosposčini.

Turki so prvič leta 1471 napadli in porušili stiški samostan. Opat Urh je z nekaterimi menihi pobegnul, druge so divji hlačmani ali pobili ali konjem privezali na rep in odgnali v sužnost.

In po štirih letih, ko se samostan še opomoči ni utegnil, so Turki spet privreli, a to pot samo do Muljave, stiške podružnice, kjer je na dan svetega Nikolaja bil cerkveni shod; odgnali so štiri tisoč dve sto ljudi.

Leta 1477 je cesar Maks dovolil, da se je samostan obzidal z obrambnimi stolpi in močnim zidovjem; oboje večidel stoji še dandanes. Tako se je samostan ubranil Turkov, ki so l. 1528 spet prihrumeli, a l. 1529, ko so se ti divjaki vračali izpred Dunaja, so menihi kljub obzidju omagali in Turki so zmogli in razdejali stari samostan.

Pa ne samo Turki, tudi slabe letine zaradi suše, toče in moče, zaradi kobilic, potresa in kuge so bile stiska, da je materialna blaginja bolj in bolj upadala. In kakor da že tega ne bi bilo zadosti in preveč za ljudstvo, ki je veliko trpelo tudi zaradi trdih dajatev zemljiški gosposki, so se začele še verske homatije in cerkvene prekucije. Ljudstvo je že dolgo dolgo prosilo, da bi mu vsaj nekoliko narahljali tlačanske vezi in mu vrnili starih pravic do svobode in samolastnosti — zdaj je, razdraženo po trpljenju in omenjenih nadlogah, začelo dvigati glavo. In ko mu je gosposka naposled začela bloditi tudi vero, je med njim zavrelo: doba kmečkih uporov, ki so najznačilnejši list 16. stoletja v naši zgodovini, je zorela iz vseh kali. Tlačan je izpod klobuka sovražno gledal gosposko in ji prisegel maščevanje; gospoda sama, zbegana po verskih razprtijah in kolikor toliko obubožana zaradi turške nadloge in po slabih letinah, je podzavestno čutila, da se bliža prav usoden čas.

Stiški samostan v takih razmerah ni mogel živeti starega mirnega, delu in molitvi posvečenega življenja, da, duh reformacije je obsenčil tudi njegovo samostansko samoto in tihoto. Kljub strogosti samostanskih pravil, kljub slavnim izročilom, kljub po vsej deželi znani pobožnosti belih menihov je svojski čas preroda in iskanja z reformacijskimi gesli omotil duha nekaterim menihom, da so bili naklonjeni novi veri in da so hodili v Ljubljano, kjer so se dajali obhajati pod obema podobama.

Kmečki upori so že goreli, čez mejo so Turki še vreli, lakota je davila vso deželo, na nebu so se kazala čudna znamenja — hudo je bilo, da joj.

Tlačani so namreč dne 10. februarja 1515 na nebu videli tri sonca, tri mavrice in bojujoče se vojske. Znamenja so se jim zdela ugodna, udarili so in leto in dan strahovali gospodo po vsej deželi. Tudi stiški tlačani so se uprli tlaki in so zarogovili, še pred samostan so prihrumeli v bojeviti gorečnosti, pa samostan jih je lahko pomiril, ker jim krivice ni prizadeval nikoli. Odprl je spet kaščo, pa je bilo dobro.

Večji upori so še bili leta 1573, 1625 in 1627 in pa l. 1635, ko tudi samostanski gosposčini niso prizanesli. Kako je prav za prav bilo, ne vemo. Prav lepo nemara ne, Pucelj je vse zamolčal.

Stiški tlačani so se l. 1640 s pritožbo zoper Stično obrnili celó do cesarja. Pritožba je romala počasno uradno pot; preden je rešitev prišla, so se pa tlačani že lepo zbugali s samostanom.

Pa najsi so hudi časi tiščali na vso deželo, najsi so tako rekoč znamenja na nebu oznanjala še hujše. vendar je v bolečini, ko se je rodil in ko je odraščal 16. vek, že bil zarodek naše najznamenitejše dobe: iz naše zemlje je pognala kal slovenske književnosti. Primož Trubar in Jurij Dalmatin sta še nepopačeni jezik kmeta tlačana povzdignila do umetnosti pisane in tiskane besede. Naša dolenjščina, do današnjih dni največja, najbolj čista zakladnica slovenskega jezika in slovenskega sloga, si je odprla vrata v književni svet.

Po skoraj stoletnem boju je slovenski kmet, ki se je še znal moško udariti za svobodo in pravico, s kmečkim uporom l. 1573 prisilil gospodo, da mu je vrnila vsaj nekaj stare pravde, popravila urbarje in torej napravila nove zemljiške knjige. Zares: v Slovincu tačas še ni bilo hlapčevske miselnosti... In če bi Koseski že tačas imel predhodnika, bi ta tudi moral vprašati: Kdo je mar, ki v ljubezni rahlja zemljo in jo pripravlja za setev? Kdo je mar, ki iz sebe rodi svečenike, blagovestnike naši mladi kulturi? Kdo je mar? O, to je slovenski oratar —!

Stiški samostan je bil in je oratar. Stiški menih je na njivi držal za drevo (plug), v celici pa je po pergamentu in papirju vodil pero — v stiškem samostanu, potlej bom povedal, so namreč zmerom imeli dosti takih, ki so vedeli, kako je prijeto tudi za pero.

Pobudo za delo zunaj in znotraj samostana je dajal opat, ki se je po dolžnosti sicer v kapitlju posvetoval z brati, odločal pa je vendarle sam. Tako po vsej pravici smemo le opatu prtiti vse dobro in manj dobro, kar se je godilo v samostanu.

Do razpusta je vseh opatov bilo štiri in petdeset. Zgodovina ima splošno prav dobro zapisane, skoraj vse. Če jim ima kaj očitati, so to le gospodarske težave, ki so jih nekateri bili krivi. Kakih nraavnih pregreškov, ki pa so bili po svojem času in po miselnosti tedanjega naziranja vsaj umljivi, če ne tudi odpustljivi, sta kriva bila morda dva opata. Zgodovine in ljudi iz zgodovine pa ne smemo gledati in soditi z današnjimi očmi, marveč se moramo brez pomisleka poglobiti v takratni čas in moramo gledati z očmi tiste dobe.

Naj se prav ob kratkem doteknem vsaj nekaterih starih opatov.

Po zgodovini belih menihov že tri, štiri leta dosti brbram in mislim, da jih precej poznam. Pošteno moram reči, da jih kar štimám, če se smem izražati tako po domače, toliko lepega in dobrega sem našel v njih delovanju. Pa kjer je dosti sonca, je tudi nekaj sence.

Pojdimo malo tudi po senci!

Opat Albert pl. Lindeck (1588—1404), sin stare koroške rodbine, je bil čisto malopriden človek, slab gospod meniški gosposčini in nevreden menih, res mračna senca ob žaru in svitu samostanskih kreposti. Samostan je tedaj bil v prav slabih gospodarskih razmerah. Opat Albert jih je zavozil še bolj in močno zadolžil stiško gosposčino. Zato se je leta 1402 moral odpovedati, višji iz Rune ga je prisilil.

Konvent si je potlej za opata izvolil Petra Limšaka iz Rune. Toda odstavljeni opat Albert, ki mu je stiški samostan dal reprezentativno oskrbo v blagu in denarju, ni miroval, marveč je prav grdo rval zoper opata Petra in počel nelepe zdrahe, da so jih morale urejevati cerkvene in posvetne oblasti.

Pa kaj bi se na dolgo motal z možem, ki je bil izjema v pravilu, da so stiški opatje bili modri, učeni in sveti možje. Samo ljubega kronista patra Pavla Pucelja se moram še dotekniti.

Pucelj je čisto utajil te mučne reči. Najbrž je želel, da bi se pozabile. Tudi koncila v Kostnici noče poznati, čeprav so se cerkveni dostojanstveniki tam morali baviti s stiško nerodnostjo; prav dobro pa ve za koncil v Bazlu, ki je stiškem samostanu potrdil stare privilegije in mu dal še novih. — Menih Alanus, kronist v Runi, očita Pucelju, da je speč pisal kronologijo stiških opatov, ker opata Alberta imenuje krepstnega in zaslužnega moža...

Zares, Pucelj ni zanesljiv, meniški Valvasor, se mi zdi. Saj veste, kako pristranski in prizanesljiv je Valvasor, kadar govori o velikaših.

Opat Klement Quetsold (1549—1550) je precej po izvolitvi prišel navzkriž z ordinarijem v Runi, ker je bil preprijazen luteranstvu. V nerodnem boju so mu potuho dajali kranjski velikaši, pa tudi ljubljanska kanonika Trubar in Wiener sta ga podpihovala. In tudi sicer opat Klement ni bil pravičen mož. S podložniki je bil trd in grd, celó njegovi konventuali so se zoper njega pritoževali pri ordinariju v Runi.

Opat Lavrencij — kako se je pisal, ne vem — (1581—1601) je bil goreč sodelavec škofa Hrena, ki je zatiral luteranstvo. Ta gorečnost je samostanu precej škodila. Kranjski velikaši so Stični obrnili hrbet, jezuiti so si pridobili njih prijaznost.

Opata Jakoba Reinprechta (1605—1626) že nekoliko poznamo. Stična ga je dobila iz Kostanjevice ob Krki. On je bil tisti, ki ga je tiščala sla prezidavanja. Pa se ni igral, ko je z vseh strani predeloval samostan in cerkev, bilo mu je res za čast in lepoto. Da ni zmerom imel pravega okusa, je bila pač nesreča, svet pa se ni podrl, če je prepodjetni mož pridil stari romanski slog in ga pačil z gotskim. — Na oboku vzhodnega stolpa je dal leta 1620 napraviti reliefe, stukature, ki kažejo Jeruzalem, Golgoto, snemanje s križa, poslednjo sodbo in cerkvene učeničke Gregorija, Hieronima, Avgušтина in Ambroža.

Ko je bil za opata Janez Anžlovar (1628—1658), je prišel iz Cisterca delegat in vizitiral Stično. Našel

je sicer v redu vse, odredil pa je, da mora knjižnico, ki je že tačas bila kaj velika in dragocena, voditi večč knjižničar. In katalog da mora napraviti in zmerom imeti razvid knjig, ki so na posojilu med samostanci.

Na južni strani samostana je veliko trinadstropno poslopje. To je kašča. Zidal jo je l. 1685 opat Ludovik Raumschüffel (1680—1687). V njej so ob okupaciji bivali francoski vojaki. Tudi Avstrija jo je porabljala za vojašnico. Cesar Maksimilijan Meksiški je v njej zbiral meksikance. Zgradba je stala 50.000 gld. Nad vrati je napis, ki je, lahko rečem, geslo tega samostana tudi še dandanes: De primitiis frugum tuarum da pauperibus et implebuntur horrea tua sataritate et vino torcularia redundabunt. (Prvine svojih pridelkov razdeli ubogim in tvoji skednji bodo plenjali in iz stiskalnic ti bo vino kar vrelo.)

Opat Ludovik Raumschüffel je bil dober gospodar. Razen tega se je dosti trudil, da bi povzdignil duhovno življenje svojih konventualov (menihov). Vendar je odklonil strogo samostansko reformo, ki jo je začel stari samostan v Cistercu, da bi si namreč gladko strigli lase, kakor so že tačas delali kartuzijanci, in da bi nosili obleko iz najbolj grobega, prav trdega blaga in da bi bili brez perila in spodnje obleke; uprl se je, ker je mislil, da se taka pretirana reforma ne ujema s starimi redovnimi navadami in da ni primerna za naše razmere.

Od leta 1688—1719 je bil opat Anton pl. Gallenfels. Ob izvolitvi je bil star komaj štiri in trideset let. S posebno vnemo se je lotil gospodarstva. Nakupil je graščin in kmetij in na vse pretege množil samostansko premoženje. Močno je ljubil znanost. Akademijo znanosti (academia operosorum), ki se je leta 1695 ustanovila v Ljubljani, je rad in obilno podpiral. In dosti se je družil z učenjaki. Med njimi je imel prijateljev, n. pr. mestnega fizika ljubljanskega, člana cesarske leopoldinske akademije prirodoslovcev, Marka Gerbca iz Št. Vida pri Stični, ki je več svojih učenih spisov posvetil stiškem opatu. — Tudi modroslovni fakulteti, ki se je l. 1705 ustanovila v Ljubljani, je daroval dva tisoč goldinarjev. Še slikarstvo je podpiral in dal naslikati vojvodinjo Virido in njenega moža Leopolda III. in za glasbo je skrbel, da se je gojila v samostanu.

Leta 1715 je bila velika lakota v deželi. Samostan je zgubil dosti dohodkov, vendar je zvest napisu na kašči očetovsko podpiral gladujoče tlačane.

Tudi l. 1715 je letina bila tako slaba, da so ljudje sušili in za peko mleli razne bili in zeli. Seveda je taka hrana omajala zdravje — ljudstvo je umiralo od oslabeledosti in lakote. V šentvidski župniji, ki je tačas imela trinajst tisoč duš, jih je samo tisto leto umrlo dva tisoč.

Samostan je zdaj pomagal tudi s svojimi zdravniki in z lekarno.

A kranjski stanovi so do cesarja na Dunaju in do njegove vlade poslali stiškega opata Antona pl. Gallenfelsa, da bi po svojem velikem vplivu in po imenitnih vezeh izposloval znižanje nezmagljivih davkov, vsaj za tako dolgo, dokler se hudi časi kaj ne obrnejo. Na Dunaju so prošnji ustregli.

Opat Gallenfels je bil tudi kaj nobel človek, kavalir. Pravijo, da se je v četrter vozil v Ljubljano in v Stiškem dvorcu okoli sebe zbiral duhovne in posvetne odličnike.

In kakor je pozimi v Ljubljani palača Turjačanov bila središče aristokratske družbe, tako je poleti gostoljubna Stična veljala za zbirališče, kamor so z vseh strani drdrale gosposke kočije.

Potratnost in imenitnost opata Jakoba Reinprechta sta vendarle bili preveliki. Po njegovi smrti se je izkazalo, da se je samostanski dolg v zadnjih letih pomnožil na 148.000 gld.

Samostan je začel stiskati in varčevati, iz dolgova pa se je kopal le prav počasi. Zato je cesar Karel VI. v samostan postavil posebno komisijo, ki je tu gospodarila do leta 1746.

Še zadnjega opata Franca Ks. barona Tauffererja moram malo vzeti v misel. Rodil se je dne 22. aprila 1733 v Višnji gori na gradu Turen, ki se je imenoval tudi Weichselbach. V 31. letu starosti je bil izvoljen za opata. Plemenit je bil po rodu, še bolj pa po srcu in mišljenju, poleg tega prav dober gospodar in je skrbel za napredek tlačanov. Sam je bil učen, tudi med konventuali je gojil znanost. In koliko se je prizadeval za ljudsko šolstvo na Kranjskem! Tedanji ravnatelj ljubljanske normalke, pisatelj in pedagog Blaž Kumerdej, je kot ces. kralj. svetnik šolske komisije poročal cesarici Mariji Tereziji, da se mora v prvi vrsti zahvaliti vprav stiskemu opatu Tauffererju, če se šole v stiškem okraju in sploh v stiškem arhidiakonatu lahko uvajajo brez ovir. Drugod so se namreč šol branili, češ, tlačan se bo poluteranil, če bo znal brati. O, učen in spoštovan je bil opat Taufferer! Ko je grof Edling, referent kranjske šolske komisije, cesarici Mariji Tereziji predložil mali katekizem, je navedel s posebnim poudarkom, da je knjigo razen goriškega nadškofa pregledal tudi učeni stiški opat Franc Ks. Taufferer.

(Konec prihodnjič.)

BOG V SLOVENSKIH PREGOVORIH IN PRILIKAH

I. Šašelj

Ako Bog hoče, boš iz plevela žel stoteren sad.
Blizu cerkve — daleč od Boga.

Bog čuje nad svojci.

Bodljivi kravi Bog ne dá rogov.

Bog bi dal, da nima komu.

Bog bogat milosti.

Bog da lek in prelek.

Bog daj pametnim srečo, boben otrokom.

Bog daje, Bog vzame.

Bog eden, prijateljev skedenj.

Bog ima pravico ljudi v vodo metati.

Bog ima toliko šibo, da lahko z njo vsakega doseže.

Bog ima veliko lastnosti, a nobene prilike.

Bog ima v nebesih že od vekomaj nenačet hlebec kruha; če se v zakonu nikdar ne boš skregal, ga načneš ti.

Bog je dal zobe, dá tudi kruha.

Bog je dober oče, a deca so mu poredna.

Bog je dal življenje, dá tudi zdravje.

Bog je hvale vreden, človek pa pohvale.

Bog je pripravljen vsake pol ure pomagati.

Bog je toliko trpel za berača kakor za bogatina.

Bog je visoko, a vidi daleko.

Bog je rekel: Pomozi si, človek, ako hočeš, da ti jaz pomorem.

Bog je sam sebi najprej brado ustvaril, potem šele drugim.

Bog je star gospodar in ve, kdaj je komu česa treba.

Bog je takovo dobro, koje nikdar ne preteža.

Bog je začetek in konec.

Bog je ženski iztrgal jezik, ga vsadil in zrasel je hren.

Bog, ki siti in napaja, ne zapusti nikogar, kdor se sam ne zapusti.

Bog ljubi trojico.

Bog na visokem sedi pa na široko gleda.

Bog ne dá nikomur vsega.

Bog ne dá vse dobro samo enemu.

Bog ne plačuje vsake sobote, a ne ostané nikomur dolžan.

Bog ne potrebuje spletene šibe, ampak hudobnega človeka, da nas z njim tepe.

Bog ne spava.

Bog ni dal kozi dolgega repa.

Bog ni dal volu rogov, da bi se bodel.

Bog nikogar za lase ne vleče v nebesa.

Bog nikomur ne ostaja dolžan.

Bog oblači, Bog prevedrî.

Bog pari ljudi, Krajinčan pa voli.

»Bog plačaj« ne raztrga žepa.

Bog pomóči, Bog tudi suši.

(Dalje prihodnjič.)

N O V E K N J I G E

Bratko Kreft: **Celjski grofje**. Drama iz življenja srednjeveških fevdalcev, katerim so tlačanili naši predniki. V zbirki Slovenske poti, VI. zvezek. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1933. Tiskala Delniška tiskarna v Ljubljani. — Ta Kreftova drama, ki je šla brž preko večjih odrov in o kateri smo obširneje poročali že v prvi letošnji številki, je izšla zdaj tudi v knjigi. Kreft je brez dvoma močen dramatik, pa tudi tendenčen. Osnovno zamisel za to dramo mu je dal Marx z besedami: Zgodovina človeške družbe je zgodovina razrednih bojev. To skuša pisatelj sam v dolgem uvodu dokazati, dramo samo pa je zasnoval na ostrem boju grofov in meščanov ter kmetov, torej na razrednem boju. Nasproti odurni samovolji grofov, klečeplaznim meščanom in suženjsko poniglavim redovnikom postavlja osebnost Pravdača, velikega zagovornika novega, pravičnejšega družabnega reda in resnične humanitete — ta Pravdač je tolmač pisateljevih idej. Kreft zagovarja miselno filozofski materializem, in sicer po Marxu in Engelsu dialektični materializem, ki pojmuje naravo in človeško družbo kot umski proces. — Literarno je Kreft materialistični realist, ki občih, zadnjih zakonov vsega dogajanja ne vidi, oziroma ne priznava; zato se tudi njegova drama ne razplete in ne umiri, neha se z b o r b o med kmeti in grofi in med grofi samimi: drama ni dognana, kar po pisateljevem nazoru tudi biti ne more. Dramatsko nasprotje pa zna Kreft močno ustvarjati, napetost dejanja vzdrži do konca, značaji so ostro začrtani, tudi slog je krepek, vsakdanji govor v taki drami prija. — Pač pa vsebuje knjiga precej zgodovinskih neresnic in nevzdržnih trditev. Cerkev in papeštvo, »ki sta se vedno borila na strani največje reakcije«, si z ve-

seljem privošči v uvodu (Piccolominijska storija!) in v drami sami (v osebi gvardiana) in ji z marsikako netočnostjo dela zgodovinsko krivico.

J. P.

Nebeške rože. Nabožna knjižnica. Izhaja štirikrat na leto. Cena za vsak zvezek 15 Din. Izdaja in urejuje Alojzij Stroj. — Pred mano je šestero zvezkov Nebeških rož. Lične so po zunanosti v pripravi žepni izdaji. Res zaslužijo, da jih skupno omenja in priporoča naš družinski list. Odkod so si te knjižice nadele ime? — Ni novo odkritje. Zato zveni morda nekoliko nesodobno, recimo baročno. Nič ne de. Ime imajo od velikega svojega botra in očeta obenem, od Barage, ki je bil mojster »Dušne paše«, od slovenskega ljudstva tako ljubljenega molitvenika. Urednik koristno navaja to v uvodu in omenja Levstika, ki je slavil Baragove nabožne knjige. Dodajmo še zgodovini na ljubo, da je pisatelj Ivan Tavčar zahteval v Trnovem, kamor je hodil k raznim cerkvenim svečanostim kot župan-patron, od podpisanega tole: »Zahtevam, da me v klopi, kjer je moj sedež, vselej čaka B a r a g o v a D u š n a p a š a. To je najlepša slovenska mašna knjiga. Mladi kaj takega ne spravite več na dan.« Veljavna sodba, ki ob Levstikovi trdno drži. — Nebeške rože hočejo biti vodnice po poti pobožnega življenja, kakor si je to že Baraga zamislil: Urednik in sotrudniki skušajo to doseči s poukom in z zgledi. Ta namen jih sam vodi in jim narekuje, kaj in kako naj pišejo in zbirajo. Zato prinaša I. zvezek, kako naj duša živi v tesni združbi z Jezusom. Tem premišljevalnim navodilom so dodane praktične molitve. S tem je prvi zvezek zase celotna knjiga, žepni molitvenik za doma in za v cerkev. II. zvezek gre od osebe za korak dalje — v najprvo družbo — v družino. Tja postavi Zveličarja, krog njegovega Srca zbira srca družine. Za pobudo postavi genljive zglede, za uporabo navodila in molitve, ko se družina posveti presvetemu Srcu. III. zvezek obsega življenjepis Male Terezike, ki je izgorela v ljubezni do Boga in ljudi. IV. zvezek premišljeva moli rožni venec in litanije, V. in VI. opisujeta Marijino življenje v obliki šmarnic. Tema zvezkoma je dodan za uvod življenjepis profesorja dr. Jož. Lesarja, ki je avtor teh šmarnic. — Dosedanja vsebina je taka, da bo kot spodbudno berilo, preprosto, nekako otroško verno, imela vedno dovolj bravcev. Gotovo bodo bodoči zvezki posegli še vse bolj v sedanje časovne razmere, ko ob splošni materialni krizi raste tako silno tudi kriza duš.

R. C.

Franc Weiser D. J.: Luč z gorá. Iz življenja mladega fanta. Poslovenil Jože Jagodic. Ljubljana, 1952. Založila Jugoslovanska knjigarna. — Ta tako sodobna in tako fantovska povest slika mladega študenta s Tirolskega, kako se bori z velemestom in slabimi sošolci, dela v kongregaciji in postane vsem opora za krepost. Lepo je orisana ljubezen do planin, do matere, do doma in domačih ljudi. To so nekaki »Vzori in boji« v moderni in kratki obliki. Tudi prevod je dober. Knjigo krasi šest krasnih slik iz tirolskih krajev. Dijaštvo naj bo za lepo in dobro knjigo hvaležno!

Geografski vestnik. VIII. letnik (1952), štev. 1—4. Vsebina: F. Seidl, Dinarskogorski fén. I. Rakovec, H geologiji Ljubljane in njene okolice. O. Reya, Cikloni in padavine na Slovenskem. A. Melik, O diluvialni polledenitvi v Karavankah. M. Kos, Slovenska naselitev na Koroškem. Obzornik. Književnost.

N A Š E S L I K E

K trem slikam Karla Spitzwega. Tvorec teh treh slik našim bravcem ni neznan, saj jim je Mladika pred leti že prinesla nekatere njegovih del. Tudi o Spitzwegovem umetniškem razvoju in njegovem pomenu za nemško romantično slikarstvo prve polovice minulega stoletja smo že objavili nekaj podatkov. Rodil se je Spitzweg v Monakovem leta 1808 kot sin specerijskega trgovca. Skrbni oče je svoje tri sinove namenil trem različnim poklicem: prvi naj bi bil zdravnik, drugi lekarnar, tretji pa specerist, tako da bi si med seboj mogli kar najbolj pomagati. Tako je po očetovi želji postal Karl res učenec v lekarni in tudi dokončal vseučiliške lekarnarske studije. Zaradi bolezni se je pa oče končno le vdal sinovim prošnjam in dovolil, da se je popolnoma posvetil slikarstvu. Tako je sicer precej pozno, zato pa neodvisno in brez akademskih predsodkov pričel ustvarjati svoje, po obsegu sicer majhne, zato pa tembolj žive in občutene slike. Spitzweg je slikar ljubeznive domačnosti, zadovoljnega malomeščanstva, katerega je podajal preprosto in iskreno, dasi z rahlim nasmehom. Njegovi zakrknjeni samci v pisanih spalnih suknhah, ki gojé čudno zveržene kakteje — že takrat, pred sto leti, so bile te bodljikave rastlinske karikature »v modi« —, njegovi čudaški starinarji, bojeviti vojaki, suhljati in smešno dostojanstveni pisarji, v knjige zapredeni knjižni molji, vse te otožno hudomušne postave zadovoljnega mesteca so pristni otroci resničnega umetniškega duha. Iz svojega lekarnarskega poklica je poznal mnogo zastopnikov dobrodušnega filistrskega meščanstva, čemernih čudakov in vase zaprtih posebnežev. Z isto otožno trpko ljubeznijo kakor nje je slikal tudi žitje starinskih mestec, kjer se zdi, da se je ustavil čas sredi hiš s strmimi strehami, po katerih se med visokimi dimniki preganjajo mački. — Naših treh podob kar ni treba razlagati. »Alkimist«, ki v svoji mračni kuhinji ves razburjen opazuje kipenje prečudne tekočine v retorti, je kakor ljubezniva satira na lahkovernost iskavcev zlata, katerega so hoteli s čudežnim presnavljanjem narediti iz drugih snovi. »Kje je potni list?« je druga podoba, ki ji prav tako ni treba razlage. Na deželni meji je smešno dostojanstveni orožnik ustavil družino potujočih godcev. Mrko oko postave presunljivo motri uboge muzikante. Kaj bo z njimi? So njihovi papirji v redu? Šaljivo resen je prizor. Enako hudomušno je upodobil stražarja »Na prednji straži«. V slikoviti uniformi sedi stari grenadir — puško je lepo prislonil ob strani — vrh z nemarjenega okopa, poraslega s travo, in — plete nogavico. V daljavi zagleda sumljiv dim. Kaj je neki, mar sovražnik? Kaj je hudi Turek vdrl v deželo? Strah in nemir je videti na dobrodušnem obrazu starega vojščaka, ki ga nepričakovani dogodek moti v prijaznem opravilu. — Pravega vtisa teh slik žal naše enobarvne reprodukcije ne morejo nuditi. Zakaj Spitzweg je bil tudi izvrsten mojster barvne skladnosti, kar so prav za prav poznali šele dosti po njegovi smrti. Za življenja je bil ta sijajni slikar živih, toplih barv sodobnikom vse premalo resen, premalo romantičen. Ironije in duhovite domišljivosti, ki je v njegovih tako toplo občutenih podobah, vernih pričah njegovega srečnega bidermajerskega časa, pa svet ni opazil. Umrl je leta 1885 v Monakovem.

ZDRAVSTVENA VPRAŠANJA ZA DRUŽINO IN DOM

Dr. Malka Šimec

III. Prebavila in prehrana.

Hrana kurivo in gradivo.

Hrana je telesu to, kar je stroju kurivo.

Ko mine neki čas, odkar smo zadnjikrat jedli, postanemo lačni. Telo zahteva hrane. Če je dlje časa ne dobi, začne slabeti in končno umrje. Hrana je potrebna, da dobi telo dovolj energije (vêčnosti) za rast, za delo, za ustvarjanje in vzdrževanje telesne toplote in za nadomeščanje izrabljenih telesnih sestavin. Znano je, da se vsa tkiva našega telesa v teku let prenové; samo živčevje tvori izjemo, ker drugače ne bi bilo umljivo, kako se more človek še v starosti spominjati dogodkov iz otroških let. Že na površini telesa so spremembe vidne; lasje izpadajo in znova rastejo, nohte režemo in zopet zrastejo, koža se neprestano lušči v vidnih in nevidno majhnih krpicah, spodaj pa je že nova. Enako se dogaja v notranjosti telesa. Moč za to večno presnavljanje in prerojevanje dobivamo iz hrane. Otroci in doraščajoči ljudje potrebujejo hrano razen tega še za rast. Pomislimo samo, kako velikanski je telesni napredek otroka od leta do leta! Gradivo za ta razvoj prihaja iz hrane; zato ni čudno, da imajo otroci po naravi tako blagoslovljen apetit, da jim ga odrasli kar zavidamo. — Potreba po hrani je različna glede na delo, ki ga telo opravlja. Čim težje je delo, tem več in tem krepkeje hrane je treba. Kmetova hrana bi povzročila uradniku, ki ves dan sedi, težave; uradnikova hrana pa težaku ne bi bila zadostna. Najmanj hrane potrebujejo stari ljudje, ki težjega dela več ne zmorejo, telo pa je že davno prekoračilo vrhunec svojega razvoja. Oni rabijo hrano v glavnem samo za vzdrževanje telesa, zato jim zadoščajo za nasičenje že neverjetno majhne količine. Skodelica kave, krožnik juhe in kaka malenkost še, pa jim je dovolj. Seveda velja to predvsem za tiste starčke, ki za delo niso več sposobni in preživljajo svoje dneve večinoma pri topli peči. Podobno stanje opažamo pri bolnikih, toda o teh pozneje.

Prehrana.

Hrana taka, kakršno uživamo, je še nerabna za telo. Podobno je z njo kot s hišo, katero je človek kupil, pa ne ustreza njegovim namenom. Podere jo, a s pridom uporabi njene sestavne dele: les, opeko, železo za novo zgradbo. Podobno se dogaja s hrano. Tudi ta se mora zdrobiti, razkrojiti in nanovo obdelati. Dogajanje, ki se vrši s hrano po zaužitju, se imenuje prebava. Prebavni organi se začenjajo v ustih in končujejo z debelim črevesom.

Hrano sprejemamo v usta. Dvoje se zgodi tu: hrano najprej z zobmi zgrizemo, nato jo prežvečimo. Od dobrega žvečenja je v veliki meri odvisna dobra prebava; kdor hitro jé, ne more dobro zmleti hrane, kar je zdravju škodljivo. — Hrana se v ustih premeša s slino; s tem se začinja prebava. Če smo kedaj držali košček kruha v ustih, je čez nekaj časa postal sladak; škrob, ki je v kruhu, se je pod vplivom sline spremenil v sladkor, ki ga telo more že porabiti kot hranivo. Samo hrana, ki je zadostno zmleta in prežvečena, se more skoz in skoz prepojiti s slino, kar je za prebavo potrebno. Vse, kar je ostalo v kosih, je za prehrano telesa izgubljeno. Ljudje, ki iz kateregakoli vzroka slabo žvečijo, se hranijo negospodarsko; zapravljajo težko prisluženo hrano, ker jo jedó samo zato, da jo neprebavljeno zopet izločajo.

Usta z dvojno vrsto zob so naraven mlin: drobé in meljejo. Kakor pa okrušena, razpadla mlinska kamna ne moreta dajati enakomerno zmlete, porabne moke, tako tudi okvarjeni zobje ne morejo pravilno koristiti. Zdravi zobje so potrebni za zdravje in so kras človeka; služijo pa mu s tem, da žvečijo hrano in da pomagajo pri oblikovanju glasov. Pri pomanjkljivih zobeh je govor nepopoln. Saj vemo, kako težko in nerazločno govoré brezobni ljudje.

Ko je grizljaj zadostno obdelan, ga pogoltujemo. Pri požiranju se nam včasih zaleti, kot pravimo. To pa le takrat, kadar med požiranjem dihamo ali govorimo. Pametna je navada, da med jedjo molčimo. Ker je pri govorjenju in dihanju vhod v grlo odprt, je grizljaj zgrešil pot in smuknil v dušnik namesto v požiralnik. S kašljanjem in davljenjem ga skuša naš organizem spraviti nazaj v usta.

S prehodom v požiralnik je hrana odšla iz območja naše volje. Samostojne sile delujejo nanjo; mišice jo potisnejo skozi požiralnik v želodec. Tu se meša in prebavlja. Želodčni sokovi jo prekvašajo in razkrajajo. Kmalu po prehodu v tanko črevo delujejo nanjo še žolč in sok trebušne slinavke, ki je znana našim gospodinjam pod imenom: bela jetra. — V tem ko je slina v ustih delovala prebavno samo na škrob, delujejo sokovi želodca, jeter in trebušne slinavke na vse tri glavne sestavine naše hrane: na beljakovino, mast in razne vrste sladkorja. Šele ko so vse sestavine spremenjene v tekoče snovi in v takem stanju, da so sprejemljive za telo, je prebava končana in telo začne hrano pijači. To nalogo opravljajo réšice. Vzdolž tankega črevesa so posejani nešteti podaljški črevesne stene, ki jih na govejih črevih n. pr. zelo dobro vidimo s prostim očesom; imenujemo jih réšice. Le-te vpijajo prebavljeno hrano, ki se nato še precedi in odvaža v kri, od tam pa po vsem telesu. V tankem črevesu se zadrži hrana nekaj ur; potem preide v debelo črevo, kjer ostane 12 do 24 in celó več ur. Tu se iz ostankov hrane izpije še več ali manj vode, to je odvisno od časa, ki ga prebije v debelem črevesu. Ostalo se izloči iz telesa.

Kako je jemo?

Po hitri jedi in nezadostnem žvečenju nas tišči v želodecu; vzrok je v tem, ker se večji kosi hrane, zlasti trdi, n. pr. meso, ne morejo prebaviti in obležé v želodecu. Ljudje le preradi pozabljajo, da želodec ni mlin, temveč kemična kuhinja. Bolečine ponehajo šele, ko je želodecu po večkratnem naporu uspelo, da se jih

je rešil in poslal naprej. Če se taki slučajji ponavljajo, želodec oslabi in nastopijo razne prebavne težkoče. Podobno občutimo, če smo zaužili preveč hrane nankrat; tudi če je dobro razkosana, je želodec ne more obvladati, ker je je preveč. Stari ljudje priporočajo pravilo: Hrane je takrat ravno prav, ko je je zmanjkalo za eno žlico. — Ljudje, ki stalno preveč jedó, obolé na prebavilih. Po daljšem stradanju želodec tudi ne zmore svoje naloge v polni meri; kriva je oslabelost, ki je nastopila radi brezdolja. Zato sestradanemu ne smemo dati ne težke ne veliko hrane hkrati. V podobnem položaju je rekonvalescent, človek, ki se bliža okrevanju po daljši bolezni; tudi ta mora dobiti krepko, a lahko hrano v večkratnih majhnih obrokih. Po končani svetovni vojni so si mnogi nakopali težka obolenja in celo smrt, ker so se po dolgem stradanju obilno najedli.

Tudi nekatere težko prebavljive stvari, n. pr. razni trdi siri, rade obležé v želodcu; čeprav so zelo hranljive, jih mnogi ljudje ne prenesejo, ker se počasi prebavljajo. Prebavljivost se računa po času, ki ga kaka hrana potrebuje, da preide iz želodca; čim krajši je ta čas, tem laže prebavljiva je bila hrana. Hranilna vrednost hrane pa je odvisna od količine snovi, ki jih telo lahko uporabi iz nje.

Da nam pojde v slast.

Na dober tek zelo vpliva duh pripravljene hrane. Če nam kaka jed prijetno diši, se nam začno slinice cediti in s slastjo jo zaužijemo. To je važno, kajti od količine prebavnih sokov je odvisno, kako bo hrana prebavljena. Čim več jih je, tem bolje izkoristimo hranilne snovi. Zato je potrebno, da se z raznimi dražljaji povzroči boljše izločanje prebavnih sokov. Eden izmed teh dražljajev je duh. Ob nahodu, ko nimamo apetita, ali če nam je jed iz kakega drugega vzroka zoprna, ako je n. pr. pripravljena s pokvarjeno mastjo, jemo brez slasti, jed se valja po ustih in nič nam ne zaleže.

Primerno pripravljena, čista miza in lepo ponudena jed bo vzbudila ugodje in s tem povečala željo po jedi. V tem primeru deluje na slast oko. Kako premalo mislijo gospodinje na te stvari! Ni glavno, da je jed kuhana in zaužita; za dobro prebavo in izkoriščanje hrane je glavno, da jo uživamo s slastjo, ker nam šele tedaj v resnici zaleže. Koliko več mirú in zadovoljstva bi bilo po družinah, če bi žene posvetile več pažnje domači mizi! Saj ni treba razkošja; kmečka miza v vsej svoji preprostosti je lahko prav tako vabljiva kot bogataševa, če je pripravljena skrbno in čisto. Zakaj nam je tako prislutna hrana v mnogih javnih kuhinjah in zavetiščih, da nam že sam pogled nanjo stiska grlo? Zato, ker je pripravljena brez ljubezni in postavljena pred nas brez vabljivosti. To so malenkosti, ki pa s tega vidika prenehajo biti malenkosti. — Če že na zdrave tako očitno vpliva vabljivi vonj in lepo ponudena hrana, je jasno, da je v bolezni pomen dražilnih sredstev za slast še toliko večje važnosti. Tu je pogosto potrebno, da šele umetno ustvarimo razpoloženje za jelo. Prinesimo bolniku predvsem malo jedi! Ako postavimo predenj polno skledo, bo jedi sit, še preden jo bo pokusil. Če pa je količina majhna, se je bo lotil tudi brez teka, ker

čuti, da jo bo zmogel. Če mu bo premalo, bo rad zahteval več. Pred veliko množino pa obupa že vnaprej. Hrana za bolnika naj bo — seveda kakor je od zdravnika dovoljena — kolikor mogoče okusno pripravljena in kar najbolj vabljivo nudena. Naj nam ne bo žal najlepšega prtička ali skodelice; če je hrana primerna, jo po možnosti nekoliko garnirajmo. S tem bomo vzbudili bolnikovo pozornost in poživali kolikor toliko njegovo slast.

Velikega pomena za dober tek je dobra volja. Če smo žalostni, jezni, preveč utrujeni, nestrpni, tedaj ne moremo jesti. Pravijo, da ima še pes rad mir pri jedi. Živi organizem je za čuda ubrano bitje; če le eno kolesce šepa, pa je vse v neredu. Kolikokrat je zaradi nepotrpežljivosti ali zle volje enega člana v družini vsem pokvarjen obed! Mislimo na to in če imamo obravnavati med seboj kaj neprijetnega, odložimo; redkokdaj je tako nujno, da mora biti storjeno tedaj. Sprejmimo domače, ki prihajajo z dela, s prijaznim obrazom; s tem jim napravimo dom prijeten in jed užitek. K bolniku ne hodimo z objokanimi očmi ali s čemernim obrazom, zlasti če mu nosimo hrano. Prijazna, vedra, obzirna strežnica dela čudeže pri bolniku. Mnogoteri bolnik je dolžan hvalo za svoje ozdravljenje bolj pravilni negi kakor pravilnemu zdravljenju. Tisti, ki so bili sami bolni, bodo to razumeli; tisti, ki niso bili, a morajo skrbeti za bolnika, naj se nekoliko zamislijo vanj, potem jim ne bo težko zadeti prave strune.

Užitnost in mikavnost hrane povečamo z raznimi začimbami, katerih je v kuharski umetnosti cela vrsta. Sol je sestavina hrane, pa tudi začimba; poper, paprika, kis, gorčica in drugo so samo začimbe brez vsake hranilne vrednosti. Vendar so kolikor toliko potrebne, ker z njimi povečujemo okusnost jedil. Samo preveč jih ne sme biti, ker lahko škodljivo vplivajo.

Preveč enolična hrana povzroči odpor; preobjemo se je in niti lačnost ne premaga odpora. V mnogih kuhinjah, javnih in zasebnih, imajo samo zato tako nezadovoljne goste, ker se isti vrstni red prepogosto ponavlja, ker natanko vedó, da bo po obedu z govejo juho in mesom prišel obed s svinjsko pečenko in zeljem — tako gotovo, kakor gotovo bo po ponedeljku prišel torek. Enoličnost hrane po zaporih je tako znana, da ve že vsakdo, kaj se je zgodilo s človekom, ki so ga poslali ričet jest.

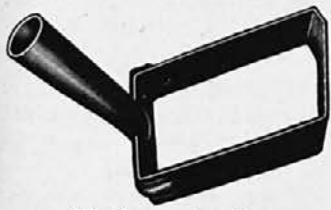
Vilasta lopata.

Malo je jedi, ki se jih ne preobjemo; med te izjeme spadata predvsem kruh in krompir.

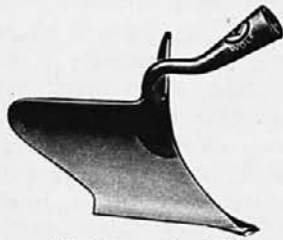
Hrana ne sme biti prevročá, ker ima lahko za posledico opekline; premrzla tudi ne, ker povzročá želodčne in črevesne katere. Koliko jih je po sladoledu že dobilo drisko in prebavne težave! Tudi kuhana hrana ima lahko iste posledice, če je nezadostno pregreta. Opoldanska jed, ki ostane za zvečer, mora biti prevreta, ne samo sparjena. (Dalje prihodnjič.)

EN DAN V TEDNU OB SIROVI HRANI

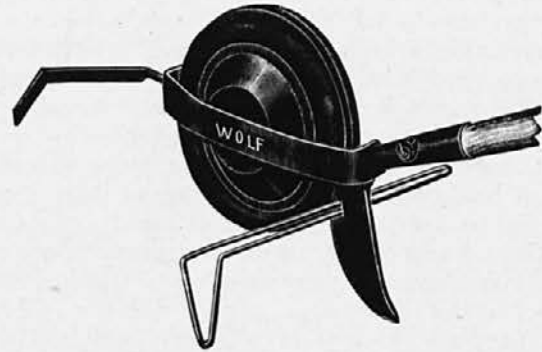
Ali si ne želi vsaka izmed naših mestnih gospodinj, da bi bila vsaj enkrat na teden prosta nekaterih gospodinjskih dolžnosti, posebno v vročem poletnem času. Prosta namreč tako, da ji ne bi bilo treba niti kuhati niti streči, da bi šla, kadar bi hotela, od doma, pa naj si bo po svojih opravkih ali razvedrilu, ne da bi morala pri tem vedno gledati na uro in misliti na opoldansko kosilo ali večerjo. Tak prost dan v tednu pa v resnici ni nič nemogočega. Naravnost lahko si ga pridobimo, če se odločimo, da se bomo enkrat v tednu zadovoljili z naravno presno hrano. Seveda je treba k temu pritegniti vse člane družine, da ni nobenih posebkarjev in nobenih izjem. Najlepše je, če

Wolfova strgača.

Wolfov osipalnik.

Wolfov ročni sejalek.

se vsi družinski člani prostovoljno odločijo za to — materi ali ženi in svojemu zdravju v korist.

Na ta dan, naj si bo že katerikoli v tednu, bi gospodinja nič ne kuhala ter sploh ne imela v kuhinji drugega dela, kot le pripraviti presna živila oziroma jedila (deloma naredi te že dan poprej), tako da se jih vsakdo izmed družine lahko posluži sam. Razen tega dela bi ne imela tu drugega opravka, ker odpade kuhanje, pogrinjanje mize, pomivanje posode, pospravljanje kuhinje itd.

Primerni jedilnik za »presni dan« bi ne bilo težko sestaviti. V poštev nam je jemati v tem primeru sadje, mleko, solate, črn kruh z maslom, kislo mleko in podobno. Gospodinja prejšnji dan nakupi potrebna živila, zlasti sadje in zelenjad, dene kisati mleko in namoči suho sadje. Drugi dan naredi morda še kakšno sirovo zelenjadno ali sadno jed (ki pa ni nujno potrebna), nato pa si postreže vsak sam, kakor in kadar se mu zdi potrebno. Zjutraj je lahko sadje, sveže mrzlo mleko ali pa kruh z maslom in medom; opoldne zopet sadje, razne solate ter morda kislo mleko s kruhom in kaj podobnega.

Wolfovo črtalo.

Prva dobra stran takega presnega dneva je razbremenitev gospodinjice. Pa ne samo ona, tudi ostali rodbinski člani ta dan užijejo več prostosti, saj jim ni treba točno k obedu kot druge dni. Marsikdo si bo čas uredil tako, da si bo morda pred obedom privoščil kopel pod milim nebom, drugi zopet popoldanski izlet ali kaj drugega.

Sedaj pa ne smemo pozabiti še na drugo veliko korist te uvedbe — na vpliv, ki ga ima taka spre-

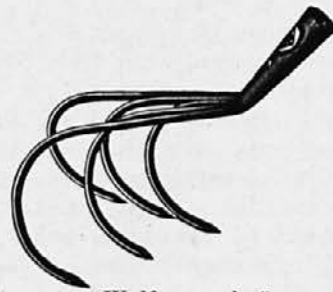
memba na naše zdravje. Vsi se več ali manj zavedamo, da jemo po večini preveč težko, zgoščeno hrano. Kolikokrat je želodec tako obremenjen, da bi mu malo oddiha ne škodilo. Blagodejni učinek »sirovega dne« občuti ves organizem. Človek se počuti vedrega, svežega in lahkega. In sčasoma bo na ta način odpadel marsikateri glavobol, neprijetna utrujenost, občutek pokvarjenega želodca in podobno. Š.H.

Pred kratkim sem bral tale nasvet odličnega zdravnika: »Prav vsak človek naj bi si naložil kot pravilo, da se enkrat v tednu posti. Pa zares posti, to se pravi, naj se zadovolji s skodelico kislega ali

topljenega mleka in kosom črnega kruha namesto obeda in večerje. Ne slutite, kako boste s tem koristili svojemu zdravju. Če je katoliška cerkev zapovedala petke kot postne dni, pa si katoličani izberimo za tak postni dan petek, ki naj bi bil zdravje telesu in izraz vdanosti Cerkvi.« Ur.

O NOVODOBNEM VRTNEM ORODJU

V tehniki opazujemo v zadnjih desetletjih velikanski napredek. Kaj čuda torej, da se je ta napredek razširil tudi na najnaravnejše, najstarejše in najpotrebnejše opravilo človeškega rodu — na obdelovanje zemlje. Napredek se posebno očitno kaže v načinu obdelovanja in na tehničnih pripomoč-

Wolfov grebač.

kih, ki jim pravimo orodje. Ta napredek opazamo na polju, kjer obdelujemo zemljo na debelo; še očitneje se nam kaže pa na vrtu, kjer opravljamo skoraj ista dela na drobno, pa bolj natančno in z drugačnim orodjem. Nista se izpremenila in na vse strani izboljšala samo plug in brana, ampak tudi vse ročno vrtno orodje.

Dosedanje, vsakomur znano vrtno orodje, kakor se uporablja pri nas še povsod, je težko in večinoma

KUHARICA

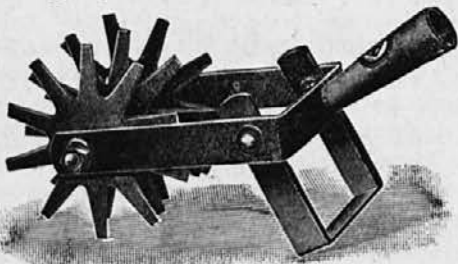
Kuhano goveje meso v kumnovi omaki.

nerodno. Nasajeno je navadno na predebelih, razmeroma kratkih držajih. Zaradi neprimerne debeline trpi po nepotrebnem roka in zaradi prekratkega ročaja se moramo držati pri delu preveč sključeno. (Primerjaj ročaje lopate, motike, rovnice itd. z grabljami, cepmi in kosiščem!) Lopate imajo navadno neprikladno obliko, ki otežuje delo in ovira temeljitost. Mnogotero vrtno orodje je tako prirejeno, da ga moramo pri delu venomer bolj ali manj visoko privzdigovati in z njim mahati po zemlji (motika, rovnica); zemljo z njim tako rekoč sekamo.

Kako se novodobno orodje razlikuje od dose danjega, je razvidno že iz današnjih sličic. Še bolje se pa prepričamo o veliki razliki, ako vzamemo tako orodje v roke in nekaj časa delamo z njim. Predvsem je vse to orodje mnogo lažje, ker je iz najboljšega jekla. Nasajeno je na dolgih (do 170 cm) in razmeroma tankih in lahkih ročajih, ki so tako umerjeni, da se prilagajajo roki in se lahko uporabljajo stojé ali pa samo v nekoliko sklonjeni stoji. Posebno važno je pa to, da imajo vsa ta orodja popolnoma drugačno obliko in se zato z njimi tudi drugače dela. Niso namreč prirejena tako, da bi z njimi mahali, ampak orodje po zemlji samo vlečemo, ali ga pa pred seboj potiskamo. Tak način dela je pa brez dvoma manj utrudljiv, ker se ni treba držati sklonjeno niti ni treba orodja venomer privzdigovati. Važno je dalje tudi to, da gre delo neprimerno hitreje od rok in bržčas je tudi kakovost dela mnogo boljše kakor pri delu po starem.

Ko prvič vzamemo v roke tako orodje, se nam zdi kakor igrača. Toda, ko začnemo delati in se mu nekoliko privadimo, potem šele spoznamo, kako velike prednosti ima nasproti starim oblikam.

Novodobno vrtno orodje je dandanes v prometu že po vsem svetu. Zadnja leta je prodrlo tudi k nam in ga imajo razne tvrdke (železninarji, semenske trgovine) že v zalogi. Največ se bere in sliši od Wolfovega orodja, kakor kažejo nekatere oblike današnje slike. So to raznovrstni rahljači, grebači, različno sestavljene strgače, preprosta, pa tudi sestavljena strgalca, črtala, osipalniki, drobilci, grablje, sejalniki in še več drugih. Tudi novodobna lopata se bistveno razlikuje od stare. Bolj je podobna vilam nego lopati. Delo z njo je pa dokaj lažje, pa tudi uspešnejše in boljše. Kako in čemu rabimo ta posamezna orodja, ni treba še posebej razkladati. Ali ni vrt lep, če imaš n. pr. vsajeno lepo v ravnih črtah in ne vse zvinkano? Zato boš rabil črtalo. — Da pri setvi ne usuješ tu preveč, tam premalo in tam nič, te obvaruje sejalnik. — Da od dežja stepeno zemljo zrahljaš in napelješ skozi skorjo zrak v zemljo, boš segel po rahljaču. Vsak vrtnar bo koj sam zadel, kaj naj stori s tem ali onim orodjem. Nabavi si najprej tisto, kar ti najbolj ugaja.

Wolfovo strugalce.

Kuhaj $\frac{1}{2}$ kg govejega mesa kakor navadno v juhi. Pol ure pred obedom položi meso v kožo, v kateri si razgrela žlico masti, ga potresi s pol žličice kumne in ga praži nekaj minut. Nato ga potresi z žlico moke, nekoliko premešaj in zalij z zajemalko juhe ter pusti, da se kuha vse skupaj četrt ure. Nato prideni 1—2 žlici kisle smetane, in ko prevre, zreži meso na poljubne kose, ga daj na krožnik, precedi nanj omako in obloži s krompirjevimi kosci in špinačnim pudingom.

Špinačni puding.

Mešaj četrt ure 2 dkg sirovega masla, dve žlici kisle smetane in dva rumenjaka. Nato primešaj $1\frac{1}{2}$ v vodi napojene in ožete žemlje, pest kuhane, ožete in sesekljane špinače ali perje od rdeče redkvice, žličico drobno zrezanega zelenega petršilja, žličico drobno zrezane in v masti precvrte čebule ter pest suhih krušnih drobtin. Vse nekoliko osoli in primešaj še sneg dveh beljakov. Zmes stresi v dobro pomazan model za puding in kuhaj tri četrti ure. Postaviš ga lahko z jajčnim podmetom na mizo.

Sirnata mlečna juha.

Zarumeni polno žlico moke (seveda brez masti) in jo zmešaj, da postane gladka, z nekaj žlicami vode. Nato počasi prilivaj $\frac{3}{8}$ l tople vode, ki si v njej kuhala karfijolo ali špargelje, in mešaj vse skupaj še četrt ure, da počasi zavre. Nato prilij $\frac{1}{4}$ l zavrelega mleka, žlico nastrganega bohinskega sira in drobno raztepeno jajce. Ako hočeš, prideni še ščep paprike. Ta juha je zelo dobra za bolnike, toda za te brez paprike.

Obloženi kruhki (sandvich).

Mešaj 6 dkg sirovega masla in tri žlice nastrganega bohinskega sira. Nazadnje primešaj žlico drobno zrezanega drobnjaka in namaži prst debele rezine rženega kruha.

Jagode za sladkorno bolne.

Mešaj skodelico jagod in skodelico sladke smetane in postavi s Kneippovim kruhom na mizo.

Liptavski sir.

Mešaj 15 dkg sirovega masla, velik ščep paprike, žličico gorčice, 30 dkg sira iz kislega mleka, drobno zrezano šalotko, pol žličice kumne in nekoliko soli. Ko vse dobro premešaš, naloži v lično skledo in postavi s kruhom in pečenim ali kuhanim krompirjem na mizo.

Možgani v majonezi z drobnjakom.

Osnaži goveje možgane in jih kuhaj četrt ure v zavreli slani vodi, v katero si dala košček čebule, žlico kisa, nekaj zrn celega popra in koreninico petršilja. Nato vzemi možgane iz vode, jih položi v pripravno skledo in oblij z majonezo ter potresi z drobno zrezanim drobnjakom in drobno sesekljanim beljakom.

Majoneza.

Mešaj v skodelici dva kuhana in en sirov rumenjak, velik ščep popra, prav malo soli in dodaj limonovega soka ali kisa po okusu.

Špinača z jajci.

Prevri $\frac{1}{4}$ kg špinače, jo rahlo odcedi, sesekljaj in duši v 4 dkg sirovega masla. Preden jo postaviš na mizo, ji primešaj v trdo kuhano in sesekljano jajce in nekoliko soli.

Pečnjak iz koruznega zdroba.

Zavri $\frac{1}{2}$ l mleka, ga osoli, v zavrelo stresi $\frac{1}{4}$ l zdroba in še nekaj zrn soli, premešaj, odstavi, pokrij in pusti, da stoji za eno uro. Nato zmešaj žlico kisle smetane, žlico sladkorja in rumenjaka, primešaj zdrob in nazadnje sneg beljaka. Vse narahlo premešaj in stresi v kozo, v kateri si razgrela žlico masti ali masla. Pečnjak peci v srednje vroči pečici. Pečenega razdrobi in postavi s kuhanim sadjem na mizo.

Pijača iz bezgovega cvetja za vroči poletni čas.

Nalij v veliko steklenico 10 l vode, prideni 1 kg sladkorja, 10 bezgovih kosmulj in $\frac{1}{4}$ l vinskega kisa. Vse narahlo pokrij in pusti, da se tri dni namaka. Vsak dan trikrat premešaj. Nato precedi, nalij v steklenice, zamaši in imaš takoj izvrstno pijačo.

ČARODEJEV KOTIČEK IN ZABAVNE IGRE

Razrezana in sežgana nit postane zopet cela.

Za to umetnost si pripravi dve enaki niti, dolgi n. pr. po pol metra. Eno teh niti že prej sesvalkaj v majhno kroglico ter jo skrij med sredinec in prstanec desne roke. Drugo nit pa pokaži gledavcem tako, da jo držiš z obema rokama (s palcem in kazalcem) na obeh koncih. Kdo izmed navzočih naj to nit razreže na poljubno koso; ti pa vse te kose sežgi ob goreči sveči ter ves pepel varno spravljalj v dlan leve roke. Ko imaš pepel vseh kosov na dlani, ga začni z desno roko po levi dlani mešati, obenem pa mrmraj nerazumljive besede. Med tem opraviš na spusti nit izmed prstov desne roke na levo dlan ter jo nato pokaži raztegnjeno začudenim gledavcem.

Novce, ki se sam približa.

Na gladko razgrnjeni namizni prt položi 50 parski novce in predenj položi nož tako, da ima novce lahko pot pod njim. Nato reci gledavcem, da bo prišel novce sam k tebi, ne da bi se ga doteknil, česar ti seveda ne bodo verjeli. Če praskaš z nohtom kazalca po niti, na kateri leži novce, se bo novce začel takoj premikati proti tebi, bo zlezal pod nož in se bo končno popolnoma približal tvojemu prstu.

Magnetična roka.

Položi navadni namizni nož počez na odprto dlan leve roke. Potem roko zapri in reci, da je tvoja roka

tako magnetična, da bo nož tudi na narobe obrnjeni in odprti dlan obvisel. Da gledavci ne bodo sumili, da imaš morebiti dlan ali nož namazan s kakim lepilom, naj ti levo dlan in nož dobro pregledajo. Ko se je to zgodilo, stisni nož zopet v levo roko in jo obrni še vedno stisnjeno nekoliko poševno navzdol. Nato objemi z desno roko zapestje leve roke, s kazalcem desne roke pa pritisni nož na dlan leve roke ter jo istočasno odpri. Ker gledavci ne vidijo, da držiš nož s kazalcem desne roke, mislijo, da visi na dlani res zaradi tvoje magnetične roke.

*

Dobro priporočilo.

Gospodinja: »Zakaj pa ste šli iz prejšnje službe?«

Služkinja: »Zato, ker so hoteli, da bi zjutraj in zvečer otroke umivala, tega pa ne maram!«

Mali Ivanček: »Mama, to vzemi!«

Boljša plat.

»Prijatelj, ti pa imaš grdo ženo!«

»Res je, po zunanosti ni lepa, ampak... njena duša, srce, notranjost!«

»Veš kaj, prijatelj? Daj si jo obrniti!«

Stremuh.

»Ti, Lojze, zdaj boš imel kmalu že pet in trideset let. Kdaj pa misliš prav za prav postati zdravnik?«

»Se nič ne mudi, prijatelj! Do mladih zdravnikov ljudje tako nimajo zaupanja!«

Sreča v nesreči.

»Sem slišal, da so vam v prodajalno vlomili. Ali imate kaj dosti škode?«

»Ni šile. Sem imel še srečo, kajti baš prejšnji večer sem vse cene za dvajset odstotkov znižal!«

Poznavanje ljudi.

»Meni je treba človeku samo v oči pogledati, pa vem, kaj misli o meni!«

»Ali vam ni to večkrat neprijetno?«

Lepi časi!

»Ves svet je zdaj narobe. Danes me je hotel sin učiti, kako je treba otroke vzgajati!«

»In mene je hotel stric za denar navrtati!«

Tehten razlog.

»Zakaj ste pa svojo lepo službo pri banki pustili?«

»Eh, nekaj so mi napravili, kar mi ni bilo všeč.«

»Lejte, lejte! Kaj so vam pa napravili?«

»Odpovedali so mi!«

»Suha« Amerika.

V sobo policijskega predstojnika stopi stražnik. »Gospod poveljnik, pokorno javljam, da sem našel na cesti zaboj žganja.«

»Pojdite takoj nazaj, jaz pridem s šestimi častniki in štiridesetimi možmi za vami.«

»Oprostite, gospod poveljnik,« pripomni stražnik potihoma, »mislim, da bosta dva častnika in pet mož dovolj.«

»Kako mislite to?«

»V zaboju je samo sedem steklenic: dve večji in pet manjših.«

UGANKE

Države.

(Vladimir, Dol.)

Država	Pov. v km ²	Na km ²
Turčija	12.000 . .	132 preb.
Bolgarija	96.000 . .	42 >
Lihtenstein	159 . .	71 >
Norveška	324.000 . .	8 >
Litva	55.000 . .	42 >
Italija	311.000 . .	153 >

Puran.

(Jože, Št. Vid.)

Iz koledarja.

(Nace Cuderman, Tupaliče.)

ROŽNIK
Barnaba
Felicijan
Spomin sv. Pavla
Janez Krstnik
Treznostna nedelja
Adolf, škof
Robert
Alojzij

Skrit pregovor.

(Miroljub, Vižmarje.)

Andrej T. Špitelj, Postojna.

Črkvonica.

(Dolores, Prosenjakovci.)

a a a a a kemični element
 b d d d e objava
 e e e g g mesto v Dravski banovini
 g i i i i zlahtni plin
 i i j j j drag kamen
 j k k k k mesto v Dravski banovini
 k l m m m mesto v Dravski banovini
 n n n n o kemični element
 o o o o o vrsta ptic
 o o r r r plin
 r r r r s pregovor
 s š t t u plin
 u v v z ž prirodni silikat iz skupine

[piroksenov.

Začetnice dadó pregovor.

Kvadrat.

(Nace Cuderman, Tupaliče.)

Namesto pik vstavi črke, da dobiš navzdol: kemično snov in dolgostno mero, počez: ruskega vojaka in igravca, v obeh prekotnicah pa: davek in plačilno sredstvo.

Računska naloga.

(I. P., Bukovje.)

1 + 10, 7 - 5, 6 + 10 - 13 × 4, 11 × 7,
 3 - 8, 3 + 9 : 4, 15 + 16 - 3 : 2, 15 - 12,
 11 - 4 + 14.

Ključ: B, št., sklon, črv, pijem.

Rek.

(I. P., Bukovje.)

. R . E . I . D . N . I .
 O . P . Š . A . I . E . A
 . L . P . E . A . Č . V .
 N . E . E . I . I . D . Š

Nadomesti pike s črkami, pa dobiš Meškov rek.

Konjiček.

(V. Demšar, Javorje.)

V n j i i t e i l k j o e r t t
 a ž ž i v v v i č m j a e A n j
 e r m i p d a a l s i o j o u r
 a n c a j d e a o n r u t d k e j
 a č o s t e s n e j t j d n p e
 t n a i v a h g i e t e a n u v
 u š š z ž n t j l m p e i a j l
 j a e j e e a a r n v j l j ž n

Pomni!

(R. K., Ljubljana.)

Izločevalnica.

(M-č, Ljubljana.)

I.	II.	III.
Zrklo	sraka	Morana
piščal	Mahnič	prijem
Ehol	neurejenost	razkošnost
Abraham	ponos	norost
padec	Nanos	reberca

Vzemi iz vsake besede po dve črki, iz zadnje pa tri. Kaj dobiš?

Vremenska uganka za junij.

(Ivan Čampa, Bloke.)

Uš mgšf tšao — igšpic jo.

Uganke ureja višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Na isti naslov naj se pošiljajo vsi rokopisi ugank, prav tako (do 20. vsakega meseca) tudi rešitve priobčenih ugank. Lepo risane uganke bomo tudi nagradili.

Rešitev ugank v majski številki.

Besedna uganka. Sora, rima, šola, vila, kopa, roba, sila, kosa, last, most, lama, prsi. — Sila kola lomi.

Cvet. Začni pri vrhu z veliko črko T, nato dve majhni nad njo o u, potem zopet veliko itd.: To nam bodo še cveteli kostanji. Ivan Cankar.

Križ. K, kri, sir, uže, branjevec, sklonečina, belokožec, ali, oje, tur, oče, oda, som, Ina, kreda, čelo brada, Slovenija, petek sobota. Križ je ključ do nebes.

Dopolnilna uganka. Kozak, rudar, morje, vrata, divan, ploha, šotor, črevo, polka, groza, rojak, sreča, sinko, klada, vojak, goban, zloba, pelin, kajža, miška, mreža, gaber, volja, slama, za-

gar, smola. — Zdravo telo je najboljši blago.

Številnica. Vzemi drugo črko v abecedi, nato od nje šestnajsto naprej, od te zopet trinajsto dalje itd., pa dobiš: Brez potu ni medu.

Poljsko znamenje. Razdeli abecedo na pet skupin po pet črk. Bele pike značijo skupino, črne pa črko v dotični skupini. Dobiš: Tu Gospod nam naša polja blagoslavlja.

Posetnica. ...in podnačelnik gasilnega društva.

Zagoneten napis. Namesto številke vstavimo črke iz abecede, da dobimo črke p-t-i-č. Nato napišemo od vsake teh črk dalje celo abecedo. Te štiri abecede pomenijo rimske številke.

Na mestu, kjer stoji v abecedi c, stoji tu v prvi abecedi (I.) črka s itd. Dobiš: Ptič se s ptičem druží, žaba z žabo v luži.

Vremenska uganka za maj.

Dež ob vnebohodu za košnjo ni pogodu.

Kraljev izprehod. Kralj gre dvakrat na izprehod. Dobiš: Ljubezni prve dnevi zlati nikdar ne povrnó se spet! Fr. Levstik.

Pregovori. Dolga bolezen gotova smrt. Svoja glava, svoj svet. Nagnito drevo samo pade. Nova metla dobro pometa. Pred zoro ni sonca. Trda izreja, dobra volja. Žena gospodar, volk mesar.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Notna Tone. Ti prvi poskusi so nastali pod vplivom šolskega čtiva. Ne kažejo nobene sile, ki bi znala kaj lastnega ustvarjati, nobene stilne lepote ni v njih in izražanje vsakdanjih motivov je zelo nerodno. Po teh začetkih sodeč ne boste nikdar pesnik. Ali niste n. pr. vsak verz tele svoje pesmi že nekje, vsaj podobno, brali:

Luna plava Nekje žalostno jeknil je zvon,
po morju neba. kot starec
Duša sanjava zaječal je v noč.
zvezde zaznava — Kaj iščeš si zvezd,
bisere srca. ko v duši je sama bolešt?

Francè A. Tvoja pesem »Fant« sicer nima pesniške vrednosti, pa je le zanimiva, ker dobro opiše našega slovenskega fanta. Zato naj jo radovednežem, ki radi prebirajo tale koticke, vendarle natisnem!

Zavriska, da spoznaš življenja pol;
zakolne, da začutiš v srcu bol;
zapoje, da srce se v pesmi ti topi,
in ljubi zvesto, če dekle dobi...

Vriskam, pojem včasih vsem v posluh;
o, tudi molim: za vsakdanji kruh;
res včasih kolnem — kadar ni nič greh —
a ljubim srčno — ljubca mi je — smeh.

Če takega fanta ostvariš v svojem življenju, si storil več kakor če bi napisal dobro pesem!

Zadnjič smo prosili, da bi nam poslali med narodom raztresene nabožne ljudske pesmi. Mnogi so poslali. Marsikaj od tega je že zbral Štrekelj v svojih Slovenskih narodnih pesmih. Zato tega ni treba obnovljati. Mnogo je tudi takega, ki je samo prevedeno v drugo narečje, vsebinsko pa se sklada z že zbranim blagom. Nekaj pa je le takih, ki jih nisem mogel zaslediti v Štrekelju, pa so za javnost zanimive. Ni gotovo, če so res vse narodne, lahko so prevedene iz drugih jezikov, ali pa so nastale iz pravih cerkvenih pesmi in molitev. Naj priobčimo nekaj najbolj zanimivih.

Iz Vinj v župniji Sv. Helene pri Dolu:

Marija je zjutraj zgodaj vstala
in po hiš gor in dol hodila.
Pride gospa k Mariji.
Mariji prav': »Dobro jutro!«
Marija je rekla: »Jest nimam
nič dobrih jutrov, k' so m' Jezusa vjel',
morbiti ga nikol več vidla ne bom.«
»Marija«, je rekla gospa, »ne prestraši se!
Pojd' na Oljsko goro rožce brat!«
Šle sta na Oljsko goro rožce brat.
Zamercale sta eno cerkvico na hrib',
sta hitro v cerkev stekle.
Gor pridete, sta dol pokleknila,
sta roženkranc molili.
Usmiljeni Jezus je mašo bral,
svet Janž je k maš stregel,
svet Jakob je pozvanjal.
Usmiljeni Jezus se nazaj obrne,
svojo mater zagleda, prav:
»Kdo vas je pripeljal gor?«
»Ta gospa nedeljo jutro.«
»Kaj bova dal' za lon zdaj?«
»Duš svet raj.«

PESEM OD VELCGA PETKA

(Od istotam.)

O svet dan, na križ pribit.
o velk petek dan, Jezus je majhen,
k je Jezus ujet, križ je velik.

Na križ so začel njegovi glidje pokat.
Marija to trpljenje zasliši,
se pred križ približa, reče:
»O ljub moj sin, tvoje martre so pač težke in težke.«
Jezus pa prav: »Ljubezniva moja mat',
vaše besede so pač pravične in resnične.«

Ker bo vsak teden enkrat to molitev molu,
bo tri duše iz vic rešu,
ena bo materna, druga očetova,
tretja pa, kdor jo bo molu.

ZLAT OČENAŠ

(Od istotam.)

Molimo ta zlat očenaš, Pejmo v Rim!
ki ga je molil Jezus naš, Kaj je Rim?
s križem, težavam, V Rim je zlata hiša,
s križem, pomagavam — notri so trije jogri —
bodimo z Bogom, Marija, Jezus, svet šent Janž.
Bog bo z nami. Kaj delajo?

Sveto mašo bero,
svet evangelij pojo,
duše iz vic klčejo.
Pritekla je ena duša iz vic,
je Marijo za milost razsvetljenja prosila.
Marija je rekla: »Kod s' hodila?«
Jaz sem hodila po pečenih¹ skalah,
po ravnih stezicah.
Zdaj pa grem pred pekel.
Kaj bodo tam rekli?
Tam dol so rekli, mi te nečmo not,
zato, ker sem se zlat očenaš naučila. —
Ti si srečna, k' se to naučila,
in un je srečen, k' te je to naučil.
Zdaj pa rešiš tri duše iz vic,
eno za mater, eno za očeta, eno bo pa
rešu, kterkol jo bo molu.

¹ razbeljenih.

Zanimiva bi bila obširnejša razprava, kako se v ljudski duši, kakor jo spoznavamo v takih narodnih ali ponarodelih pesmih, vse stvari pomešajo v eno: verska resnica, doživljanje božje službe, krajevne razmere, molitev, zlasti domača — vse se zlije v eno fantazijsko sliko, ki ne loči več prostorov in časov, resnice in domišljije. Zato narod tudi praznoverskih primesi ne občuti. Ljudska duša je kakor duša otrokova, ki ima tudi pravljčni svet za najbolj resnično življenje. Kdaj bomo tako studijo dobili? J. P.

REŠIVCI UGANK V MAJSKI ŠTEVILKI

Demšar Viktor (11), Papler Marija (11), Kržišnik Pavel (11), Benedičič Jak. (6), Kat. prosv. društvo, Sv. Lovrenc (11), Petelin M. (11), Gradišnik Josip (5), Bezjak Alojz (11), Bezjak Martin (11), Bulovec Ivo (11), Cesar Anton (10), Debevec Krista (11), Dobrovoljc Janez (11), Kladenšek Jernej (11), Štukl Jakob (5), Sodja Franc (10), Lukovšek Ivanka (11), Rožanec Josip (11), Eržen Anica (11), Jug Franjo (11), Jan Lovro (9), Koželj Anton (9), Kalan Minka (11), Kumar Marija (11), Kržišnik Tone (11), Ložar Janez (11), dr. Češarek Franc (8), Lovšin Iva (8), Lipoglavšek Slava (11), Klopčič Josip (11), Mikelj Jožef (10), Mlakar Jožef (10), Modrinjak France (11), Mihelčič Franc (11), Malovrh Jožica (11), Volk Slavko (11), Zagradišnik France (9), Vrhunec Janko (11), Toman Marija (11), Tršinar Slavko (7), Šušteršič Franc (10), Slodnjak Joža (11), Planina France (11), Rauber Rado (9), Frančiškanski kleriki, Maribor (9), Rakovec Josip (11), Radoš Martin (11), Sancin Anton (11), Senica Feliks (6), Sovinšek Jože (9), Jeglič Stanko (11), Moder Janko (11), Padar Jože (11), Seljak Vojko (11), Perčič Stanko (11), Pipan Jelica (11), Pavlin France (11), dr. Knific Ivan (11), Bobnar Janez (11), Bobnar Marija (11), Huth Srečko (11), Kmecl Edmund (11), Pogačnik Kristelj (6), Vovk Joža (11), Mravlje Anton (10), Krečič Ladislav (10), Videnšek Ana (4), Izobraž. društvo, Stična (11), Grebenc M. (11), Trpin J. (11), Petelin Francka (11), Debeljak Tine (11), Skalar Marija (8), Briški Vida (8), Imperl Peter (9).

KAKO LENKA PREŠERNOVA SVOJEGA BRATA, PESNIKA, POPISUJE

Mohorjeve knjižnice 57. zvezek. Založila Družba sv. Mohorja, natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju.

Ta preprosti pa tako prisrčni opis Prešernovega življenja je otel za slovensko javnost najskrbnejši raziskovavec Prešernovega življenja, Nj. Sv. komornik Tomo Zupan. Vse popisovanje je dobesedno, kakor ga je narekovala pesnikova sestra Lenka pisatelju. Ni to opis Prešerna pesnika, pač pa nam je po tem opisu jasen lik Prešerna človeka. Iz pripovedovanja pesnikove sestre se nam zaeno kar sama po sebi izoblikuje plemenitost prave slovenske žene, kakor je bila odlično utelešena v Prešernovi Lenki.

K opisu je še dodan življenjepis Prešernove sestre Katre, ki je pesniku gospodinjala v Kranju in mu zatisnila oči na smrtni postelji. Bila mu je najzvestejša tovarišica tudi ob hudih dneh ter se žrtvovala za svojega brata, za največjega pesnika našega naroda. Tudi Katra je priča plemenite, močne slovenske žene, ki ni omagala v stiskah ob bratu ter vzdržala do konca.

Prelat Tomo Zupan je s tem, da je otel te spomine obeh sester, izvršil delo, za katero mu bo vedno hvaležen ves slovenski narod. Knjiga se dobi v vseh knjigarnah.

Cena za broširano knjigo Din 16.—, za vezano Din 24.—. Člani Mohorjeve družbe jo dobé 25% ceneje, če jo naročé naravnost pri

DRUŽBI SV. MOHORJA V CELJU.